

BLATUL

ANUL III. Nr. 3-4.

MARTIE-APRILIE 1936.

BLAJUL

ANUL III. Nr. 3 — 4 MARTIE — APRILIE 1936.

CUPRINSUL :

<i>Fr.</i>	Christos a inviat
<i>Alexandru Manzoni</i>	Inviere (trad. G. Cifarelli)
<i>I. Miclea</i>	Fizionomia scrisului de azi
<i>C. Ștefăniu</i>	Poem
<i>Ionel Neamtzu</i>	Orașul Nordic (fragment)
<i>Ion Covrig-Nonea</i>	Omul de gândire și omul de faptă
<i>Octav Sargețiu</i>	Poem
<i>S. Gizdavu</i>	Schițare sumară a unui tipar de viață (II)
<i>Teodor Racovițan</i>	Atitudini în fața vieții
<i>G. Mânzat</i>	„Liber Iobbagionum“ al orașului Dej sau Vieța într'un sat românesc din Ardeal pe la sfârșitul veacului XVII.
<i>Dr. Nicolae Lupu</i>	Supplex libellus Valahorum. (O scrisoare a ep. I. Darabant dela Oradea către ep. Ioan Bob dela Blaj (1791).
<i>Grigore Pădureanu</i>	† Alexandru Ciura

Cronici : *Nicolae Albu* : B. Iordan : **Invățătorii.**

Cărți : C. Petrescu : *Nirvana (Nic. Comșa)* ; Dragoș Protopopescu : **Fortul 13 (V. Stoica)** ; Ion I. Moța *Cranii de lemn (V. Stoica)* ; Alice Voinescu : **Montaigne, omul și opera (T. Aștilean)** ; Dr. E. Nicoară și V. Netea : **Murăș, Murăș, apă lină. (Nic. Albu.)**

Carnet : Analele de psihologie (*T. Aștilean*) ; Lanuri, Freamătul școalei (*N. A.*) ; La nouele revue française (*Radu Brateș*) ; Mercure de France (*P. D.*)

Coperta C. Bogdan : **Marama sfântă.**

Exemplarul Lei 10.

Christos a înviat !

Cântarea de biruință, triumf și glorie a Bisericii noastre

Christos a înviat ! *Iată proclamația cea mai solemnă și mai entuziastă a ultimilor nouăsprezece veacuri, adevărată și întărită de uimitoarea vitalitate a Bisericii Catolice. Isus Christos a început să-și formeze Biserica prin doctrina sa, i-a dat viață prin moartea sa, iar prin glorioasa sa înviere i-a dat caracterul de nemurire.*

Abia s'a născut Biserica și lumea i-a declarat războiul. Intrebuințatu-s'a împotriva ei focul, fierul, ulyiul fierbinte, ocnele, fiarele sălbatice, infamia, calomnia și tot ce poate născoci mintea omenească bolnavă ! Impotriva ei s'au coalizat toate puterile iadului : schizma, erezia, lașitatea, trădarea, violența, corupția, ambiția, orgoliul, fariseismul, pseudoștiința și altele multe. Atacată a fost în ierarhie, în organizarea ei esențială, în independență, în suveranitate, în bunuri, etc. Nimic nu s'a cruțat din partea lumii și a infernului pentru a o nimici.

Biserica Catolică a fost mult combătută și prigo-nită, cum nici o doctrină și nici o societate de credin-cioși nu a mai fost. Și a suferit mult, — mult de tot. Înviată însă n'a fost niciodată ! Invingătoare totdeauna !

Invingătoare pentrucă ea și numai ea are puterea se-cretă pe care Dumnezeu a dat-o în toată vremea ade-vărului și virtuții. Moartea ei a fost anunțată de mii de ori, — în surle și trompete. Mult combătută și pri-gonită e și azi. În Mexico, în Spania și Rusia fiii ei n'au dreptul să se roage în tihnă, bisericile sunt incen-diate, altarele profanate, preoții transformați în torțe vii, și alte monstruozități. Infernul își reînnoește și azi atacurile împotriva ei. Nu e oare acesta un semn că premergătoarele lui asalturi au fost cu totul ineficace?

Mai mult ! În timp ce dușmanii ei mor și dispar rând pe rând, în neagra veșnicie, ea singură printre atâtea ruini stă în picioare cu fruntea ridicată spre cer, rezistă tuturor atacurilor și triumfează. În loc să se surpe acest monument dumnezeesc, stă jalnic și neclătit ca o mărturie a celei mai complete înfrângeri și a celei mai dezastruoase ruinari a tuturor operilor dușmanilor ei. Ea singură trimite în țările cele mai îndepărtate, în colțurile cele mai sălbatice ale globului, misionari tot așa de deciși pentru martiriu ca și primii apostoli ! Papii rezistă și astăzi tiranilor cu acelaș curaj ca și altădată un Sf. Leon cel Mare în fața lui Attila. Și astăzi se nasc în sânul ei sfinți cari stârnesc admirația întregului univers ! Și în timp ce lumea se împletecește în mersul ei, Biserica Catolică apare ca societatea cea mai stabilă, cea mai coerentă și ca puterea spirituală cea mai vie și mai necesară.

Nouăsprezece veacuri s'au scurs dela întemeierea sa, și ea este tot așa de actuală ca și la început, — azi ca și mâine. Bine zice celebrul istoric protestant Ma-caulay când scrie despre Biserica catolică: „Papalitatea, subsistă nu în stare de decadentă, nu ca o ruină, ci plină de viață și de o tinereță viguroasă. Și nici un

semn nu ne spune că sfârșitul supremației sale spirituale ar fi aproape. Dimpotrivă, ea a văzut începutul tuturor stăpânilor și sectelor religioase existente astăzi, și așa se vede că e chemată să vadă sfârșitul tuturor... Ea era mare și puternică, înainte de a fi pășit Saxonul pe pământul Mării-Britanii, înainte de a fi trecut Francii Rinul, pe vremea când elocința greacă înflorea încă în Antiochia, când idolii se adorau în Mecca. Ea va fi mare și respectată și atunci, când, poate, vreun călător din Noua-Zelandă, s'ar opri în mijlocul unei întinse pustietăți, și răsămându-se de arcul zdrobit al podului din Londra, va schița urmele bisericii sf. Pavel. Și dacă mă gândesc la furtunile înfiorătoare prin cari a trecut Biserica Catolică, anevoie îmi pot închipui în ce fel s'ar putea nimici^a.

Christos a înviat! Iată cântarea biruințelor de eri și garanța învingerilor de mâine și de totdeauna!

Urle infernul, uneltească fariseii și conducătorii fără suflet ai popoarelor, ardă-ne bisericuțele, calomnieze-ne păstorii, taie-ne capul, ardă-ne pe rug, căci scopul nu-și vor ajunge. Isus înviind din morți nu mai moare și de nemurirea sa a legat și nemurirea Bisericii. Cei cari ar vrea s'o distrugă, s'ar asemăna șoarecelui care ar plănuși să roadă Mont-Blancul!

Biserica Catolică e nemuritoare, dupăcum nemuritor este și salutul nostru: Christos a înviat!

Fr.

Inviere

A' nviat? cum însă Morții
Prada-i fu răscumpărată?
Cum învinse besna porții?
Cum putu fugi deodată
Dintr'a altuia putere?
Jur p'Acela care'n cer e
Că din morți El l-a'nviat.

A' nviat! Mai mult nu-i cade
Sfântul cap plecat în lături.
A' nviat! Acuma șade
De mormântul gol alături
Răsturnata piatră mare:
Ca un brav din îmbătăre,
Domnul, iată, s'a sculat.

Ca pe-o frunză vestejită
Ce din creangă se desprinse
Și la vale'ncet pornită
La drumeț în păr se prinse,
Ș'asvârlită frunza acuma-i
C'o scuturătură numai
Când din somnu-i se trezi.

Astfel lespedeza ce'nchise
Umbra bolții sepulcrale
Intr'o clipă o asvârlise,
Când, din pustiita vale,
Duhul reîntors îi spuse
Celuia ce'n somn făcuse:
„Scoală-te, sunt iar aci“!

Ce cuvânt frământă somnul
Neamului lui Israel ?
Porțile deschise Domnul ?
Domnul Sfânt, Emanuel !
Amorțiți în așteptare !
Visul vostru în zadar e :
Iată-l pe Mântuitor !

Cine în cereasca lume
Ar fi'ntrat naintea Lui ?
Vechi părinți, El viue anume
Să vă smulgă iadului !
Dor al vremilor antice,
Groaza cetei inamice,
Juruitu 'nvingător ?

Văzătorilor nainte
Ce-au vestit ce o să fie,
Cum odraslei un părinte
Ceea ce-a trecut descrie,
Soare mândru s'arătase
Și în graiul lor jurase
Lumii pe Cerescul Fiu,

Când Hagai, când Isaia
Se purtau chezași la lume
Că va apărea Mesia,
Când vedea în gând anume
Numărul de zile duse
Și-anii ce nu se născuse
Daniil și-i aminti.

Zorile mijeau. Venise
 Magdalena și cu jale
 Plânse Omul ce murise,
 Și-ale Sionului poale
 Iată, se cutremurără,
 Iară straja de ocară,
 Speriată amuți.

Căci, străin la'nfățișare
 Sta un tânăr pe mormânt :
 Fulger chipul îi apare
 Și zăpadă-i la veștmânt. —
 Și măhnitei ce-l întreabă
 Ii răspunde blând și'n grabă :
 „A 'nviat ! nu e aci“ !

Las' odăjdiile cernite !
 In splendori d'aureolă
 Strălucească aurite !
 Preote în albă stolă,
 Ieși la marea Leturghie,
 Și printre lumini o mie
 Strigă învierea Sa !

Vie din altar strigare :
 „Slavă-a Cerului Regină !
 Domnul cui ai dat născare
 Ca să spele-a noastră vină,
 A 'nviat cum Insuși zise.
 Pentru noi te roagă : Scris e,
 Lege fie ruga Ta !

Astăzi ritul sfânt măreț e ;
Fraților, e bucurie !
Azi voioasă zi de-ospete
Pentru orice om să fie.
Mamă să nu se găsească
Ce pe fii să nu-î gătească
Cu al lor mai mândru straiu.

Fie masa cumpătată
La bogat, ca orice masă
Azi să fie 'ndestulată.
Partea de belșug rămasă
Intre'n bieteale bordeie,
Ca să știe bunul ce e
Și acel cu umil traiu.

Chiot nu, și nici furtuna
Sgomotoaselor banchete !
Nu aceasta este buna
Voie a'nțeleptei cete.
Potolit să fie'ndemnul
Veseliei ! Fie semnul
Celeia din raiu, cândva.

Fericiți ! Un mândru soare
Al prea sfintei vremi i-așteaptă.
Dar ce-a fi d'aceia care
Se abat din calea dreaptă ?
Când spre moarte lin purcede
Cel ce'n Domnul se încrede,
Intru Domnul va'nvia !

Fizionomia scrisului de azi

Forma este nota individualizantă a lucrului, care într'un anumit sens dă chiar ființă lucrului. Prin ea se integrează lucrul în specia sa, dându-i-se distribuția de a fi lucrul acesta, deosebit de celelalte. Fondul deși se pare că are anterioritate cronologică față de formă, întrucât „forma nu începe a fi decât în materie“, totuși este sincronică cu materia pe care o informează.

Dar forma nu e concrecută numai cu lucrurile din categoria spațiului, ci se imprimă și asupra acelor fenomene spirituale care țin de categoria timpului, dându-le notă, culoare și ton specific — după cum amploarea și intensitatea unei preocupări sufletești se reliefează mai pregnant, întrecând pe celelalte.

Curentul de cultură în general s'a putut ciopârți în perioade și epoci numai luându-se în considerare, alături de criteriul formei specifice de frământare și sbucium interior, modul propriu de exteriorizare. Specificul sufletesc și trupesc al culturii delimitează în timp, fragmentul-epocă. Așa vorbim de cultură greco-romană, creștină și modernă.

Forma unei culturi este în nex foarte intim cu problematica ei, fiindcă e în firea ei de a-și căuta exteriorizarea cea mai adecvată. Din acest punct de vedere, cultura greco-latină se caracterizează printr'o solemnitate aristocratică, care-și calculează fiecare gest și fiecare pas cu multă meticulozitate, cântărind corespondentul cel mai potrivit al ideii: cuvântul, ca să evite confuzia, obscuritatea și ridicolul — plăgile adevărate ale adevăratei culturi. Ea își are formele bine precizate, a căror nesocotire era împreună cu desconsiderarea publică. Cursul acestei culturi e lîn; are uneori mari ocoliri, necesare unei mai intense luminări; nu e grăbit niciodată; se ferește de precipitări, ca să nu cadă în perplexitate. În scris este îndrăgită de propoziție periodică, ca ideia să fie cât mai bine rotunjită și cât mai bine

fixată în ansamblul celorlalte. Forma scrisă a culturii antice se desfășoară pe un singur plan, dându-ți impresia unui șes încurs, brăzdat de șivoaiele purtătoare de cultură. Are țărături statorite din cari ieșirea e cu neputință, lipsind deasemenea cascadele fioroase. Impresia ce-ți rămâne în suflet după ce privești modul ei de manifestare este *liniștea* față de neprevăzutul de mâine și *seninătatea* olimpică.

Fizionomia culturii creștine, animată de un suflet plămădit din alte concepții decât cele păgâne, este — evident deosebită.

Deși unii clasici creștini imitează pe antecesorii păgâni în construcția perioadelor kilometrice, totuși ele cu încetul devin din ce în ce mai scurte, mai sentențioase și mai pline de cuprins. Acest râu de cultură este mai accelerat, legat strâns de alvii însă datorită sufletului ce-l animează — păstrând legile gândirii logice — părăsește planul bidimensional al culturii antice și se ridică pe planul „înălțime“, supranatural, în care cultura veche așezase basmele și legendele mitologice. Din pricina noului element încetățenit, scrisul se îngreunează și descifratorul numai după serioasă încordare poate răsbi la inima lui. Fața scrisă a culturii creștine este concretizată în „Summele“ sf. Toma de Aquino și încă a câtorva adevărați titani ai cugetării. Apropoiindu-te de ele îți simțеști îndată toată puținătatea și nimicnicia. E ca și cum ai sta la poala catedralei Notre-Dame din Paris ori din Köln — corespondentele plastice ale acelorași preocupări. După cum în arhitectonica domurilor, te uimește masivitatea temeliiilor și delicateța aproape străvezie a firidelor, chiar așa în scrisul „Summelor“, proporțiile masive, alternând cu fraze de o subtilitate eterică, te copleșesc ridicându-te spre înălțimile indicate de turnuri. Scrisul culturii creștine este muncit de un singur gând: cum ar putea să comunice cetitorului tot sufletul său; din acest motiv — bineștiind că scrisul este numai mijloc și nu scop în sine — de multe ori forma este sacrificată fondului, ce trebuie să fie înțeles, gustat și apoi asimilat. *Aci nu se cultivă forma pentru formă, din care pricină astăzi i se aduce, deși pe nedrept, învinuirea că este „barbară“*; față de cultura de azi care se închină formei goale.

* * *

Prin vorba fizionomie aci nu înțelegem înfățișarea tipografică a sunetelor, execuția tehnică a scrisului, deși s'ar putea lua

și în acest înțeles. Dar nu ne preocupă această problemă: ea ar putea avea însemnătate pentru tipografi. Ceea ce vrem să arătăm este modul în care se exteriorizează ideile și cugetarea contemporană: cuvinte, propoziții, fraze; apoi formele mai înalte de exprimare: complexe de figuri și ornamente stilistice. Sub fiziognomia scrisului am înțeles înfățișarea sub care se prezintă ideea, gândirii cetitorului: limbajul întrebuițat în scris. — Nu ne gândim la ideologia ce frământă scrisul actual; aceasta o vom face, poate cu alt prilej și o vom numi: psihologia scrisului modern. Cu acest prilej rămânem la modul intrupării ideilor.

După cum există raporturi foarte strânse între suflet și trup, întocmai așa există legături de nedeslegat, între ideologia unei epoci și forma ei de manifestare. Sufletul tumultuos, viforos și sbuciumat, nu va putea să se exprime decât în felul care va trăda clocotul interior. Știința actuală a mers până acolo încât a căutat să stabilească — ce-i drept exagerat — după conformația craniului omenesc, gradul de inteligență, ascuțimea judecăților; mai precis: după înfățișarea craniului să cunoască „Capul” filozofului. Știința ce crede a face acest lucru se numește *frenologie*. Ea, alături de sora ei, *fiziognomia* — care vrea să facă același lucru disecând trăsăturile feței — sunt convinse că au deslegat enigma sufletului, studiind corpul. Exagerarea le-a făcut să stabilească chiar identitate între anumite conformații ale capului și anumite preocupări intelectuale.

Însă deși, toate afirmările acestei ramuri ale științei nu sunt adevărate, fiindcă atunci spiritul ar fi egal cu materia, de care ar depinde în mod absolut, totuși cercetările lor corespund de multe ori realității. Cerebralul și mintalul — netăgăduindu-li se relația — nu se pot identifica nici cum — vorba lui H. Bergson.

Dramul de incontestabil adevăr ce se găsește în aceste teorii, îl dovedește cu prisosință scrisul modern: el manifestă cât se poate de clar, prin felul cuvintelor întrebuițate, prin propozițiile, frazele și figurile ce le formează, adecă *a posteriori* — sufletul contemporan, cu întreaga orientare, ori mai bine: lipsa lui de orientare.

Cuvântul a fost și trebuie să rămână vehicolul ideii și al gândurilor; altfel nu vedem chipul în care și-ar mai putea omul manifesta spiritualul din el. Modul de exprimare a gândului prin vorbe scrise — tocmai din acest motiv nu poate fi niciodată

scop în sine și nici nu se poate face pentru sine — de dragul vorbelor cari sună într'anumit fel și într'o anumită succesiune. Cuvintele sunt numai *mijloc* — adevărat cel mai perfect de manifestare. Mai perfect decât marmora, muzica ori culorile. Din moment ce cuvântul scris ori vorbit își schimbă rolul, înțelegerea gândului exprimat prin el este cu neputință.

Greșala de căpetenie a scrisului de azi, este tocmai aceasta : de a căuta și înlănțui cuvintele frumoase numai de dragul lor ; indiferent dacă cel ce le citește e în stare să desvăluie ceva în dosul lor, ori ba. În acest caz, scrisul în proză și poezie devine de o uimitoare ușurință. Poți să scrii cărți și volume de poezii, fără să te simțеști obligat să spui ceva. Gând exprimat în mod foarte plastic de Eminescu :

„E ușor a scrie versuri
Când nimic nu ai a spune,
Înșirând cuvinte goale
Ce din coadă au să sune ;“.

Poate acestui fapt se datorește extraordinarul record pe care l-au atins literile în zilele noastre.

Cantitatea cărții astăzi este imensă. Tehnica cu ultimele-i realizări s'a pus în slujba ei. Tipărirea merge automat ; și fiindcă marile rotative pretind hrană, iar îndoparea lor din partea adevăraților artiști ai scrisului le este insuficientă ; — în templul — odinioară sacru al literilor și-au pus piciorul și măgarii, profanându-l. Aceștia s'au apucat de scris, cum te apuci de o meserie, față de care nu simți nici o vocație și nici o plăcere pentrucă nu i-ai fost niciodată ucenic. Calfa de băcan dovedește cu mult mai multă deprindere — ba chiar artă — în meșteșugul lui ; pe când unii literați „moderni“, își stărnesc mila văzându-i cum asudă și se sbat, sărmanii, fără să fie în stare a spune ceva ; lucru foarte explicabil atunci : „*când nimic nu ai a spune*“.

Dar fiindcă ei *trebuie* să scrie pentrucă publicul cere și... înghite astăzi orice, ei se achită de obligație în modul cel mai „modern“ cu putință. Vor aborda cele mai înalte probleme de metafizică, etică, sociologie și știință ; vor introduce în cărți „palpitante probleme de psihanaliză“ ; vor diseca geniul — prin prostia lor — în imponderabilele-i elemente, arătând că totul se reduce în lume, la „Complexul lui Oedip“ : filozofie, știință,

artă și chiar religia, încheiând victorioși : Eureka ! taina tainelor sufletului omenesc. Inșă... fără să spună ceva.

În prealabil problema va trebui să fie anunțată, fiindcă altfel cetitorul cu toată bunăvoința nu va fi în stare să o sesizeze ; lucrul ce autorul îl și face cu plăcere, acordând „un interview“. El își mărturisește intenția oricui ; și bine face, căci altfel cetitorii ar fi lipsiți de plăcerea de a ghici ce a voit să spună scriitorul cărții.

După ce citești o astfel de carte, stai pe gânduri și în loc să simți luminate problemele cari au bătut și la poarta gândirii tale, fără însă să le fi putut contura — vezi că după citire și s'au șters de tot.

Te apropii de cartea nouă ca de un povățuitor cu minte, în care ai toată încrederea, că el știe mult mai bine și mult mai multe lucruri de cât tine. Cartea este deschizătorul porților fericate ale cugetării, numai pentru tine. Și după ce ți s'au deschis aceste câteva sute de uși și ai străbătut până la cea din urmă — coperta — rămâi foarte desiluzionat. Ce ai întâlnit aici ? Clar obscurul alternând cu mici poeni luminoase ; camere umede și mucegăite, în colțurile cărora paiangenul meșter și-a întins pânzele de argint. Locuitorii acestor celule sunt cele mai fioroase animale, cari se furișează pe lângă perete când intri, dar a căror ochi de bestii, arzând luminează întunerecul, stând gata să te sfâșie. Aierul te sufocă, capul îți vâjiiie și ieși din această cetate, lăsându-ți acolo liniștea și seninătatea. Nu știu cât e de adevărată teoria lui Kant-Laplace despre haos ; cetind însă scrisul de azi ai *impresia haosului primitiv*.

Și totuși lumea citește, citește cu pasiune : acasă, în restaurant, în trenuri, ba chiar în oficiu. Domnișoara dela poștă între două legături de telefon ; elevul în cursul lecției.

Pentru ce citește ? Să nu cădeți în greșala de a răspunde : pentru ca să înțeleagă, ci — în cazul cel mai bun — ca să simtă, fiindcă la primul răspuns scriitorul nu-ți dă dreptul. Atunci pentru ce ? — Pentru că e „frumos“ cum scrie ; iar judecățile estetice — după părerea lor — n'au lipsă de judecată... Cu aceasta e motivată osteneala cetitului.

Scrisul de azi are fizionomie frumoasă — se spune — Ar fi interesant de știut în ce consistă acest frumos literar.

Deschide o carte, — la întâmplare, — numai să fie „modernă“ și cetește câteva propoziții, câteva fraze din ea. Ți se pare că ai căzut ca din cer, în mijlocul New-Jorkului, ori a Londrei. Stai să te regăsești pe tine însuși; în vreme ce pe lângă tine, zboară în viteza săgeții scăpată din arc, nenumăratele automobile, claxonând în cele mai înfiorătoare chipuri. Clopotele tramvaielor, sună a judecată din urmă; sirenele fabricilor sueră a mare primejdie; iar printre nourii de fum și ceață, elicele păsărilor de oțel, tună fără încetare așteptând din moment în moment deslănțuirea trăsnetului. — Pe străzi zărești niște viermușori — cari își zic oameni — alergând cu limba scoasă, isbindu-se unul de altul. Au fața cruntă, ochii plini de ură, buzele arse de setea plăcerilor cleioase. Alături de ei o altă categorie de diavoli cu chip de om: negrii de fum, scrum și oleiu, scăpați din iadul în care din mătase și nervi se țese stofa; din fier topit și viață, aurul, care va umplea safféeurile bancherilor. Ce sunt ei? Pachete de nervi, cari vor îmulți pachetele de bancnote, doze masive de ură și cazane gata de explozie.

Scrisul de azi îmitează uruiitul mașinilor, sâsăitul sirenelor, urletul claxoanelor și vâjăitul alicelor. Propoziția începută lîn, îndată stopează, deși nu e nici o primejdie externă — primejdia, e defectul în gândire. Fraza e pusă în viteza maximă; ea nu ține seamă de legile circulației, trece peste orice lege a gândirii sănătoase. Dealtfel scopul ei, e numai viteza, de dragul vitezei. Cuvântul scrisului de azi e după împrejurări: armă, mitralieră, tun, apoi pumnal, culoare, otravă, gust, miros, putoare. Cartea în întregime: Complex haotic de instrumente, salvate dintr'un incendiu universal și aruncate unele peste altele. Cuvinte, propoziții, fraze, figuri de stil, se rostogolesc unele peste altele, ca pietrele desprinse din crestele munților, ca apele în cascade; fără sens și fără scop. Se găsește aci sunet, dar nu melodie armonioasă; culoare, dar nu tablou cu perspective; salt în toate direcțiile, dar nu mers echilibrat; gândire, fără coerență. „Am transportat din industrie și din științe — în domeniul literaturii și al artei, doctrina progresului“. ¹⁾ Scrisul actual poartă în față și în suflet, sigilul cu inscripția: *Mașină, Viteză: Tehnică*.

Scrisul de azi e împestrîțat în așa măsură, încât un străin cu greu ar putea ghici limba lui adevărată. Și nu mai e vorba

¹⁾ Ferrero: Cuvântări către surzi — Craiova, 1926, p. 51.

de barbarisme, termenii tehnici greu de evitat, nici de imprumutul din limbile europene, a căror proporționalitate este egală cu a limbii românești — în cărțile de azi sunt cuvinte din aproape toate limbile globului. Chinezii, Japonezii și Tibetanii, dacă ar deschide o astfel de carte ar fi ispitiți să creadă că e scrisă de unul de ai lor, care poate a făcut școala la Paris.

Dar ceea ce pune vârf la toate, sunt cu siguranță figurile de cugetare și de vorbe, făcute cu termenii luați din finanțe, comerț, industrie și mai cu seamă din toate ramurile sportului. Când unul își apără cu înverșunare punctul de vedere față de adversar, ei fac „*matsch*“, „*ping-pong*“, sau „*hockey*“. Dacă celălalt a deviat dela subiect, atunci a „*patinat*“, când nu-i vine ceva în minte, atunci „*stopează*“, pentru că are „*pană*“ la... motor. Iar la sfârșit discuția se încheie cu „*goaluri*“ pentru unul din combatanți. — Am putea lua exemple din oricare domeniu, cu același rezultat.

De s'ar scula Eminescu din morți și ar vedea ce fac scriitorii de azi cu limba lui „ca un fagure de miere“, judecata ce le-ar face-o, ar fi mult mai aspră decât aceea cu care i-a învrednicit pe grecotei. Nu i-ar mai incredința lui Țepeș Vodă, ca să-i împartă în „smintii și mișei“, ci geniul lui ar găsi ceva mai potrivit, pentru asasinii limbii.

*

Toate acestea arată numai fața scrisului în proză, pentru că poezia modernă, la greșelile amintite, mai adaogă și pe ale sale proprii.

Literatura în general poate fi un meșteșug; poezia însă trebuie să fie artă. Dar arta își are legile sale, iar cei ce le frâng, n'au ce căuta în templul ei. Dacă o privim sub acest unghi atunci putem spune că poezia de azi, e anarhică.

Poezia modernă n'are cadență ritmică; salturile ce se căzuște să le facă, seamănă mai mult a opintiri neputincioase, ori a evadări. Nu e nici o noblețe și nici o frumusețe în ele pentru că n'au succesiunea măsurată în timp. Ingeniozitatea rimei, care uimește pe cetitor, astăzi o poți găsi de tot rar. Poezia modernă vrea să fie liberă, nu-i suferă chingile tradiționale ale versificației; nu pentru că doar poetul „de real talent“ n'ar fi în stare să lucreze și după ele, ci din simplul motiv că... înăbușe

gândirea. *Poezia actuală e poezie de concepții, sentimente și senzații de gust, miros, culoare, sunet, și toate acestea nu într'o succesiune cronologică, ci în simultaneitatea în afară de timp: doar așa se și numește: poezia complexității moderne.*

Program frumos; intenții cari dovedesc neseriozitate. — Ideea, dorința, judecata ș. a., nu se pot exprima în scris decât prin cuvinte; cuvântul însă ori cât de mult ar fi cântărit, nu poate face serviciul ce i se cere: de a înlocui în acelaș timp patru sau cinci cuvinte; deci și judecățile. Concluzia: Cuvântul scris, nu ne poate da senzația gustului, văzului, auzului deodată. De câteori se încearcă această imposibilitate, tot de atâtea ori amintești finalul din sborul lui Icar. Poezia modernă este: „sforțarea desnădăjdită, de o putere aproape supraomenească, cu riscul unei căderi mortale. Ce altceva e futurismul?“ ¹⁾ Ce altceva e simbolismul, expresionismul, cubismul și alte multe „isme“ — „ce altceva sunt celelalte deliruri de inovație, cari obsedează spiritul modern“ ²⁾

Anarhia din sufletul poeziei a trecut cu succes în felul ei de manifestare exterioară.

— Iată un volum de poezii! Are dela cincizeci la două sute de pagini; realizare tehnică occidentală: tipar, hârtie și legătură estetică. Cuvintele din titlu stai să juri că sunt românești, doar înțelegi de când le cunoști, ce anume gânduri și lucruri ai însemnat prin ele. Și totuși... nu poți deduce cam ce a voit să însemneze poetul prin ele, dar poate înțelesul titlului nici el însuși n'ar putea să ți-l dea. Deci, renunță.

Deschide! Prima foaie e albă; pe pagina următoare se repetă titlul încă odată cu caracterele de pe copertă; foaia a treia și a patra tot albă. Aceasta ca introducere: imn către muze. Că ce ar putea să însemneze aceste foi imaculate, n'am putut ghici decât adresându-mă unuia care — mi se pare — e dintre foarte puținele exemplare omenești, în stare să priceapă poezia de azi. Răspunsul? — „Prilej pentru meditație și notițe“. Nu zimbiți, are dreptate: după cele văzute până aci e necesară atât meditația cât și notițele.

¹⁾ Ferrero, op. cit. p. 52.

²⁾ Ferrero, op. cit. p. 53.

Dar, în sfârșit, iată că în mijlocul paginei ce urmează, este tipărit în singur șir, cu inițiala înflorită, e o perlă veritabilă și sună cam așa :

„Lună, săpun, ceapă“ ...

Poate ați vrea să râdeți, dar mai bine luați volumul, ca plăcerea să vă fie completă. Care? — Il găsiți cu ușurință în oricare vitrină. Veți găsi imagini! idei! sentimente! unele mai poetice decât altele.

Se găsesc însă și pagini scrise în întregime: primul rând întreg; al doilea, puncte, puncte; al treilea un cuvânt, al patrulea, semnul întrebării; al cincilea rând este atât de lung încât se continuă până la jumătatea rândului următor. Cuvintele sunt înșirate ca în Kabbală ori în Midrashul jidovesc, iar sensul le este destinat numai societăților francmasonice a acestor poeți, cari nu vreau să arunce mărgăritarele gândirii, vulgului ignorant.

*

Din fericire, boala aceasta deși îngrijorătoare nu e generală. Avem, mulțumită lui Dumnezeu și prilejul într'adevăr fericit — deși rar — de a întâlni atât în proza cât și poezia modernă, creatori adevărați, cari n'au rupt, sbătându-se în spasmurile compoziției, normele omenești ale gândirii și ale scrisului. Onoarea și recunoștința unui neam să-i însoțească!

Contra aceloră cari nu vreau să se supună legilor scrisului sănătos, ar trebui ca autoritatea care veghează asupra culturii neamului românesc, să ia sbiciul, apoi lopata cu care să curețe aria scrisului.

Necesitatea acestei purificări o vede și *G. Ferrero*: „Scriitorul și artistul nu mai sunt supuși la nimic și la nimeni: nici moralei, nici legii, nici Statului, nici Regelui, nici lui Dumnezeu. Cu condiția ca să ne placă, să ne miște, să ne zguduie puternic sufletele noastre, îi lăsăm liberi de a ruga sau a blestema, de a bârfi pe Dumnezeu sau de a adora pe diavolul, de a-și închipui orice și de a descrie orice: realul și fantasticul, binele și răul, florile și ticăloșiile, stelele și murdăriile. Arta este suverana absolută a unei împărății fără hotare“¹⁾.

Statul nu ezită când ia severe măsuri contra anarhiștilor politici, deși: „Anarhia estetică tulbură și otrăvește așezarea spirituală a unei epoci, tot atât de mult ca și anarhia politică“²⁾.

I. Miclea

¹⁾ Ferrero: op. cit. p. 51.

²⁾ Ferrero: op. cit. p. 58.

Poem

Mamă, nu mă lăsa singur.
Sunt bolnav de friguri și'ntristare,
Cucuveaua a cântat de trei ori pe casa noastră
Și-a lăcrimat fecioara de Dumnezeu născătoare.

Așterne patul să-mi odihnesc ciolanele trudite.
Nu te uita la mine cu ochii plânși, mamă.
Mâine poate ne vom despărți
Iar tu vei purta ca pe-o tristețe inutilă
Cernită năframă.

Aprinde candela dela icoane
Și-alungă pisica neagră care miorlăe în casă.
Auzi? La poartă bate un drumeț înfometat
Și peste mine stol de porumbei se lasă.

Mamă, nu mă lăsa singur.
Sunt bolnav de friguri și'ntristare
Aprinde candela, mamă, și roagă-te pentru mine
Fecioarei de Dumnezeu născătoare.

C. Ștefăniu

Oraşul Nordic

— fragment —

Se apropia ora de plecare a trenului ; nu se aflau decât trei persoane : Băjescu, soţia lui şi Mantu. Stăteau plouaţi în sala de aşteptare, cu un ochiu la ceas şi cu celălalt la uşă, pândind sosirea celorlalţi. Uşa se deschidea mereu, dar printre cei ce apăreau nu era niciunul din membrii grupării. Băjescu se plimba agitat ; măsura cu paşi mari sala, uitându-se pe geam la trenul ce se afla gata de plecare pe linia a doua. Faţa lui exprima nedumerire şi îngrijorare.

— Ce-i asta, domnule, de nu mai vin ?

Mantu dădu din umeri fără să răspundă. Era şi el intrigat de această întârziere. Trebuiau să se prezinte în grup la B. . . unde erau aşteptaţi la gară. Ce caraghioşi ar fi fost să apară trei persoane din patrusprezece câţi s'au anunţat ! Observând teama lui Băjescu, nu putu rezista tentaţiei de a-l speria şi mai mult.

— Dacă nu vine preşedintele, va trebui să ții un discurs la gară, căci ni se va face primire oficială.

Băjescu se întunecă. Pe Mantu îl pufni răsul ; se stăpâni pentru a nu se trăda. Era pentru el o plăcere să observe pe colegul său cum reacţionează în momente dificile... O experienţă nostimă pentru el care făcea studiul caracterelor. N'avea nici un plan la baza acestei preocupări ; era doar simpla curiozitate. Vieţa şi oamenii constituiau pentru un observator desinteresat un spectacol. Se întâmpla să fie prins şi el în angrenajul piesei, fiind cointeresat la desnodământul acţiunii. În asemenea cazuri juca pasiv rolul distribuit, fără a se gândi să face parte şi el dintre actori.

Băjescu îi zise răstit :

— De ce să țin tocmai eu discursul ? Ține-l tu.

— Eu nu sunt o persoană prezentabilă ca tine, răspunse Mantu.

Când vei coborî din vagon, toată lumea își va aținti privirea spre tine fiindcă după înfățișare tu pari a fi președinte. Inchipue-ți ce decepție vor suferi, când aceste priviri vor fi nevoite să se îndrepte spre mine!

— Găsești că eu sunt prezentabil?

— Hotărât. Reprezinți mai mult decât noi toți.

Băjescu se simți flatat. Persoana sa crescuse în ochii săi. Dar respirația îi era totuși grea și simțea o apăsare la inimă. Ce le va spune celor din B.? N'a preparat nimic și el nu prea era deprins cu improvizarea. Ii revenea o sarcină grea: trebuia să salveze situația. Prestigiul grupării i-o impunea.

Copleșit de răspunderea ce-o avea, se retrase într'un colț al sălii, murmurând începuturi de frază pentru a încheia un discurs.

— Domnilor, îi răsuna în minte începutul, și-i apărură înaintea sala Prefecturii cu un auditoriu select, unde își rostise conferința în cadrul „energiilor creatoare ale neamului“.

— Domnilor! rosti el de astădată în vârful buzelor și se gândi înspăimântat: dar dacă vor fi și doamne? Atunci trebuie inversată formula.

— Domnilor și Doamnelor, adică Doamnelor și Domnilor?

De ce trebuie să fie doamnele totdeauna înaintea domnilor? Și soția lui i-o lua înaintea în toate împrejurările și-l lăsa totdeauna pe el în urmă. Dar poate că aceste doamne vor fi frumoase. Atunci nu mai încapă nici o îndoială: le oferă bucuros întâietatea. Așadar:

— Doamnelor și Domnilor!

Tocmai când era mai antrenat, se deschise ușa sălii de așteptare, lăsând să apară un convoiu întreg. Băjescu respiră ușurat, nu fără oarecare părere de rău. Era complect transpirat.

— Unde ați rămas? se răsti el. Mai sunt două minute până la plecarea trenului!

Urcară toți în tren, căci nu era timp de replică. Ocupaseră două compartimente. Lipsa Bibică. Apărură tocmai în momentul plecării trenului. Sări sprinten pe scara vagonului, prezentându-se vinovat în fața juriului de arbitrii instituit adhoc, care se hotărî să-l condamne.

— De ce ai întârziat?

— Nu știți că eu sosesc totdeauna fix, la ora plecării? Sunt englez în privința aceasta; nu-mi place să pierd timpul așteptând.

— Ești condamnat să ții discursul la gară, zise Băjescu sentențios.

— Ce discurs?

— Discursul de „bun găsit“, căci ei ne vor primi cu „bine ați venit“.

Se încinse o droaie de glume. Compartimentele răsunau de veselie. Conducătorul speriat, crezu că are de-a face cu un turneu teatral.

Trenul străbătu, câmpia, escortat de dealuri ce apăreau luminate de soare. Ici, colo, câte un țăran își vedea de lucru pe ogor. Vitele trăgeau plugul în brazdă. Stâlpii de telegraf fugeau dinaintea geamurilor.

Ajunseră în gara B... după două ore de călătorie. Bonea scoase capul pe geam și-l retrase înfricoșat.

— Ne așteaptă.

— Sunt mulți? întrebă unul.

— Foarte mulți.

Vezi să nu-i confuzi cu publicul care călătorește!

— Nu sunt miop ca tine! replică Bonea infuriat.

La coborâre se imbiară ca Grecii la temniță.

— Poftim.

— Ieși tu mai întâiu!

— Coborâ odată, n'o să stăm aici până pleacă trenul!

— Ce crezi, ne vor primi cu discursuri? întrebă Bonea, care nu-și mai găsea locul de emoție.

— Ar fi bine să se renunțe la forme, zise Bibică, căruia nu-i plăcea aerul oficial pe care-l respira.

Unul câte unul apărură în ușa vagonului, solemn și protocolari, ca niște actori cari apar la lumina rampei. Mantu, care cunoștea pe cei din B. făcu prezentările. Mulți dintre ei erau foști colegi de ai lui, căci Mantu absolvase liceul la B. Cucoanele luară loc în trăsurile bărbații o porniră pe jos spre orașul arhaic. Pe drum avură loc schimburi de opinii.

— Am scăpat de discurs, șopti Băjescu lui Bibică, venind în urma celorlalți.

— Bogdaproste!

Casa doctorului Tuciu era situată la capătul orașului, unde mirosul de tămâie ce-l exhală acest oraș cucernic, era înlocuit cu miros de spital. O clădire lungă ca o barcă, cu geamuri mari și luminoase. În interior o curte îngrijită cu plantații; pe uși

tăblițe cu inscripții, arătând sala de operații, odaia medicului etc. Coridorul lung, de piatră, se întindea dela un capăt la celalalt.

Doctorul Tuciu îi conduse înăuntru, căci erau invitații săi. Un vlăjgan de aproape doi metri îi pofti să șeadă. Era aranjatorul principal al șezătoarei din B... Culicea, care se străduia din răspuțeri să mulțumească pe oaspeți. Inspăimântați de vocea lui, oaspeții se supuseră luând loc stângaci în jurul mesei copioase. Păharele de licheur se umplură cât ai clipi din ochi; pe măsură ce se goleau animația creștea. Un fluid cald le străbătea vinele, ajutându-i să simtă și mai mult importanța evenimentului, care avea menirea să strângă rândurile între scriitorii din provincie, înarmându-i pentru marea ofensivă literară împotriva capitalei.

La propunerea lui Culicea, plecară să viziteze orașul. Neținând însă nimic de văzut în B... afară de instituții și așezăminte istorice, și făcându-se seară, Culicea îi duse la vicarul mitropolitan, care îi primi în audiență. Vicarul avea totdeauna pivnițele pline cu vin vechiu; aceasta l-a determinat pe Culicea să-i ducă la el. De câteori venea câte un vizitator în B..., băștinașii îl purtau pe la toate monumentele istorice, ca pe dinaintea unor icoane. Vizitatorul se închină respectuos în fața trecutului, plecând din B. amețit de istorie. Principiul lui Culicea era mai sănătos: începea istoria dela vin. Știa unde se găsesc toate vinurile cu trecut istoric, adevăz că cele cari aveau în spate câteva decenii de existență.

Vinul de treizeci de ani avu darul să deslege nu numai limba oaspeților, ci și a amfitrionului. Sub înfățișarea lui ecleziastică, ce inspira respect, se ascundea o bonomie familiară, care risipi sfiala celor prezenți.

Oaspeții se așteptau să le vorbească despre credință; el le vorbi despre vin, despre literatură, întreținându-se cordial cu fiecare în parte. Plecară încântați nu numai de vinul care începea să-și facă efectul, ci și de persoana vicarului.

Se făcuse întuneric; în orașelul pustiu nu vedeai țipenie de om. Turnul catedralei vesti cu dangăt metalic ora 8. Ecoul îi răspunse lugubru. Peste câteva minute totul se învăli în tăcere; nimic nu turbura liniștea acestui cavou, în care se aflau îngropate valorile trecutului. Oaspeții cari veneau dintr'un oraș mare, erau neobișnuiți cu această liniște.

Se reintoarseră la doctorul Tuciu, unde îi aștepta cina, drept complectare a vinului beut. Cucoanele se așezară la masă cu

ochii strălucitori. Se simțeau și ele transportate de vin, care le-a ajutat să-și creeze viziunea trecutului orașului ospitalier, fără să le împiedece să soarbă bucuriile prezentului. Printre invitați erau și câteva persoane simandicoase. Acestea se aflau instalate la masa primă din sufragerie și observau cu strictețe regulile etichetei. Pe cei ce i-a așezat hazardul la această masă, trebuiau să fie foarte ceremonioși și să-și supravegheze conduita. La masa a doua, din camera de alături, era o bandă veselă, care se dedică cu trup și suflet sportului mâncării și beuturii. Printre aceștia era Culicea, Bonea și Mantu. Culicea golea pahar după pahar, cu o repeziciune mecanică; Bonea râdea într'una cu gura plină, iar Mantu mânca. Președintele Bibică, Faricelli și Băjescu se aflau la masa primă. Bibică nu-și mai încăpea în piele și nu prea se simțea în largul lui. Era prea mobil ca să poată sta țea-păn la o masă, unde toată lumea părea nemișcată. Se freca cu batista pe frunte, umbla prin toate buzunarele pentru a-și căuta chibrituri sau țigarete, se răsucea pe scaun nervos. Zgomotul și râsetele din cealaltă odaie îi ajungea la ureche; regreta că face parte din persoanele reprezentative grupării, ceace l-a făcut să fie așezat la masa oficială.

După cină se dădură mesele la oparte și începu dansul.

Câteva doamne evlavioase din B., când aflară ce se puse la cale, se alarmară fiind zi de post, în care timp dansul era oprit de biserică. Aceleași cucoane se feriră de a introduce în gură vreo bucată de mâncare după miezul nopții, fiindcă a doua zi se cuminecau. Insuflețirea și veselă erau însă atât de mari, încât nici asupra băștinașilor nu mai aveau acum înrăurire aceste precepte.

Târziu de tot se împrăștiară toți pe la vetrele lor, unde erau găzduiți. Bonea și Mantu erau repartizați la Culicea. D-na Culicea — o blondă simpatică — îi conduse în camera destinată lor. Le oferă licheur și prăjituri, însă ei nu mai erau capabili să consume nimic, fiind prea ghiftuiți. Se culcară după ce-și luară porția de răs, pe care Culicea o servi cu dărnicie sub forma unor glume pipărate.

Mantu se afla sub plapomă. Bonea se plimba prin cameră infrigurat.

— N'ai de gând să te culci? îl întrebă Mantu, căruia îi era somn.

— Ba da.

— Atunci ce mai aștepți?

Bonea își afundă privirea în gol și răspunde visător:

— A fost foarte frumos! Păcat să te mai culci după o zi ca aceasta.

— Nu vei avea de gând să mai stai toată noaptea în priveghiul?

Bonea se desbracă oftând și se vâri în pat. Era cu totul scufundat în reverie.

— Ce păcat că n'a venit și Mariana. Frumusețea ei ar fi epatat desigur pe cei din B.

Lui Mantu îi trecu somnul. Evocarea acestui nume îi alungă amorțirea ce i s'a așternut pe pleoape. Intoarse capul, atent.

— De altfel nu înțeleg de ce s'a încurcat cu tipul acela de Corneanu, continuă Bonea. Desigur el n'a lăsat-o să vină. O femeie ca Mariana nu trebuie să fie monopolizată de un singur individ, întocmai ca o operă de artă, care nu e făcută pentru un singur om, ci pentru colectivitate.

— Mariana e o fată bună, replică Mantu, dar dacă îi vorbești în limbajul aceasta, riști să nu fii înțeles. Corneanu i-a vorbit pe înțelesul ei; când între tine și o femeie așezi operă de artă, dai greș. Trebuie să schimbi glasul și să lași laoparte poezia. Eu o văd pe Mariana tot prin poezie; de aceea nu am succesul pe care-l are Corneanu, care s'a apropiat de ea cu mai puțină imaginație și cu mai multă realitate.

— Ai dreptate. Femeile nu sunt făcute să ne înțeleagă.

Pronunțând această sentință, Bonea se întoarse mângăiat pe cealaltă parte și stinse lumina.

*

Ziua era frumoasă. Soarele de primăvară învăluia în razele sale calde întreg ținutul. O revărsare plăcută de mireasmă plutea în aer.

Se aflau în fața clădirii Judecătorei, unde și-au fixat întâlnirea a doua zi. Toți erau de față afară de Președinte și Bibică. Plecară în grup spre catedrală, unde se oficia liturgia, căci era duminică. Pe drum Băjescu propuse să se oprească la Bibică, Acesta nu s'a sculat încă, deoarece lucrase toată noaptea la conferința de a doua zi, pe care neglijase să o pregătească acasă. Intrară în casa indicată, pe rând, ca niște colindători; în fața ușii se opriră și începură să întoneze „Mulți ani trăiască” pe

diferite glasuri. Se făcu o hărmălaie, care provocă râsul tuturor, fără să pună capăt cântecului. Bibică apăru speriat în ușa, îmbrăcat în halat; avea portmoneul în mână, crezând că are de a face cu colindători sau cu un obicei al locuitorilor acestui oraș, care îi urează bun venit. Văzându-și tovarășii, se fâstăci, mai ales că erau și cucoane în ceată. Găsi mijlocul să iasă din incercătură printr'un gest ingenios: deschide portmoneul, scoase moneda mărunță ce o avea și oferî fiecăruia câte un leu. Iaritatea era atât de mare, încât începea să degenereze în vacarm. Or, acest loc ce se afla în vecinătatea austeră a școlilor și a Academiei teologice, nu prea era potrivit unor manifestații de asemenea natură. Evacuară locul și se îndreptară spre catedrală.

Cine n'a văzut un corp clerical impunător, a avut ocazie să-l vadă, instalat după ierarhie.

În băncile pline de lângă altar erau canonicii; în celelalte profesorii de academie teologică; preoții mai mărunți, se înșiruiau pe unde puteau. În frunte se afla jilțul mitropolitan, su baldachin roșu. Biserica era plină de credincioși. Corul liceului de fete dădea răspunsuri; glasul preoților cari serveau în altar răsuna sonor. Atmosfera era profund religioasă; nu se asemena deloc cu aceea din alte biserici transformate în locuri de întâlnire pentru cucoane, cari se întreabă ce găsesc astăzi și pentru bărbați pomădați, cari se așează la taifas.

După liturghie vizitară castelul mitropolitan și făcură o plimbare prin curtea și grădina castelului. Masa o luară la un restaurant, unde se dădea banchet în onoarea lor. Erau de față prefectul, primarul și notabilitățile orașului. Se ținură toasturi; conversația era antrenantă și lumea bine dispusă.

Șezătoarea avu loc la orele 6. Un public imens năvăli în sală, ocupând toate locurile. Elevii și elevele școlilor se înghesu-iră pe balcon și în fundul sălii. În frunte erau toate personalitățile mai de seamă ale orașului, împreună cu vicarul mitropolitan. Sala era atât de tixită, încât nu mai găseai loc în ea nici pentru un ac.

Între culise creatorii și conferențiarii așteptau înfrigurați începerea șezătoarei. Unii se îngrămădiseră la cortină, uitându-se printr'o gaură în sală. Bonea, care se plimba agitat în sus și în jos, făcând să trosnească scândurile scenei avu imprudența să arunce o privire în sală; plăti scump această curiozitate. La ve-

derea publicului imens și mai ales a șirului de doamne și domnișoare din dreapta își pierdu capul. Era una între ele care purta pomposul titlu de profesoară. Ii dase un rendez-vous pe după masă, însă banchetul, care ținuse prea mult, l-a împiedecat să fie exact, ceea ce l-a făcut să piardă întâlnirea. Ea venise acum să-l vadă și să se convingă dacă talentul lui este la înălțimea exactității sale.

Bonea se repezi la Mantu, care nu era nici el prea calm.

— N'am simțit niciodată o astfel de emoție, mărturisii cu volubilitatea-i obișnuită. Ce mă fac? Ia vezi, Mantule, sunt bune versurile astea?

Ii întinse niște file de pe care Mantu descifra doar titlul bucăților. Nu-i ardea de poezii în împrejurări când trebuia să îngrijească de propria lui piele.

Cortina se ridică. Corul liceului de băieți umplu spațiul cu glasuri juvenile împletite într'o melodie. Profesorul Coduța, unul dintre talentele muzicale din localitate, dirija cu pricepere și simț. Urmă prezentarea unui membru din B. care relevă însemnătatea culturală a momentului. După el se perindă pe scenă oaspeții, în ordinea fixată în program. Când veni rândul lui Bonea, acesta se năpusti înăuntru, cum s'ar arunca cineva în mare cu un colac de salvare după gât. Acest colac de salvare erau versurile sale, care îl și scăpară dela pieirea prin inec.

Aplauzele și ovațiile dela sfârșitul șezătoarei, au răsplătit indelung pe creatori. Șezătoarea a fost declarată de reușită. Triumful îi zăpăci pe toți; fiecare își manifesta încântarea și bucuria într'un chip prea debordant, ceea ce supăra pe Mandi, președintele grupării, om sobru și echilibrat. De astădată nu încercă să-i mai țină în frâu, deși anarhia pătrunsese în ei. Gesticulau frenetic și vorbeau tare, ceea ce după concepția lui Mandi, depășea cu mult atitudinea geometrică și dădeau în misticism... Invidualitățile erau însă prea puternice: fiecare cronțăia în felul lui satisfacția, după cum dispune de mai mult sau mai puțin temperament.

Dela șezătoare plecară să viziteze Biblioteca centrală. Se făcuse seară; luminile se aprinseră în cele câteva lămpi din piață. În sala de lectură îi primi un cunoscut profesor și scriitor din localitate, care era specialist în hrisoave. Scotea de sub lacăt, ea pe niște obiecte de preț, table cerate, manuscrise vechi, pra-

vile și cărți religioase, pe care le incuia imediat la loc. Explicațiile sale erau vii și antrenante, presărate cu umor. Uneori ironia devenea străvezie la acest pasionat bibliofil: nu cruța nici pe savanții necunoscuți cari în trecerea lor prin Bibliotecă au emis opinii caraghioase privitor la vreun manuscris.

Îmbățați de parfum arhaic, părăsind templul slovelor, îndreptându-se flămânzi spre domiciliul doctorului Tuciu, unde luară masa. Rămăsurile bune fură nesfârșite, iar mulțumirile kilometrice. Fiecare căuta să-și reverse starea de satisfacție prin asigurări de recunoștință eternă. Convoiul porni spre gară vesel și gălăgios. Mantu întonă marșul „Toreadarului“ pe o harmonică de gură ce o purta totdeauna cu el în buzunar și ceata alergă în pas accelerat, împinsă de un resort tainic. O parte din drum care continua pe linia ferată, o parcurseră în ritm mai lent, căci întinericul îi făcea prevăzători: se putea foarte ușor împiedeca de o traversă. Ajunși în stație se așezară în sala de așteptare pe bănci și deslegară sacul cu pozne. Un grup, în care se găsea și Mantu cu harmonica lui, improviză un cor vesel. Toți se îngrămădiră în jurul lor, până și călătorii, cari crezură că au de a face cu o trupă de teatru. Cei din B. erau tot atât de veseli; Culicea producea ilaritatea cu anecdotele sale, scăzând brusc glasul când ajungea la părțile, așa zise nostime, pentru a nu fi auzite de cucoane. Șuşoteala sa trezea însă bănueli; nevasta lui nu pregeta să-l fulgere cu privirea, pentru a-i arăta că ceace face e nedemn de un bărbat însurat. În acest concert al buneii dispoziții, fiecare încerca să demonstreze că e capabil să facă și prostii, nu numai literatură.

Trenul sosi găfâind, perindând pe dinaintea peronului patratele luminate ale geamurilor. O nouă efuzie de rămăsurile bune:

- La revedere.
- La revedere.
- Mulțumim pentru ospitalitate și vă așteptăm la noi.
- Venim neapărat.

Trenul își lua zborul înghițit de beznă. Bonea tot mai agitată din ușă, deși cei de pe peron nu se mai zăreau. Se instală apoi în compartimentul în care se afla Băjescu cu soția sa, Bibică și Mantu.

Ionel Neamtzu.

Omul de gândire și omul de faptă

Obișnuit, părerea familiară majorității oamenilor este înclinată să vadă în omul de gând și omul de faptă inși cu zestrea sufletească distinctă, antitetic distinctă, ca factură și aluză. Prin urmare, pe planul interiorității vieții chiar, nu numai în manifestările lor. Adecă, din punctul de vedere al suportului *dotației*, nu numai a modalităților de deslănțuire lucrativă, creatoare, a energiilor psihice, imanente vieții acestor două tipuri de oameni.

În mare, ca tipologie psihică, părerea nu este total greșită. Se sprijină pe un crâmpel real din viața psihică.

De fapt, omul de gândire își desfășoară forțele într'un câmp deosebit de acela unde-și concentrează omul de faptă pe ale sale. — Gânditorul operează în câmpul intelectualului; al discernământului critic și reflexiunii; al meditației și speculației. Pe când omul de faptă acționează pe ogorul pragmatic; pe pământ, asupra realităților pozitive, factice. Cel dintâi, săltat în șeaua miticului Pergas, se desprinde de pământ, pentru a-și lua sborul spre lumea visului, a transcendentului. Celand, se leagă de pământ, de experiența imediată concretă și practică.

Deci, o diversificare de domenii de preocupare, cu indeletniciri deosebite — care sugerează spiritului spe-

culativ necontrolat în generalizări, concluzii pripite asupra tectonicei intime, structurale, pe platoul sufletească, a acestor două tipuri de oameni.

Nejustificată însă. Conținând un defect logic, de teoretizare grăbită a realităților sufletești, construite — în eșafodajul lor — altfel.

Căci, cei cari se grăbesc, — după indicația fațadei externe — de manifestare în gând și faptă — a vieții sufletești, — să se pronunțe asupra formațiunii intime, structurale, a vieții psihice proprii omului de acțiune și omului de gândire, greșesc într'un punct, capital pentru psihologia modernă : uită că viața psihică a inșilor este unitară în structură și funcțiune ; adecă, însemnatul fapt că, deosebite cum apar activitățile psihice în manifestările lor, sunt clădite pe o bază comună și, funcțional, se leagă între ele și colaborează efectiv, ajutându-se reciproc în activitățile prestate.

Incât, pe temei de experiență, în câmpul sufletească, nu se poate vorbi de separări de procese, cu activități izolate, distincte, cari n'au nimic comun. Ci de *aspecte* psihice, consecință a preponderanței, pe planul conștiinței, a uneia sau alteia dintre activități. Când celalalte activități, din umbră, secondează și ajută activitatea celei dominante.

Ca atare, pe platoul vieții interioare, nu se pot trasa limite între piesele componente din zestrea sufletească a omului de gândire și a omului de faptă, ca între două bogății psihice total deosebite în compoziția lor. Fiincă nu există ziduri chinezești despărțitoare între două bunuri, complet distincte, ca factură interioară. Ca să distingă antitetic două tipuri de oameni.

Just, există o înzestrare spirituală diversă dela inș la inș ; adecă, dotația nativă a oamenilor variază. Pe

temeiul căreia, în viața indivizilor, puterea de gândire și energetismul faptei se manifestă deosebit ca performanță, ca rezultat. La unii predomină activitatea intelectuală; spiritul critic și speculația; sunt oameni de gândire. La alții acțiunea; hotărârea promptă — cu traducerea ei imediată în concret; sunt oameni de faptă. Realități din cari, spiritul înclinat spre teoretizare, desprinde două tipuri de oameni — Sprijinit însă pe crâmpiele de realități. Căci ia ca bază de plecare manifestările psihice, nu structura lor; adică, modalitatea de deslănțuire și activare, nu suportul lor interior.

Unde nu se poate vorbi (în câmpul sufletească) de un divorț între gândire și faptă. Sufletește, sunt corelate; cu activități complementare.

Zestrea sufletească a omului de gândire are puncte nevralgice generatoare de faptă. Cum aceea a omului de acțiune posedă rezervoare de gândire. Ca să se sprijine, în interiorul aceluiaș ins, reciproc. Numai că reziduurile acestea stau pe planul al doilea, ca secundante. Rar găsesc la suprafața vieții conștiinței. Fiindcă nu dețin ele primatul. Există însă în dotația sufletească a oamenilor.

În factura lăuntrică a oamenilor de gândire fapta cu un rol mai mic, cu restrânse contingente cu gândirea. Independentă, mult independentă, de ea. Fiindcă gândirea, executată pe cont propriu, fără intenții de aplicări practice, își satisface șieși; n'are nevoie de faptă și înțelesul curent al ei. Rămâne desprinsă de acțiune, închistată în ea însăși.

Pentru oamenii de faptă însă gândirea este esențială; o condiție a faptei. A cărei deslănțuire, cu pretenția de eficacitate. implică o trasare și netezire a drumului prin străduințele inteligenței; un plan de activitate

redactat de gândire. Căci, întotdeauna gândul este acela care pregătește fapta; ideia care dirijează practica.

Ceea ce derutează și împiedecă însă aci sesizarea justă a veracității faptelor și duce la eronata părere că oamenii de acțiune se țin departe de preocupările intelectuale, de meditație și speculație, deci, sunt deosebiți ca structură sufletească de oamenii de gândire, este faptul că, pe platoul spiritual al oamenilor de faptă, gândirea se comportă altfel decât pe acela al oamenilor de gândire și procedează într'o manieră sui generis: prin intuirea realităților; prin acel dar înăscut de devinație spontană a realităților și alcătuirea imediată a soluțiilor ce implică ele. Gândirea oamenilor de faptă nu întârzie în domeniul reflexiunii și cumpănirii faptelor; nu-și irosește forțele în critică și speculație. Ci trece repede peste ele. Fiindcă vede, dintr'o ochire spontană și sigură, logica realității, găsind imediat soluția. Ca, apoi, pe temeiul acestei viziuni, când ordinea intensă a faptelor este sesizată și soluția pentru coordonarea lor găsită, să treacă la realizări. Unde-și concentrează forțele și irosește energiile. Nota caracteristică omului de faptă fiind tocmai hotărârea promptă și acțiunea energică, constantă, puse în serviciul ideii care se vrea tradusă în fapt.

Firește, acest dar de devinație, este un privilegiu al celor aleși. A firilor rare, excepționale, prin urmare. Și luat celor mulți, milioanele de anonimi, înregimentați în uniformizătoarea mediocritate. Pentru cari viața psihică, redusă în dimensiunile-i de profunzime și comprehensiune, se desfășoară ca un amestec de fate și gândire, acțiune și intelectualitate; cu mici preponderante, pe infinit de variată gamă.

Concluzia.

Există, e fapt, două tipuri de oameni: de gând și

de faptă. Cu înclinații născute distincte; pe temeiul lor, cu preocupări diversificate. Rare și excepționale în sensul lor plinar. Dar ele, sufletește, nu se deosebesc anti-tetic. Ci sunt tipuri psihice amestecate. Crâmpoie de gând, ca suport și factor diriguitor pentru acțiune sunt dozate în zestrea spirituală a oamenilor de faptă; după cum zestrea sufletească a oamenilor de gândire conține zăcă-minte din materia „acțiune”. Pentru că interior, pe platoul vieții, au o bază de plecare comună. Doar exterior, ca manifestare și deslănțuire lucrativă a forțelor lor, se diversifică. Fiecare operând, după înzestrare, în genul său. Gândirea, închisă în turnul ei, speculează, confruntă și meditează. Fapta, ajutată de darul înăscut al viziunii imediate și nemijlocite a faptelor, se precipita asupra hotărârii luate, decisă să o ducă la bun sfârșit.

Poem

Licăr stelar, — greu pescuit —
În dragostea-mi cu sevă de trifoi
Am vrut să crești pe viața mea, altoi
Incununat de cîntec despletit.

Azi mi se-ajung cărările mai rar
Iar inima — par'că pustiu ogor —
Și-aprinde licuricii fără spor
Căci plopii 'nalță crezuri în zadar...
BCU Cluj / Central University Library Cluj
Și zile vii și nopți de aur, scrum
Peste tăcerea grea, care-a fost vis.
Dar mi te sorb cu fiecă dîchis
Când dragostea spre tine-mi tae drum.

Din stelele culcate'n iaz și'n brumă
A noastră de s'o stinge mai ușor
Iși va'mplânta simbolicu-i fior
Destinului, — ce singur se îndrumă.

Din : „*Vad de cîntece și stele*”

Octav Sargețiu

PENTRU TINERET

Schițare sumară a unui tipar de viață

II.

*Polemos patēr pantōn
(Herakleitos).*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În vacanțele adolescenței, în zarea de argint a zilelor de vară, obicinuît, apucam pe drumul alb, care, cu mici șerpuiți, înainta spre maiestosul lanț vînat-verziu al Carpaților fîgărășeni, legînd, ca o funie lungă, de masivul lor impunător, satele ascunse în verdeață, de pe șesul Oltului.

Alături, în șanț, se strecura subțire și lin părăiașul din Vâlcea Albă, ici în discrete încrețituri de unde, cari cu șopot imperceptibil, cu oarecare caznă, se rostogoleau peste pietricelele alviei, colea asemenea unei pânze transparente în domoală și uniformă alunecare, în care, pașnic și mulțumite se priveau varietăți grase de rogoz și iarba roșie cu foi binehrănite.

Scînteia unui gândăcel cădea, poate, pe îngusta lucire a apei și un tremur concentric ondula ușor fața ei netedă, în care se resfrîngea luminos cobaltul din înălțimi.

Din cînd în cînd, hoinar fără griji, mă abăteam prin crînguri și lunci, dealungul râurilor limpezi ca lacrima de zâne, cari cu grabă lărmuitoare, din loc în loc cu mici cascade albe, spumegînde, alergau la vale, lăsînd totuș în urmă, la cotiri, câte un braț mort, câte o tăuire lină, nemișcată, printre arini. Libelule

albastre, svâcnind ca săgeți, ce se opreau o clipă, încremenite în sborul lor fulgerător, atingeau sprinten și spontan oglinda închisă a apei.

Acelaș tremur concentric al vibrații.
Visam asupra teoriilor undulațiunii.

* * *

Aceste curate imagini, poleite cu farmecul acelei fericite vrăste, astăzi, pentru mine destul de îndepărtată, dar al cărui divin și unic privilegiu îl aveți Dv. tinerii, îmi revine în suflet, oridecâteori cuget la ciudatul fenomen — sentimentul — care pune în mișcare psihicul nostru, când pe oglinda lui lină cade scântea unui act de cunoaștere.

Mi se pare că sentimentul — dacă peste tot poate fi vorba de vreo comparație — cu nimic n'ar putea fi comparat mai potrivit, decât cu mișcarea vibratorie. De aceea, figurat, l-am putea numi o vibrație a sufletului, trezită de un act de cunoaștere, pentru a ne da știre imediată, directă și sigură, despre utilitatea sau pericolul, folosul sau dauna, ce o reprezintă pentru ființa noastră fizică sau morala lucrul, prezentat intelectului nostru prin acel act de cunoaștere, cu înconjurarea alambicurilor mai mult sau mai puțin complicate ale cunoașterii noastre pe care în articolul precedent am numit-o, pe dreptul, arhitectonică, deci lentă și nesigură.

* * *

Cea mai puternică vibrație, dominantă în tot cursul vieții noastre, dela leagăn până la moarte, o trezește în sufletul nostru ideea cea mai înaltă, pe care o concepe mintea omenească și de care își înțelege legată în mod absolut, toată ființa sa și pentru totdeauna, ideea Dumnezeirii.

De aceea primul sentiment fundamental uman este sentimentul religios, temeiul prim al încrederii reciproce între oameni, al moralei și dreptului, deci al încheșării viețuirii în societate, fundament al ordinii, primul motor al activității omenești, care a creat filosofia și științele desfăcute cu timpul din ea, și realizările artei, după cum am arătat-o altădată, acum câți-va ani în revista „Cultura Creștină“ din loc.

Evit deci a-l mai discuta și preumblarea noastră o vom face în jurul celui de al doilea sentiment fundamental al sufle-

tului nostru, care e al doilea temei al conviețuirii în societate și al doilea factor de înălțare și progres al omenirii, în jurul sentimentului național.

* * *

În trecuta noastră preumblare mintală constataseam, că în Kosmos coexistă imobilitatea sferei lui Parmenides și veșnica curgere a lui Herakleitos și că de altă parte în existența spațială *întregul* reproduce *partea* și *partea* cuprinde în sine, în proporții reduse, *întregul*.

Astfel umanitatea care, ca tot, este veșnic aceeași, cu aceleași umbre și străluciri, cu aceleași slăbiciuni și puteri, *imobilă și bine fixată în limitele naturii sale neschimbate*, ne prezintă, neodihnită, neîntreruptă, mișcare și frământare, ca și marele Kosmos, cu aceleași integrări ale unităților în specii, ale speciilor în genuri, din ce în ce mai mari, până la unitatea supremă, cu aceleași evoluțiuni în cicluri concentrice ale unităților, speciilor și genurilor dela repausul și desorganizarea (mai bine zis neorganizarea) primă la repausul și desorganizarea finală; ne prezintă *o continuă devenire*.

Indivizii se integrează în popoare, (cari de obicei iau forma determinată de națiuni) popoarele în ginte, gintele în rase, rasele în Oceanul umanității, fiecare având evoluția specificului său *dela a nu fi la a fi și dela a fi la a nu fi*, prezentând spectatorului extraspațial imobilitatea Oceanului și curgerea neîntreruptă a mii și mii de fluvii, fiecare colorat de specificul său incipient, virulent și deficient.

Formarea națiunilor în felul acesta, este nu numai ceva logic în existența spațială, în care Dumnezeu mereu geometrizează, ci este o inexorabilă necesitate și o lege fundamentală a firii, precum e o necesitate absolută și lege fundamentală vecinică mișcare.

Căci această vecinică mișcare, care e viața Kosmosului, în umanitate se manifestă prin formarea națiunilor, prin rivalitatea, frământările, luptele dintre ele: se manifestă *prin războiu*.

Fără această mișcare, fără frământările, luptele dintre națiuni, cu un cuvânt fără războiu (luat în sens larg de rivalitate, întrecere, mișcare și ciocnire între elementele contrarii și în sens strict) omenirea s'ar corupe și s'ar nimici, căci fără el s'ar opri *devenirea*.

Războiul este deci *tatăl tuturor lucrurilor* în Kosmos și în omenire. Polemos patër pantôn.

Formarea națiunilor este o necesitate, pentruca să fie posibil războiul (repetăm : războiul înseamnă rivalitate între națiuni, activitate susținută pentru apărarea intereselor și numai în cazuri extreme ciocnirea și lupta pe viață pe moarte a cărei îndreptățire rămâne un mare semn de întrebare, la care personal aș răspunde negativ), iar războiul, ca să fie posibilă vecinica devenire.

Formarea unei națiuni este identică cu încheierea unei conștiințe unitare și colective la o grupare imensă de oameni cari să se considere ca aparținând aceleiași grupări (aceluiaș popor), să se creadă sau să fie de aceeași origină, cari locuiesc acelaș teritoriu, au — sau au avut mult timp — aceleași interese fundamentale, vorbesc aceeași limbă, au același trecut, aceleași datini, aceleași tradițiuni, aceeași concepțiune asupra sorții omenești, același fel de a trăi, de a gândi, de a se comporta.

Această conștiință cu toate elementele ei componente, care i-au dat naștere *este*, după noi, *specificul național*. El este deci de natură psihică, este o formă a sufletului colectiv, care însușă în mod armonios vieața tuturor indivizilor, ce compun națiunea : este un tipar al spiritului.

Ca atare este supus eternei schimbări, căci și spiritul este acțiune și spiritul rămânând mereu acelaș ca esență, este veșnic altul ca formă și conținut.

Nu este invariabil, nici imutabil. Are o infiripare, un punct culminant de limpezire și o moarte.

* * *

Sunt, mai ales azi, curente puternice de opinii cari cred că specificul național ar fi ceva invariabil și imutabil, ceva fundamental sau poate chiar esențial în umanitate : ceva ce ar rezida chiar în structura fizică a maselor de oameni, și care ar explica felul de a fi aparte al psihicului național.

Acestea sunt teoriile rasiste.

Ele au ajuns la o adevărată virulență, mai ales la unele popoare și au ajuns să aibă o importanță covârșitoare chiar pentru politica internațională și pentru pacea lumii, prin faptul, că unii învățați — și pe urmele lor unii oameni politici — procla-

mă existența raselor omenești esențial deosebite și inegale, unele superioare, altele inferioare, primele având dreptul de a domina pe celelalte.

Germanii, mai ales, susțin că rasa superioară ar fi rasa Arya, tipul de om mare, alb, blond-trandafiriu, dolichocefal, cu părul auriu, moale și neted, cu ochii albaștri, care s'ar fi păstrat încă pur sau aproape pur, în jurul Balticei și a Mării de Nord, așadar în Germania, Danemarca, Suedia Norvegia, Olanda și Anglia.

Cu alte cuvinte populațiunile germane și până la un loc cele anglosaxone, ar fi rasa superioară, caracterizată prin superioritate fizică, intelectuală și morală, prin neastâmpărul creațiunii, iubire de putere și de libertate.

Celelalte popoare ar avea numai atâta putere de creațiune și atâta nobleță, câte procente ar avea din acea rasă, în sângele lor. Toți oamenii mari, toate geniile creatoare, ar fi fost exclusiv din acea rasă, ori în care popor s'ar fi ivit. Grandoarea poporului elin, mai apoi a celui roman, s'ar fi datorat tot oamenilor blonzi, cari, mai ales la începuturile mărețe ale istoriei lor, ar fi abundat, iar mai târziu semitizându-se acele popoare, s'ar fi tot împușinat, ceea ce le-a adus declinul. Dovadă, spun ei, că Aphrodita, frumusețea ideală, era bălaie, cu capul scaldat în aur și probabil cu ochi albaștri, deși știm, că poporul roman, ca și poporul român de azi, avea drept ideal de frumusețe omul voinic, alb, cu fața trandafirie, cu forme armonioase: formosus, dar cu ochii și părul negru (Horatius exprimă idealul de frumusețe: „...videndum nigris oculis nigroque capillo...” sau „...et Lycum nigris oculis nigroque crine decorum...”; Propertius II. spune: „...Turpis Romano Belgicus ore color” = e urâtă culoarea belgică (blondă) pe fața romană). Ovidius, Tibullus, Caripurnius etc. vorbind de Apollo sau Amor ni-l prezintă alb ca neaua, cu fața purpurie („...color in niveo corpore purpureus... Tib. III. 4. 30), iar Theokritos laudă pe Bombyka, fata din popor, care are culoarea mierei de albine. Deci, dacă idealul de frumusețe nu era cel blond, e semn, că oamenii blonzi erau mai curând o excepție și desigur că nu ei, exclusiv, vor fi creat toate produsele spiritului elin și roman.

De altfel chiar în Germania, blonzii sunt o minoritate; în

Bavaria $20\frac{36}{100}\%$, iar în Prusia $35\frac{47}{100}\%$ ¹⁾ și dolichocephalia nu e o regulă generală.

Această teorie a fost formulată de francezul Gobineau pe la jumătatea veacului XIX.²⁾ A fost apoi dezvoltată și exploataată de Germani, cari înainte de războiul mondial au scos din ea pe „Deutschland über alles“, iar azi fac din ea o adevărată religie, deși un adnotator al romanului *Die Sünde wider das Blut* al lui *A. Dinter*, unul din întemeietorii intelectuali ai hitlerismului, într'o ediție pe care nu o mai am la îndemână, admite și superioritatea rasei latine, care deși nu e blondă, are fața frumoasă și înfățișarea plăcută.

De aici dreptul Germanilor de a domina celelalte popoare chiar europene, mai ales pe cele din centrul, estul și sudestul Europei, deci și pe noi, cari suntem decretați de ei, rasă inferioară. Se prevede chiar posibilitatea, ca rasa superioară, azi în minoritate, să procedeze, pentru a se salva, la extirparea elementelor inferioare (brune), cari amenință să o înnece.³⁾

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Adevărul e că umanitatea, oricum ar fi apărut ea pe pământ (deși e logic să presupunem, în sensul celor din articolul precedent, că ea s'a ivit pe o singură linie a evoluției vieții, deci într'un singur flux de viață și într'un singur punct în timp și loc), e un singur fluviu de viață, cu aceleași potențe fizice, intelectuale și morale. În serii de mii de ani însă a luat înfățișări variate, care în fond se pot reduce la cele trei rase. Imprejurările geografice, climaterice, impunând anumite posibilități de hrană, anumite mișcări și atitudini, un anumit fel de îmbrăcăminte, locuință, un anumit fel de vorbire, vocea în vorbire, au adus modificări în culoarea oamenilor, în forma osaturii, au pus la contribuție în măsură diferită alte și alte din potențele neseccate ale naturii omenești și au provocat deosebiri de rasă.

Așa cum se prezintă azi rasele unele sunt într'adevăr în stare de inferioritate. Dar această inferioritate e ceva relativ și

¹⁾ Camille Jullian, *Histoire de la Gaule* I. 232. nota 5; Paris, Hachette, ed. VI.

²⁾ P. P. Negulescu, *Geneza Formelor Culturii București*, tip. Bucovina, pag. 257 și urm.

³⁾ P. P. Negulescu; *Geneza Formelor Culturii*.

neesențial, deoarece speciile vii pot degenera; dar se pot și regenera, evident în timp îndelungat. Indivizii nu pot schimba caracterele de rasă cu cari se nasc; dar în miile de ani, în cari se ivesc aceste caractere, se pot și modifica.

De altfel, după structura globulelor roșii și compoziția sângelui, se constată două tipuri fundamentale de sânge uman (celelalte două se pot reduce), având unul (sângele A.) centrul extinderii sale în Europa nordvestică, iar celalalt (sângele B.) în Asia sudestică.⁴⁾ Dealtmîntrelea e foarte probabil că, precum nu există două fire de iarbă sau două frunze absolut identice, așa nu se pot găsi nici doi indivizi absolut identici: așadar și sângele în mod imperceptibil variază dela individ la individ, în mod mai perceptibil între grupările de oameni, cari își petrec vieța, în locuri și împrejurări deosebite, timp îndelungat.

Această dualitate a polilor sângelui omenesc este logică și naturală, dacă e adevărat că legea fundamentală a existenței spațiale este mișcarea evolutivă, neîntreruptă, fără oprire între doi poli.

Istoria dovedește migrațiuni periodice cu prîmîniri de sânge, din Asia spre Europa și invers, fie pe la nord de Caucas și Mediterană, fie pe la sud de ele. (Scoborîrea Arylor în India și refluxul Mongolilor spre Europa; pătrunderea Etruscilor spre apus, pe la sud, în Italia, a Iberilor peste Pirenei și înaintarea macedo-elină precum și năzuința romană spre India, iar mai apoi refluxul islamic-arab prin nordul Africei în Spania și năvala lor în Gallia, unde îi zdrobi Carol Martel).

Astfel teoriile rasiste, cel puțin în laturile care pretind drepturi de dominațiune a unora asupra altora, sunt fără temei și rămân simple mijloace politice pentru a ridica conștiința și sentimentul național până la paroxism, în scopuri imperialiste.

Adevărul e, în ce privește pe Germani, cum dealtfel mulți din ei o recunosc, că au fost civilizați cu mare greu de Romani și mai târziu de creștinismul roman deoarece erau iubitori de rășboiu și disprețuiau traiul îmbelșugat, și nici azi nu au pierdut încă acel naiv orgoliu și încredere simplistă în puterea și vitejia fizică, prin care se credeau invincibili Celții sau Ger-

⁴⁾ P. P. Negulescu, op. cit.

manii de acum 2500 de ani. Această mentalitate eroică-naivă constituie farmecul naturii barbare,⁵⁾ pe care, Germanii, cu toată marea lor cultură, încă n'au înlăturat-o complet din sufletul lor (v. duelul), mai ales în ce privește capitolul sentimente. Sunt încă departe de armonia și mlădierea formelor superioare ale sufletului latin; iar în ce privește creațiunea, marile descoperiri, cari caracterizează civilizația și cultura modernă, electricitatea cu telegrafia fără fir, radio etc., bacteriologia (Pasteur), calculul infinitesimal și chiar și temeliile chimiei moderne sunt gloria rasei latine, cu toate marile contribuțiuni ale Germanilor, pe cari temperamentul lor mai lent îi scutește de tentațiile svăpăiate ale individualismului latin și îi face mai apți pentru disciplina colectivă și pentru o muncă mai metodică și mai sistematică, pentru *Gründlichkeit*, în care rezidă formidabila lor putere și pe care trebuie să ne-o recomandăm cu toată stăruința, mai ales, și îndeosebi nouă Românilor.

* * *

Dar cu toate că omenirea întreagă este unul și același fluviu de viață, care ca și lichidul, viața formează mai mult sau mai puțin norocoasă a vasului, în care intră, a mediului geografic, și îmbracă aspectul diferitelor rase, ginți, națiuni cu posibilități diferite de muncă și creațiune, rămânând în esența și natura sa aceeași, încât specificul național nu e constituit prin diversitatea de sânge, totuși pentru conștiința marilor masse ale unei națiuni, naționalitatea rezidă în originea și în sângele comun.

Relativ pușini își dau sama, că oamenii au circulat în toate timpurile cu mai mare sau mai mică ușurință, și că amestecul de sânge a fost permanent, încât conștiința sângelui comun, descendența comună, în mare parte este numai o credință. Oricum însă această convingere, această conștiință, acest element psihic cu un substrat fizic în parte real sau pe deantregul închis, rămâne elementul constitutiv, determinant, al specificului național mai ales pentru timpurile de azi.

Această convingere este ajutată și întărită de vorbirea aceeași limbi, — ca de altfel și de celelalte elemente, tot psihice, ale specificului național.

Se constată însă, că popoare de o anumită origine, de o

⁵⁾ v. Camille Jullian.

anumită rasă, vorbesc limba altor popoare, de altă origine și de altă rasă. Prusienii slavi (Borusii) vorbesc limba germană; Bulgarii turanici vorbesc limbă slavă, Lombarzii (Longobarzii) germani vorbesc limba italiană, iar amestecul de neamuri din Statele Unite, limba engleză.

Limba este, deci, un alt element determinant al naționalității — poate în măsură mai mare chiar decât conștiința originii comune deoarece, de multeori, ea creiază acea conștiință.

Limba este tot un element psihic, un fel, să-i zicem, material al exprimării gândirii, un instrument, mai mult sau mai puțin docil, al operațiunilor intelectului, având un nex quasi organic cu procesele cugetării și, ca atare, influențându-le intrucâtva, mai mult sau mai puțin norocos și prin aceasta favorizând, mai mult sau mai puțin, acel tipar al întregului complex de viață și psihică și fizică, pe care îl numim specific național.

Idiomul stă, de altfel, în cea mai strânsă legătură cu întregul fel de traiu al națiunii, cu toată viața ei psihică, și cu toată viața ei materială impusă de mediul geografic, care influențează, cum s'a spus, chiar și emisiunea vocii, felul de hrană, ocupațiunea cotidiană, îmbrăcămintea, timpul de recreație, de sărbătoare, de muncă, felul distracțiilor.

* * *

Un alt element fundamental al specificului național — fiindcă se compenetrează cu întreaga viața a tuturor indivizilor cari compun națiunea — este concepția lor despre soarta omului și a existenței peste tot, este concepția lor religioasă.

Intrucât mediul geografic influențează hotărător asupra întregului fel de a fi al omului, el determină pentru marea masă a oamenilor și felul de a concepe pe Dumnezeu, și deci întreaga concepție religioasă a popoarelor, după cum e de obște cunoscut; dar determină, mai ales, felul manifestărilor concepției și sentimentului religios, cu alte cuvinte cultul și riturile.

Noi, Românii, suntem creștini, îmbrățișând din cele trei ramuri principale ale creștinismului (catolicismul, ortodoxia și protestantismul), pe două și anume: $\frac{9}{10}$ dintre Români ortodoxia sau pravoslavnicia și $\frac{1}{10}$ catolicismul.

Catolicismul și ortodoxia au toate cele șapte fântâni ale harului Dumnezeesc, cele șapte taine sau sacramente: sf. scrip-

ptură și sf. tradiție întreagă și întreaga hierarhie cu aceeași morală, cu o disciplină a posturilor și a sărbătorilor, și fiecare cu un ritual vechiu, bine fixat și impunător.

Deosebiri sunt doar într'un punct — e adevărat cardinal — de guvernare și în ritual.

Dar tezaurul dumnezeesc fiind întreg și comun și comoara practicelor și disciplinei religioase fiind bogată în ambele aceste ramuri ale creștinismului, s'ar părea că sistemul de guvernare și ritualul nu mai au nici o importanță.

Chiar dacă nu am considera sensul dogmatic al sistemului de guvernare al bisericii, trebuie să constatăm că sistemul de guvernare împreună cu ritualul au o însemnătate imensă pentru specificul național.

În ce ne privește pe noi Români, dacă n'a fost fără importanță în istorie, nu este indiferent nici azi cărei ramuri creștine aparținem, nu numai din punctul de vedere al situației noastre internaționale ci și pentru formarea și valoarea sufletului nostru național.

Fără îndoială, catolicismul, prin forma sa de guvernământ, este un organism perfect încheșat, unitar, cu o desăvârșită disciplină în hierarhie.

Cum biserica lui Hristos este *ecclesia militans* în fiecare membru al ei pentru mântuirea sufletului și în totalitatea ei pentru apărarea tezaurului întreg și neștirbit al credinței și harului divin și pentru învățatura tuturor popoarelor, catolicismul prin desăvârșita lui unitate organizată, este un organism viu, capabil de acțiune promptă, chibzuită, metodică pe întreg pământul pentru predicarea lui Hristos împotriva tuturor greșelilor minții omenești din toate locurile și timpurile, față de cari totdeauna ia atitudine prin Petru, piatra de temelie, care prin veacuri s'a arătat puterea pe care porțile iadului nu o vor învinge.

Petru este dinamism, deci cultură și progres, Petru este spiritualizare, Petru este un curent de viață pururea proaspăt și întreg.

Ăceste avantajii lipsesc în ortodoxie.

Ea n'a putut și nu poate deveni organism unitar. Vieța și acțiunea în ortodoxie rămâne fărâmițată și legată de circumstanțele mai mult sau mai puțin prielnice din diferitele țări, aș-

teptând favorul și ocrotirea stăpânirii, plecându-se și abdicând în fața ostilității ei.

È clar că o conștiință dinamică aici nu se poate desvolta și zelul pentru Hristos se transformă în cucernică contemplare refugându-se în mănăstiri și epuizându-se în interminabile — deși foarte frumoase și pompoase — slujbe. Cuvântul adesea înlocuiește fapta.

Acest fapt explică în mare parte și spiritul fundamental al întregului ritual.

Căci simți, că în ritul latin se roagă omul liber, demn și conștient, omul faptei, care cu toată smerenia față de Dumnezeu, nu uită practicismul vieții; în ritul siro-bizantin trăește o îndepărtare dela realitatea vieții și un avânt bogat și subtil nuanțat în contemplarea adevărilor de credință, cărora li se dă vie și colorată expresiune și în simbolismul ritualului și în exuberența inutilă a asianismului retoric, încât prin ineputabila cerșire a milei divine și a intervenției tuturor sfinților și puterilor cerești, către Tronul Celui Atotputernic (care fără îndoială trebuie cerută), te simți copleșit de senzația unui suflet puțin gata și puțin apt pentru lupta vieții și pentru care timpul n'are importanță.

O altă împrejurare, care explică deosebirea spiritului din ritual este faptul, că ritul latin s'a creat sub influența culturii greco-romane, care se feria de exagerări, adică a aticismului și romanismului contopit organic, pe când ritul siro-bizantin a răsărit din spiritul semit hieratizant al Asiei anterioare, cu o puternică nuanță de iudaism, fecondat și împodobit de retorismul asianist și de inclinarea spre labirintul subtilităților intelectuale și spre strălucitoarele împărății ale imaginației, ce caracterizează spiritul elin postclasic, ca și de iubirea de pompă a curții bizantine.

Din aceste pricini, catolicismul este o forță de disciplinare, dinamism și activitate susținută, este progres și cultură, școală de înălțare la lumină libertate și demnitate.

Ortodoxismul este îndemn spre contemplare, izvor de încântare sufletească, favorizând însă încrustarea vieții indivizilor și popoarelor într'un hieratism rigid, în care avânturile spre progres nu se nasc.

Fără îndoială, creștinismul, în forma sa orientală a intrat, ce e drept la început în mod violent, în specificul nostru na-

țional și a contribuit la păstrarea ființei noastre mai mult ca neam, decât ca națiune, însă negativ, întrucât prin formele sale era o piedică în calea expansiunii ungurești și turcești. Când începe însă expansiunea rusească spre Constantinopol pe la 1700, ritul sîro-bizantin și ideea ortodoxă începe să fie un pericol pentru neamul românesc. „...După Șerban Cantacuzino, când ne apropiem de Moscova, ideea creștină devine idee ortodoxă teologală. Ideea creștină în forma influenței rusești este asupritoare. Dela 1711 până la 1830 ideea creștină se preface în fanariotism și monahism grecesc, devenind odioasă. Ideea creștină în funcție de statul politic național, se păgânizează, își pierde caracterul religios” — spune d. Nicolae Roșu în *Dialectica Naționalismului*.

Intr'adevăr, prin ritul oriental în limba slavonă n'am fi scăpat de unificare. Ne-a salvat husitismul, protestantismul, prin traducerea cărților bisericești, iar mai pe urmă catolicismul prin influența culturală a Poloniei și mai ales prin unirea cu Roma, prin care s'a consacrat limba română ca limbă liturgică, s'au deschis larg porțile școlilor și bibliotecilor Romei, s'a adâncit și s'a răspândit ideea latinității noastre, am lepădat scrierea cirilică, încât, dacă până la 1700 am dăinuit prin ortodoxism, ne-am regăsit pe noi înșine numai prin catolicism.

„Dela disciplina latină, prin umanismul medieval al Poloniei și al Romei, ne-a venit ideea națională”, zice tot dl N. Roșu; ar mai fi trebuit să adauge, că prin creștinismul Romei, ideea națională a căpătat vieață și prin ea națiunea română.

Astfel e clar, că deși creștinismul oriental, mai ales considerat ca rit și disciplină, este o notă în specificul nostru național, el nu poate fi nota dominantă în naționalitatea noastră, cu atât mai puțin nu poate fi identificat cu ea. De aceea este și mai illogică părerea și chiar atitudinea acelor, cari vor să confunde sentimentul religios, cu cel național, pentru a demonstra, că n'ai putea avea sentimentul național român, dacă n'ai fi înglobat nu numai în ritul dar și în ideea teologică ortodoxă.

Aceste sentimente sunt fundamental deosebite unul de altul, fiindcă fiecare izvorește din altă idee. Ele pot coexista, deoarece și ideile cari le dau naștere pot coexista ca idei distincte; coexistând, ele își sunt totuș razim reciproc, căci sunt temelia

societății omenеști. Se pot însă și contopi într'o anumită măsură, căci o idee poate intra ca notă în conținutul celeilalte.

În felul de a gândi al timpurilor de azi, această contopire până la confundare, nu există nicăiri, afară de poporul evreu, despre care se va vorbi îndată.

Putem fi deci Români fără a fi ortodoxi, cu atât mai mult, că nu ne putem felicita prea mult pentru faptul, că am căzut în forma orientală a creștinismului. Ritul acesta, deși foarte venerabil, nu numai că nu a avut nimic comun cu geniul nativ al poporului nostru, care deși adunat ex toto orbe Romano, s'a așezat și s'a constituit aici, ca vlăstar al Romei, având limba, datinile, credința și chiar ritul și disciplina ei până în secolul al nouălea, dar a constituit un desavantaj în istorie și chiar o scorbare a specificului nostru național.

De altfel poporul românesc azi pătruns și chiar încopciat, în păturile sale conducătoare, de gândirea și în gândirea apuseană, mai ales prin cultura franceză, nu mai are aspectul sufletesc al veacurilor de ortodoxism, încât ortodoxia nu mai poate fi un ideal național. CU Cluj / Central University Library Cluj

Specificul național fiind un tipar sufletesc, pasibil de modificare, poate fi corectat de un popor conștient, ca el să constituie o formă și o formulă de viață superioară și conducătorii intelectuali ai națiunii noastre ar avea obligațiunea de a ridica valoarea specificului nostru național, introducând în el notele determinante cele mai înalte pe care să le fixeze drept ideal de urmărit, căci idealul împărtășit și însușit de națiune, încă e o notă a specificului său.

* * *

În afară de aceste trei note determinante cu cele adnexe lor, mai intră între notele specificului național și o conștiință istorică, care la păturile culte e mai mult sau mai puțin științifică, iar în straturile mai de jos ale națiunii, dăinuește în legende, mituri, povești, epopei, balade populare, în toată literatura populară, în arta și obiceiurile poporului și chiar în idealurile lui.

Nu se pot trece cu vederea nici elementele instinctuale, ca atașamentul de pământul natal, de orizontul, unde fiecare a văzut mai întâiu lumina soarelui, ca și instinctele contradictorii: al dominațiunii și al supunerii, ciment al închegării în societate.

organizată, cari toate împreună cu sentimentele de pietate față de țărâna strămoșilor (oare când cultul morților), dau naștere sentimentului patriotic și idealurilor legate de el, care întărește și ridică conștiința națională, se înglobează în specificul național și adesea se contopește cu sentimentul național.

* * *

Din aceste constatări și analize reese clar, că specificul național este o realitate psihică, o conștiință cristalizată în timp din o seamă de elemente psihice și psihofizice la o masă însemnată de oameni, locuind de obicei compact pe un teritoriu extins sub influența împrejurărilor istorice și geografice și care conștiință nu își are în mod necesar rădăcinile în realitatea originii comune de sânge.

Ca atare specificul național e supus schimbării și masele de oameni, individual sau global își pot pierde naționalitatea și să ia o alta.

Istoria ne arată, că de obicei viața specificului național e de 1000—1500 de ani, cam cât durează și limbile, ca realități vii. Specificul național tinde spre suveranitate, statul constituit de el fiindu-i pavază și neputând dăinui în regulă generală fără organizație de stat.

Fiind specificul național un tipar sufletesc, el are o trăsătură fundamentală, o idee de bază, în jurul căreia, ca în jurul unei axe se concentrează toate caracterele lui, întocmai, precum o carte, o operă de o viață întreagă, activitatea unei epoci întregi se reduce la o singură idee, din care au eșit toate celelalte, ca dintr'un prim izvor.

Tendința spre unitate și prin ea unitatea în diversitate este lege fundamentală, cum s'a văzut, în existența spațială.

Ideea fundamentală, să-i zicem, directiva evoluției specificului național, se elaborează la început sub stăpânirea împrejurărilor geografice și istorice și numai mai târziu ajunge conștientă în națiune, când poate fi corectată, de oameni cu concepții, voință și putere excepționale. Căci dacă în mod inexorabil, vecinul necunoscut, imposibil de prins în formule, adică omul, stă sub stăpânirea realității, divinul lui privilegiu, mintea și voința lui liberă, încă are un cuvânt hotărâtor în făurirea sorții sale și aici îi stă tot meritul și toată valoarea și tot sensul vieții

sale: cât a pus din conștiința și din voința sa la ridicarea sorții sale și aici poate sta și toată vinovăția sa.

Acest adevăr l-a exprimat clar filosofia indică prin Karman, care înseamnă: destinul și fapta și cari hotărăsc soarta omului.

Se înțelege, că ideea de bază, directiva evoluției ciclice, a specificului național poate fi mai mult sau mai puțin fecundă pe planul spiritual și poate comporta o desvoltare mai mult sau mai puțin amplă pe planul realului fizic.

De aceea, din faptul, că un specific național va atinge realizări mai mari decât altul, nu urmează numai-decât, că națiunea aceea a fost de o esență superioară, ci numai, că ideea fundamentală a specificului ei național, a fost mai fericită sau că împrejurările de tot felul i-au fost mai favorabile. Cu greu s'ar putea deci vorbi de popoare mai dotate, decât altele. Se poate vorbi însă de indivizi mai favorizați de natură decât alții.

* * *

Dacă nu fiecare națiune, dar cel puțin fiecare gintă, vorbind în teorie, poate crea o civilizație aparte, cu caracterele ei specifice, cu directiva ei specială.

Astfel civilizația egipteană (hamitico-semită) avea la bază ideea morții și a nemuririi și străduința ei permanentă a fost să asigure dănuirea de veci a ființei umane. De aici arta neajunsă a mumificării, de aici nenumăratele statui, statuete și imagini incremenite într'un hieratism plurimilenar, ale celui dispărut, în cari să se poată sălășlui la nevoie, după distrugerea eventuală a mumiei, dublul lui, *Ka*; de aici maestoasele așezări ale piramidelor regale. Voia să-l facă pe om viu pentru eternitate, cum spune inscripția din piramida lui Menkerekh (Mykerinos): „O rege Menkerekh, viu pentru vecie... (G. Maspero).

Civilizația (sau poate civilizațiile) semită a Asiei anterioare copleșită până la teroare de lumea suprafirească a spiritelor pe care după firea crudă și sensuală a semiților, o vedem în ipostaza mănii răzbunării, și a desfrântului, a avut geniul religios, a creat astrologia, magia, a cultivat superstițiile, incremenind în hieratismul specific semit.

Civilizația elină, care vedea în zei oameni nemuritori iar în oameni zei muritori, care deci peste tot vedea numai pe om, voia să realizeze omul Kalokagathos, frumuseța armonioasă și

superlativă a sufletului și a trupului: pe omul aristocrat în realitate și artă, iar civilizația romană pe același om desăvârșit, însă apt pentru a domina.

Evul mediu creștin ne arată o răbufnire în formele pietății și credinței creștine, a vechitului spirit religios celto-ligur din substraturile poporului francez, din care spirit au înălțat oarecând menhirii misterioși și care s'a manifestat în arta greșit zisă gotică.

Civilizația de azi, e civilizația lui homo faber, în care se impune utilitarismul germano-anglo-saxon, care introduce o idee mai amplă și mai egalitară a muncii, decât cea latină, în care *labor* deși trebuia să fie *improbis* (incăpăținat) totuși era împărțită în muncă servilă (inferioară) și liberală (nobilă).

Fiecare a creat lucruri neîntrecute în felul ei și nu s'ar putea vorbi de superioritatea uneia față de alta din punctul de vedere al acuității spiritului, decât doar în sensul, că oare care a realizat mai desăvârșit ideea sa fundamentală, și directiva căreia e mai aptă pentru a aduce un maxim de fericire.

Chiar dacă o civilizație absoarbe și utilizează sau chiar beneficiază de rezultatele uneia anterioare, ea își urmează totuși și exclusiv directiva sa. Această directivă o dă poporul cu cea mai înaltă conștiință națională, cu cel mai fecund specific național, care prin urmare desvoltă cea mai valoroasă muncă după cea mai bună formulă de activitate din timpul său, elaborează cea mai lămurită și mai bogată limbă, cea mai expresivă artă, cea mai înaltă filosofie, traiul cel mai strălucit după cea mai amplă și mai morală concepție de viață, sau cel puțin are cele mai însemnate inițiative în aceste domenii.

Aceste considerente evidențiază mai mult necesitatea, ca noi românii înclinați spre traiu ușor și nu chiar sever, să ne corectăm specificul național, pentruca el să fie o valoare în folosul culturii universale.

Suntem așezați într'un loc plin de pericole, la răscrucea drumurilor marilor migrațiuni de popoare, unde se întretaie curente de concepții nu numai diferite ci chiar diametral opuse, cari obicinuît dau naștere civilizațiunilor originale. Acest fapt aduce cu sine sau distrugerea și dispariția noastră, sau înălțarea noastră la rolul de creatori de înaltă cultură, mai ales că constituția noastră psihofizică este excelentă, iar bogăția solului și sub-

solului e cum rar se găsește și celelalte condițiuni geografice și climaterice sunt deasemenea favorabile.

Trebue să găsim o formulă superioară de viață națională. Ca un bun semn al timpului menționăm pregătirea premilitară a tineretului, ca un prim pas spre ridicarea specificului nostru național.

* * *

De specific național, sentiment național se vorbește însă numai de mai bine de un secol.

Să însemne aceasta, că mai înainte el nu exista?

Am constatat, că specificul național e constituit din mai multe note, din cari unele fundamentale.

În diferite epoci, în acest complex de note, una sau alta lua hegemonia, ea fiind axa în jurul căreia se grupau celelalte, contopindu-se armonios în conștiința națiunii.

În cele mai vechi timpuri, când națiunile erau triburi sau grupări de triburi, națiunile erau constituite prin ideea scoboririi dintr'un strămoș comun, sau din strămoși comuni, în jurul mormântului cărora se fixa întreaga lor descendență și pe cari îi socoteau zei protectori ai urmașilor și numai ai lor, și mormintele lor, în cari ei continuau viața, erau loc de refugiu în timpuri de primejdii (Fustel de Coulanges, La Cité Antique).

Această epocă a cultului morților, a penașilor s'a contopit pe încetul, în epoca teoretică, în care statul și poporul erau proprietatea unui zeu, sau a unor zei, cari în războiu luptau și ei împreună cu supușii lor, contra dușmanilor. În caz de biruință prada împreună cu prizonierii era a zeilor, (prizonierii erau sacrificaji).

Astfel Evreii lui Saul merg la războiu cu arca alianței și insigniile militare sunt în mare parte reminiscențe din imaginile zeilor cari oarecând mergeau la războiu.

Învingătorii răpiau zeitățile celor învinsi și le duceau în panteonul lor, iar poporul învins, pierzându-și zeii, își pierdeă ființa sa aparte și se contopia în cel învingător, care își îmbogăția astfel nu numai panteonul, ci și tezaurul național sufletesc și material.

Acest aspect, acest fel de a fi al specificului național, din epoca teocratică s'a păstrat până în ziua de azi la poporul evreu însă manc și defectuos, pentrucă îi lipsește ritualul și templul.

Acest fapt se datorește desigur și spiritului și tendinței fundamentale spre hieratism a rasei semite, tăerii împrejur, care îi menține distincți de alte popoare, dar mai ales promisiunii solemne a lui Iehova garantată prin acest semn — după cum le-o explică rabinii lor —, că le va da lor stăpânirea exclusivă și nediscutată a întregului pământ cu toate bogățiile lui, celelalte neamuri neavând alt rol și alt drept, decât a servi în modul cel mai util și cel mai plăcut pe fiii lui Israel, poporul ales al lui Dumnezeu, rasa superioară de data aceasta prin drept divin sau și prin drept divin, nu numai prin sânge cum cred sau pretind despre sine Germanii.

Căci Evreii pot fi și trebuie considerați națiune, deși mulți dintre ei nu o afirmă sau se feresc să afirme acest lucru, pentru că au dovedit, că vor și au și reușit până la un loc, să se constituie în stat (Palestina) și să domineze celelalte națiuni în mod mai puțin manifest prin masonerie, presă, modă, în mare parte chiar prin literatură și știință, prin bani, prin comerț și industrie, prin socialism și comunism.*)

În epoca feudală, în complexul caracteristicelor ce compun specificul național, pe lângă nota religioasă, în declin din ce în ce mai mare, începe să predomine sentimentul patriotic, în forma sa oarecum instinctuală de lealitate, devotament și supunere necondiționată și quasi liber consimțită către șef, către șeful statului, către monarh, notă adusă la suprafață de mentalitatea germanică. Mândria regilor, bravura și vitejia lor, bogăția și strălucirea lor, gloria lor, erau în locul întâiu titlu de mândrie și primă datorie pentru supuși.

În epoca de azi preocupările culturale, literare și științifice, cari în fond se leagă de problema limbii naționale sunt împinse pe planul întâiu, cu o alunecare din ce în ce mai pronunțată spre politic și economic, căci în cultura și producțiunea de bogății se socotește azi superioritatea națiunilor.

* * *

Specificul național, cu toate componentele, lui împarte și desparte umanitatea în națiuni totdeauna rivale, adesea dușmane una alteia.

Cum în fiecare om este trufia vieții, egoismul și amorul

*) Mgr. Jouin, Le péril jude-maçonnique.

propriu și pe sine și lucrurile sale și tot ce are legătură cu ele, le prețuește ceva mai mult decât sunt, fiecare membru al națiunii și națiunea întreagă are o mândrie aparte pentru tot ce a realizat ca națiune: pentru limba sa, pentru faptele trecutului său, pentru eroii săi, pentru concepțiile și gândirea sa, pentru arta, știința, literatura sa, pentru bogăția și frumusețile țării sale.

Această mândrie în care se insumă și sentimentul de onoare și demnitate, rezultând din prețuirea înaltă a valorii naționale în conștiința tuturor, este trăsatura de bază, axa sentimentului național, în care apoi se armonizează celelalte sentimente ce însoțesc fiecare notă din specificul național, încât și sentimentul național este un complex armonic, o rezultantă a sentimentelor ce se trezesc pe oglinda sufletului, izvorând din notele specificului național.

După felul cum e înțeles în diferite epoci specificul național, variază și tonul sentimentului național, cum s'a văzut mai sus, rămânând însă la temelie lui totdeauna mândria, onoarea, demnitatea.

Cum fiecare om, în măsură mai mare sau mai mică, e conștient, că participă din puterea, onoarea și demnitatea națiunii sale, fiecare se simte înălțat și întărit în puterea, în mândria, în onoarea și demnitatea sa.

Evident acest sentiment e mai viu, mai puternic, când conștiința națională sau convingerea de a aparține unei națiuni e mai grandioasă în fiecare membru aparte și în toți laolaltă.

Or conștiința demnității, simțul mai ridicat al onoarei, ridică nobleța gândirii, întărește voința morală, intensifică activitatea, împintenează spre realizări mărețe, spre idealuri mari, cutezătoare și pe acel paradoxal și neînțeles amestec de lut și spirit, care e omul, îl smulge din inertia scoborire spre indiferența animalică, spre care îl trage țărâna trupului său și îl ridică spre spiritualitate, care este veșnică și neîntreruptă acțiune.

Dacă e adevărat în cea mai mare parte, că fiecare om are în viață locul pe care și-l ia, e cu siguranță adevărat despre națiuni.

Puterea și grandoarea a fost totdeauna a celor ce au avut știință, dar mai ales conștiință, înțeleg conștiința valorii și demnității lor. Intr'adevăr, s'ar putea stabili o scară a valorilor între

națiuni, după gradul conștiinței lor naționale, după intensitatea sentimentului lor național.

Numai națiunile cu o conștiință înaltă ajung libere, mari, puternice. Ele sunt națiunile aristocrate. Cele cu conștiința națională ștearsă, cele lipsite de mândrie națională, rămân în umbră, în soarta de sclav. Ele au suflet de sclav și au rolul ignobil și rușinos de a fi robi ai celorlalte națiuni.

Căci sentimentul național creiază cultura națională, și prin ea puterea națională.

El e creațiune, putere, onoare, demnitate, el e libertate.

Principiu de ordine și închegare între primejdioasele ființe, cari sunt oamenii, asociindu-și instinctul acțiunii și combativității, este principiu creator prin rivalitate și luptă, încât conceptul națiune are drept corolar două noțiuni contradictorii, ordinea păcii și războiul, care însă la rândul lor au acelaș efect, progresul și înălțarea.

De aceea sentimentul național e a doua pârghie (după sentimentul religios) care ne scoate din sclăvia lenei, ignoranței și ne scoate la adevărată demnitate omenească, așezându-ne în areopagul marilor popoare, creatoare ale progresului.

Se înțelege deci ușor, de ce dușmanii ordinii, progresului, libertății, lucră din răspuțeri la dărămarea sentimentului național prin răspândirea internaționalismului și a cosmopolitismului.

Care trebuie să fie atitudinea noastră ?

Una și hotărâtă :

De a fi intensificatori ai conștiinței naționale, animatori neobosiți ai mândriei naționale, ai sentimentului național. Nu cu vorba. Cu fapta. Intăiu, prin ciocănirea migăloasă, încăpățanată, zi de zi, clipă de clipă a persoanei noastre fizice și sufletești, cu tot optimismul, după gândul străbunului dicton : Labor omnia vincit improbus al lui Vergilius și după deviza celebră a lui Apelles : Nulla dies sine linea ; apoi, astfel pregătiți pentru vieață, prin munca pricepută, devotată, completă în locul în care vom fi, pentru interesul public și peste tot prin sacrificiul complet când va fi cazul, pentru înălțarea națiunii.

S. Gizdavu

Atitudini în fața vieții

Pentru spiritul ce stăruie spre interiorizare și care traduce aventura materială în mereu nou act al sufletescului, realitățile metafizice se desvelesc în toată plenitudinea lor. De altfel ele — în paranteză fie zis — sunt accesibile numai unor atari cerebrali interiorizați.

O astfel de inteligență, un atare spirit, sesizează cu destulă facilitate dincolo de lumea fenomenelor și a simbolurilor externe vastul imperiu al interiorului, al sufletescului — lume autentică cu legile și cerințele ei bine precizate. Ea o constituie un întreg angrenaj de forțe, impulsuri și sentimente în plină efervescentă și activitate.

Lumea aceasta fecundează spiritul și-l antrenează pentru că privită existența prin această optică a interiorizării, reflexul transcendentului se potențiază furnizând noi elemente, creînd noi resorturi spirituale. Acest reflex astfel conturat afectează intelectul imprimându-i icoana realităților cari ființează *dincolo și deasupra* lumii exterioare.

Se întâmplă însă uneori, că această viziune a realităților extramundane să apară în directă opoziție cu felul de manifestare al vieții curente.

Din acest antagonism se naște apoi nevoia de a lua atitudine. Căci această discordanță produce o înaltă tensiune interioară ce poate chiar condiționa sentimentul tragic al vieții, mai ales când ne dăm sama lucid de incertitudinea în care ne găsim. O astfel de tensiune determină apoi spiritul la depășirea detaliilor vieții pentru ca evadat din automatismul vieții comune să contempleze în toată splendoarea lui suprafirescul, străduindu-se să-l armonizeze cu modul de trăire și cu biologicul.

Atitudinea pe care trebuie s'o adoptăm în fața vieții, în cazul nostru se cere depășită de întrebuintărea uzuală a cuvântului. Ea trebuie ridicată la o concepție totalitară de viață, care să îmbrățișeze existența în întregul ei. Dela concepția după care ne vom orienta în viață depinde descoperirea rostului nostru în Univers. De aceea gândul de-a însuma existența, ca fapt al trăirii, în câteva principii de viață prezidează încă la geneza primelor forme de cultură, pentruca dealungul vremurilor să se însinue ca permanent obiect de gândire și preocupare.

Judecate prin această prismă lucrurile e evident, că lumea contemporană deasemeni nu se poate lipsi de o anumite concepție de viață. Dimpotrivă. Scrutarea ceva mai adâncă a fizionomiei organismului social tradează vădit nostalgia după o concepție armonioasă de viață, care să explice ireductibilele contradicții ale existenței.

Astăzi, concepția aceasta despre viață cearcă să ne-o dea știința și filosofia.

Oamenii de știință plecând dela constatarea făcută cu atâta pregnanță încă de Socrate, că anume fericirea sau nefericirea omului depinde de cunoaștere și de înțelegere, și că numai cunoscând și înțelegând lumea vom putea încadra omul ideal în ritmul existenței — s'au nizuit să realizeze *în și prin* știință formula fericitoare care să armonizeze cosmosul cu exigențele imperative ale spiritului. În acest scop știința cercetează, analizează și descompune Natura și Universul; creiază noi legi mecanice și le aplică; ordonează și schematizează tot ce poate fi supus procedului ei științific. În felul acesta ea a reușit să rodească lumii civilizația cu care ne mândrim astăzi.

Până aici nimic de zis. Ne întrebăm însă: deslegat-a oare știința enigma înimaginabil de nepriceput a vieții? Reușit-a ea să potolească setea arzătoare a omului după a ști și a înțelege? Spre marea noastră desamăgire științei nu i-a succes nimic în acest punct. Ea reduce lumea la o simplă îngrămădire de atomi, pe când ea este cu totul altceva: pulsație, realitate vie, caldă și adâncă. Nu. Ea nu poate da nici un răspuns marilor întrebări ale vieții, pentrucă știința nu-i decât reflexul palid al conexiunii transcendente, lipsită prin urmare de consistență metafizică.

Dar mai ales dacă considerăm afirmațiunile științei cu privire la soarta Universului, ea e în imposibilitatea de a ne da o

concepție de viață. Căci știința prezice un cataclism universal ce va avea ca rezultată distrugerea întregii civilizații. Să ne gândim numai la „Prăbușirea Occidentului“ operă a lui Oswald Spengler și ne vom convinge de incapacitatea științei de a crea o concepție de viață. Căci după afirmațiunea acestui savant va veni vremea când cultura Europei va începe a gravita spre Asia pentruca, la un moment dat, să dispară pur și simplu.

Iluzia unei concepții de viață ni-o flutură astăzi și filozofia. Și încă într'o factură mult mai impetuoasă. În ea deosebim două mari curente, cari, fiecare, dogmatizează despre viață și într'un mod plin de aroganță și semeție caută să-și impună punctul său de vedere. Primul curent îl constituie materialismul. El urmărește cu persistență deducerea globală a existenței dintr'o mică și atotcreatoare formulă: materia și proprietatea acesteia, forța. Dar materialismul nu ne poate da o concepție despre viață pentrucă nu poate îmbrățișa toate problemele mari ale existenței. Căci el reduce procesele vieții la dansul hazardat al atomilor și al forțelor materiale, fără măcar să țină seamă că omul are și exigențe sufletești cari trebuiesc satisfăcute. Cum va putea însă materialismul explica viața, — el, care după expresia marelui filosof Ottocar Prohászka, nici n'a umblat în regiunile vieții? Las, că astăzi materialismul și-a primit lovitura de moarte și nemulțumită de sistemul acestuia, gândirea filosofică face o curbătură înspre spiritualitate.

Al doilea mare curent, dar cu nimic mai norocos în explicarea vieții e filosofia criticistă sau așa zisul subiectivism kantian. Filosofia aceasta, pe lângă marele paradox ce-l conține: că, anume, ceea ce putem cunoaște (fenomenele) nu ne interesează, fiind simple aparente, iar ceea ce ne interesează (realitatea adevărată, noumenii, adică substanța și cauzele fenomenelor) nu le putem cunoaște nici odată — mai este și streină de obiectivizare în fața vieții. Căci prin abstractizarea lumii fenomenelor ea trage o adevărată linie demarcațională între lumea internă și externă, tăind orice posibilitate de corespondență între ele. Cultivă pe prima și ignorează pe a doua. În felul acesta însă ea nu poate soluționa contradicțiile dintre lumea reală și cea ideală și astfel, inevitabil, cade în sentimentalism sau, ceace e tot una, în subiectivism. Or, e evident, că o filosofie care nu poate îmbrățișa viața în complexul ei și nu reușește să stabilească

o concordanță între elementele componente — nu poate crea o concepție de viață.

Dar dacă știința și filosofia nu ne pot da o concepție armonioasă și adevărată despre viață — ne-a dat-o în schimb Isus Hristos. Concepția aceasta — sublimă cum alta nu se poate imagina, de-o puritate ce întrece cele mai înalte altitudini spirituale, vie ca însuși faptul trăirii — este aceea care se degajează din paginile Scripturii, în deosebi din Evanghelie. Invățătura lui Hristos nu-i filosofie, nici măcar doctrină. Ea e putere vie — viața harică — ce străbate sufletele indumnezeindu-le. Evanghelia e viața ca supremă expresie. Hristos n'a teoretizat despre viață, disecându-o în părțile componente pentru a o reconstitui element, ci a trăit-o în tața omenirii. A trăit-o atât de impresionant real, palpitanț și adânc, încât cursul vieții Sale e o a doua stea polară după care se orientează sufletele în spre împărăția lui Dumnezeu. Ea exercită asupra sufletelor una din acele inezistibile atracții ce mobilizează totul pentru a eleva, înălța și spiritualiza.

Concepția aceasta nu-i monopolul câtorva privilegiați, a anumitei caste. Nu. Ea se pretează la a fi îmbrățișată de toți fără nici o deosebire. Triumful concepției creștine despre viață e triumful luminii asupra întunerecului, a vieții asupra morții, a eternului asupra temporalului. Și atunci adevărata știință și adevărata filosofie nu trebuie să fie decât o introducere, o propeudeutică, o netezire a căii ducătoare la concepția de viață preconizată de Hristos.

Teodor Racovițan

„Liber iobbagionum“

al oraşului Dej, sau

*Vieţa într'un sat românesc din Ardeal pe la sfârşitul
veacului al XVII-lea.*

Comuna *Cetan* din apropierea oraşului Dej, cu populaţie pur românească până în anul 1848, veacuri de-a rândul a fost tipul comunei iobăgeşti. Locuitorii au fost iobagi ai oraşului Dej încă din veacul al XVI-lea. Vieţa lor este atât de legată de istoria oraşului, încât nu este un eveniment mai însemnat ori o acţiune de interes public în oraş la care să nu fi luat parte şi iobagii români din *Cetan*. Cred, că în Ardeal nu mai există un alt oraş, care, în dezvoltarea lui, s'ar fi sprijinit pe Români mai mult decât Dejul. Despre vieţa socială, starea materială, numărul locuitorilor şi despre munca prestată de iobagii din comuna *Cetan*, ne-a rămas un preţios document în arhiva oraşului Dej, protocolul numit „*Liber Iobbagionum*“ de pe la sfârşitul veacului al XVII-lea, din care putem reconstrui cu precizie nu numai activitatea socială din comuna amintită, pe un period de 60 ani, ci ne dă posibilitatea să privim în vieţa intimă a satului românesc de pe acele timpuri cu suferinţele şi micile sale bucurii.

Date cu mult mai vechi, decât cele din protocolul amintit ne arată că în *Cetan*, în decursul veacului al XV-lea şi XVI-lea, locuiau Români. În veacul următor, comuna deveni un fel de lagăr de internare pentru așa numiții „iobbagiones fugitivi“. Această calitate comuna și-o menține și după anul 1700, după cum dovedește o decizie a magistratului orășnesc din 1726 ¹⁾, în care se spune:

¹⁾ Arh. o. Dej, Prot a. 1726.

Conform deciziunilor aduse anual de mai multe ori, am decis mai nou, ca Românii din oraş să fie exterminaţi. Dacă vre-unul dintre locuitorii oraşului ar adăposti un Român, se va pedepsi cu 12 florini. Pe astfel de Români hognojul oraşului îi va aresta şi-i va duce la Cetan ca iobagi pe vecie până când proprietarul îi va afla şi-i va reclama etc.

Primul eveniment însemnat din trecutul acestei comune, este desertarea în massă a locuitorilor iobagi în anul 1600, pe timpul „când Voevodul Mihaiu ţinea Transilvania“ — cum spun documentele din arhiva oraşului. La vestea sosirii în Ardeal a unui Domn de lege românească, un însemnat număr de iobagi din Cetan s'au considerat deslegaţi de obligaţiunile oneroase de a mai servi oraşul, şi părăsind satul s'au refugiat în diferite părţi ale Ardealului.

În vara anului 1600, se refugiază Gavril David la Corod, Gavrea Simeon, Teodor şi Lazar la moşia contelui Haller din judeţul Cluj, Găzdac Dumitru la Călau, Pavel Farcaş la Köteland, Faur Ioan la Morău, Grigorie Puscaş alias Mateiu la Ocna Dejului, Popă Alexa la Căparohia (Caxaity). Library Cluj

Dar refugierile continuă. Din conscripţia iobagilor oraşului din 1695 ²⁾ reiese că s'au refugiat din Cetan „cu ocaziunea turburărilor din anii trecuţi“ ³⁾: Gavrea Marian la Popa Alexa din Mintiul Gherlei, Ilie Pop şi Petru Racoş la Morochaşa, Vasile David la Surduc, Petris Ioan la Vidrda, Popa Ştefan Stoica la Munzád (Mânzat?) Popa Alexa la Hidig, Ilea Dumitru la Sălişteia Sibiului.

Cu ocaziunea invaziei Tătarilor (1717) se refugiază 17 iobagi ai oraşului, iar în anul 1726 făcându-se inventarul bunurilor oraşului aflătoare în Cetan, se constată că s'au împrăştiat în diferite comune 26 iobagi ⁴⁾. Ioan Mecea, Ignat Fogşan, Ilie Toma, Grigore Măruţan, Ioan şi Petre Rotar, Paul Mészáros, Oanea Tămaş, Grigoraş şi Vasile Galea, Marcu Rator Teodor şi Blaga, Rator Grigore şi Nechita, Dascăl Ioan. Mihail Zeic şi Onul la Căian, Măruţan Ioan la Dămăcuseni, iar *Mărza Alexa* — spune inventarul — *a fost popă valah în Turda.*

Vieaţa comunei o cunoaştem precis din protocolul amintit, în care, cu date reale, ni se înfăţişază faptele multiple ale vieţii

¹⁾ Arh. o. Dej. ²⁾ Ib. ³⁾ Ib. ⁴⁾ Ib.

sociale, năcazurile, neajunsurile poporul de pe acele timpuri, precum și modul de gândire ce frământa mințile.

Numărul locuitorilor :

În anul 1728, locuiau în Cetan 43 capi de familie cu 61 copii. Neînșurați 8. și 3 jeleri. Numărul lor a crescut pe la 1763 la 64 capi de familie cu 88 de copii. Între conducătorii comunei pe lângă primar aflăm așa numiții crainici și 7 jurați. Preoții Dumitru și Ioan Pop erau de asemenea iobagi. Imbrăcămintea luxoasă pentru iobagi era interzisă. În catalogul iobagilor din 1728, Ilie Tămaș e însemnat cu observarea că: „poartă cisme“. E însemnat, că, înmulțindu-se populația, starea materială a lor devine tot mai slabă. În anul 1763 au mai puține vite decât înainte cu 50 de ani

Din statistica întocmită la 1728, reiese că în acest an se aflau în posesiunea iobagilor din Cetan 58 boi, 53 vaci, 9 cai, 30 junci, 103 porci și 227 oi. În comună omul cel mai înstărit era Galea George, care avea 6 boi, 2 vaci, 1 cal, 18 porci și 18 oi. Peste 35 ani omul cel mai bogat în comună, Balica Farcaș, avea numai 4 boi, 2 vaci și 14 oi.

În anul 1842, orașul colonizează aici câteva familii de țigani numiți „Zingari jobbagiones“ de profesiune fierari și muzicanți al căror voevod era George Mezei. Sunt semnificative numele țigănești de pe acel timp: Siminic, Busuioc, ¹⁾ Steluța, Ciucura, Mândra, etc. iar cei colonizați în Cetan se numeau: Găde Marian, Cala Cariș, Achim Iovi și Berchi, Achim Ursul iar la 1763 se stabilesc aici țiganii Păcală Teodor, Goga Andriș și Goga Gyurka,

Prestațiile :

Populația comunei, pe lângă munca iobăgească obligatorie față de orașul Dej, avea de plătit biruri neobicinuite în alte comune. Presta, pe lângă munca agricolă, cărăușie pentru oraș și miliție, contribuia cu furaj și alimente pentru oștirile flămânzite, cu *discreții* ofițerilor pe cari magistratul orașănesc — *pro bona harmonia et bono comando observando*, trebuia să-i provadă cu miei, slănină, vin, oțet, lumânări etc.

În 1716, orașul e somat să dea comandantului cetății din Gherla 80 ferii de vin al cărui preț făcea 54 fl. 24 fl. din această

¹⁾ Arh. jud. Someș.

sumă e repartizată pe Cetan. În același an iobagii din Cetan contribuiesc cu 30 fl, 6 gălete de ovăs și 6 care de fân la leafa hognajului orășenească. Când, în 1717, Guberniu cere 400 fl. ca repartiție militară, Cetanul contribuie cu 50 fl.

În 1713 Pop Dumitru, Teodor Cismaș și Gavrea Grigore construiesc pe Someș o moară; orașul le interzice. În urmă le dă concesiune cerând ca recompensă „la fiecare Crăciun 20 mierțe de grâu și 10 de porumb ¹⁾”. Peste 7 ani (1720) o sistează, cumpărându-o orașul pentru biserica și școala reformată.

În urma greutăților și a războaielor dese populația a devenit așa de săracă încât în anul 1714, în ședința din 9 Ian. însași comunitatea orășenească fu silită a aduce următoarea hotărâre: „Văzând starea mizeră și pagubele mari suferite de iobagii din Cetan, hotărâm, ca fiecare iobag care are boi să servească orașului 3 zile la săptămână, iar comuna întregă e obligată să samente 200 mierțe grâu de toamnă, 100 mierțe de ovăs, ca recoltă să o folosească orașul pentru ușurarea săracilor” iar restul să se distribuie după uzul din trecut, ca astfel și iobagii să poată subsista. ²⁾).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Birurile și contribuțiile nu s'au micșorat cu nimic până în anul 1848 și, în decursul veacului al XVIII-lea, locuitorii acestei comune au adus un imens serviciu dezvoltării orașului. Un merit deosebit au acești oameni, exploatați și năcăjiți de autoritățile orășânești, că au format în Dej nucleul populației românești din care, mai târziu, s'a format parohia română unită, care, în cei 150 de ani ce au urmat, a fost un factor puternic în ocrotirea și promovarea intereselor românești din acest oraș.

Nume și pronume: Dacă cercetăm conscripțiile iobagilor din amintitul „Liber iobagionum” lucrate precis dela a. 1726, până în a. 1763, — ceea ce ne atrage mai întâiu atențiunea sunt frumoasele nume de botez românești pe care le poartă mai ales partea bărbătească. Mulți copii poartă numele de *Mihaiu*, dovadă că în tradiția acestui popor, pe la 1726, mai trăia încă amintirea marelui voevod. În acest an aflăm în conscripție numele de botez: *Roman, Pascu, Iancu, Dan, Oanea, Andreica, Chiva, Blaga, Costin, Griga, Murgul, Balica, Mircea, (!) Mihoc, Dancu.*

¹⁾ Arh. o. Dej, Prot. a. 1713.

²⁾ Ib. Prot. a. 1714

iar la 1742: *Pintea, Marian, Eremie, Macarie și Crăciun*. Sunt foarte dese și numele de: *Lup* și *Urs*, ceea ce se explică prin obiceiul curios, de a schimba numele copilului bolnav în Lup sau Urs cu scopul de a speria spiritele rele aducătoare de morburii și nenorociri. Sunt de asemenea semnificative și numele femeiești: *Simia, Marinca, Oana, Teodora*. Pronumele mai dese sunt: *Galea, Gavrea, Farcaș, Tămaș, Vancea. Faur, Pușcaș*, toate familii vechi, cari existau în comună pe la sfârșitul veacului al XVI-lea.

Viața morală: Comuna, în decurs de 80 de ani, a avut permanent, câte 2 sau 3 preoți. Se amintește la 1764, biserica de lemn îngrădită cu gard viu, care a fost închisă și pecetluită de protopopul tractului „nelăsând pe predicatori (!) să facă serviciu divin (*)” În anul 1726 aveau pe preoții *Dumitru și Ioan*, ambii iobagi, pe *Teodor Farcaș*, a. 1742—48: *Teodor Tămaș*, a. 1744—1752 (non iobbagiones). *Popa Goiga* 1747: *Lupu Galea* 1752—67: *Ioan Galea* 1768. Pe lângă grija acestor preoți de-a promova viața religioasă și morală a comunei, autoritățile orășenești încă dădeau deosebită atenție populației în aceasta privință și recurgeau de multe ori la mijloace drastice ca moralul credincioșilor să nu sufere. Mai ales adulterul era pedepsit de comisarii orașului cu bătăi de nuele, închidere în caladău, urmarea bisericeii timp mai îndelungat. În a. 1765 *Teodora Costin* e condamnată pentru adulter la 40 de lovituri cu băta; i se reduce însă pedeapsa la 16 lovituri, luând în considerare, că are copii, — dar „cu condiția, că în caz de recidivitate va fi expulzată din comună dar și până atunci să concelieze biserica după ritul propriu”. Orașul se îngrijea și de orfanii iobagilor și le dădea ajutorul posibil ca averea moștenită dela părinții lor decedați să nu se risipească și să li se dea tuturor cinstit „ca să-i crească de oameni cinstiți și cu frica lui D-zeu”. În a. 1765, orfanii lui Rus Ioan sunt lăsați în grija mamei lor cu condiția, că dacă s’ar mărita — copiilor să li se dea alt tutore, dar și până atunci „văduvei i se impune cu toată tăria să nu cuteze a risipi averea copiilor”. În același an magistratul aduce o decizie într’un caz similar, interesantă pentru modul cum pricepea comunitatea orășănească să apere interesele orfa-

*) Probabil s’a încercat cavinizarea comunei.

nilor iobagi din Cetan. Decizia e următoarea : „Decedând înainte cu 3 ani Alexa Farcaș, i-au rămas sub ocrotirea văduvei sale doi orfani Ionuț și Toderăș, văduva s'a măritat cu Ioan Păscar *soldat obșitar*. Numiții orfani se vor lăsa sub ocrotirea lui, iar toată averea care a avut-o tatăl orfanilor se va împărți între orfani, văduvă și tinărul Alexa Precup, care a dus tot greul casei, a servit orașul în locul orfanilor și le-a chivernisit averea până acuma. *Și fiindcă obșitarul ușor își poate lua drumul*, rămânând de pagubă și orfanii și orașul, să i se ia vitele să se dea lui Precup Farcaș; vor fi acolo în loc bun, le va grijii și le va spori“.

Bătaia se pedepsea cu bani și lovituri de nuia. În a. 1767 doi locuitori Gavrea Teodor și Andreiu Mecea se bat, se injură și se rănesc reciproc. Agresorul este condamnat, pentru că „l-a târât pe adversar la primarul și l-a ținut în robie“ — „in ictibus baculorum 50“. Costan Galea, fiindcă a lovit și injurat pe birăul preoților calvini din Dej, e condamnat „ex misericordia in exemplum aliarum“ la 12 toiege — fiindcă e bătrân și slab“. Țiganul George Mezei „faber ferrarius Zingarorum“, pentru că a lovit cu o bâta în cap pe un sătean, „care a trebuit să strige „tulai“, primește o pedeasă de 50 de toiege și 50 floreni. Săteanul Ioan Gavrea pentru că n'a voit să iasă la lucrurile iobăgești e pedepstit cu 6 floreni.

Ca să scape de jobăgie folosesc toate mijloacele. Câțiva dintre ei se preoțesc, alții fug în comune îndepărtate. Câte 2 din familiile Zeic și Striceni se fac preoți și unul se stabilește în Aschileu. Jobagul Manea George se refugiază la Mediașul aurit, iar Rațos George împreună cu fii săi la Bistrița etc.

Greutățile vieții iobăgești le-au simțit însă locuitorii din aceea comună mai ales pe timpul când s'a zidit castelul de peste Someș, din preajma Cetanului în comuna Ceonpl. Și tradiția confirmă, că iobagii din Cetan trebuiau să transporte în spate pe o distanță de 3 km. pietrele scoase din cariera Luncii Cetanului, la locul construirii castelului. Azi Românii din Cetan se bucură de multe privilegii seculare, ce le aveau dela orașul Dej, cari au rămas în vigoare și azi și asupra cărora își păstrează cu sfințenie vechile documente.

G Mânzat.

Supplex libellus Valachorum

O scrisoare a episcopului Ignatie Darabant dela Oradea, cătră episcopul Ioan Bob dela Blaj, în cauza „*cărții de cereri a Românilor*“, dela anul 1791.

Împăratul Iosif II, în dorința sa de a promova binele popoarelor din vasta-i monarhie, aduse experți de prin țările germane, ca să studieze firea, obiceiurile și starea materială și morală a respectivelor popoare, să facă proiecte în scris, și să le înainteze curții din Viena.

Cu studiarea Românilor din monarhie, fu încredințat un anumit Beischlag, care după ce studiasse bine națiunile din Transilvania, și așezămintele lor, înaintă curții din Viena un proiect, conform căruia poporul român putea să între în constituția țării, alături de celelalte trei națiuni (Ungurii, Săcuii și Sașii), fără a vătăma drepturile și privilegiile cuiva, întocmai cum la un pod cu trei pilastri, se mai poate adăuga și al patrulea la un loc potrivit, fără a primejdui existența podului.

Curtea din Viena trimise proiectul lui Beischlag guvernului din Sibiu, ca să-l studieze și să-și dea părerea asupra lui.

Intr'aceea moare împăratul (la 20 Februarie 1790). Guvernul Transilvaniei puse proiectul la arhiv, iar pe Beischlag îl declară de trădător, fiindcă a cutezat să dea monarhului sfaturi atât de criminale¹⁾.

La Blaj era episcop Ioan Bob, iar la Sibiu Sărbul Gherasim Adamovici, venit în țară abia de câteva luni. Intre Români

¹⁾ Vezi G. Barițiu, Părți alese din Istoria Transilvaniei, Sibiu 1889, vol. I, pag. 236).

uniți, era o pleiadă de oameni învățați, cari, ocupând servicii înalte, ca Mihail Oros, secretar gubernial la Sibiu, Iosif Meheși, secretar la cancelaria transilvană din Viena, Ștefan Costea, comisar gubernial, Ioan Morariu (Molnar Piuarul) medic oculist, Ioan Budai Deleanul, judecător la Lemberg, ș. a. erau socotiți incorporați la națiunile recepte unde erau în oficiu, după cum cerea legea: — Românii cari se bucură de titlu nobilitar, vor fi socotiți între cele trei națiuni recepte — după sistemul constituției acestui principat, — și anume la aceea, unde prin adopțiunea bunurilor și-au fixat reședința, fără a întemeia o a patra națiune²⁾ Astfel se explică numele streine la Românii de baștină din țara asta, *Mullersheim* lui Piuarul, *Budai* lui Deleanul, *Sinkai* lui Șincanul, *Maior* lui Maier. *Méhesi* lui Meheșan, etc.

Pleiada aceasta de Români ascunși sub numiri schimonosite, ca să semene a Unguri sau Sași, avea sufletul adevărat românesc, și nutrea o mare dragoste de neam, căutând să-i ușureze soarta cât se putea, între marginile draconice constitutii a țării, mai cu samă în urma *Approbatæ-lor*, *Compilatæ-lor* și a *Tripartitului Verböczi-an*.

Când umblase expertul Beischlag prin Transilvania, acești eroi ascunși ai neamului românesc, l-au informat despre istoria poporului român, precum și despre drepturile ce i s'ar cuveni, în locul nedreptăților pe cari le suferea de sute de ani. Beischlag, care ca strein, din Germania, judeca drept și imparțial, află că Românilor li s'ar cădea locul cel dintâi ca „națiune“, și că, deși s'au adus draconicii articoli de lege în constituție, dreptatea s'ar putea face, și greșala s'ar putea repara, fără vătămarea cât de mică a constituției, și fără paguba justă a celorlalte națiuni.

Împăratul Iosif II avea inimă bună. Voia să reformeze totul înspre mai bine. Dar — fie din lipsa de oameni cari să-l înțeleagă exact și precis, fie că judeca prea grăbit lăsându-se influențat de o camarilă care putea fi cumpărată de cei interesați, — aproape toate planurile sale mărețe se spulberară, fiindcă nici

²⁾ Valachos nobilitari praerogativa gaudentes, ei nationi e tribus receptis — systema huius principatus constitutionibus, — ubi per adoptionem bonorum sedem finxerint, absque quartae nationalitatis erectione annumerari... Cîparlu, Acte și fragmente, pag. 97.

odată n'avuse curajul a se împotrivi aristocrației deprinse să trăiască fără muncă, și numai din osteneala altuia.

Ii urmă Leopold II, căruia îi plăcea mai mult să petreacă în Toscana Italiei, unde înainte domnise 25 de ani în pace și liniște.

Leopold avea altă tactică, deși aceleași dorințe de reforme. El era însă mai cumpănit.

Guvernul transilvan declarase de trădător pe Beischlag, dar Românii încorporați, în urma oficiilor ce purtau, la națiunile recepte, nu încetară a lucra în același sens, căutând să informeze pe împărat și să-l convingă, precum convinseseră pe Beischlag.

Molnar Piuarul din Sadu lui Inochentie Micu și Iosif Meheșan, fiul protopopului unit din Cluj, compuseră, *cartea de cerere a Românilor*, numai cât ea trebuia și subscrisă în numele întregii națiuni, ceea ce nu puteau face decât episcopii, cari singuri erau îndreptățiți să vorbească în numele credincioșilor lor. Lucrul însă nu era tocmai așa ușor, de oarece dieta Transilvaniei declara de trădători pe toți autorii de suplice și memorii³⁾.

Gherasim Adamovici, era Sărb, venit între Români de câțeva vreme, iar Bob era încă necunoscut cu împăratul Leopold. Dar ceilalți Români din pleiadă îi înduplecară să subscrie cartea de cerere, pe care o trimiseră la Viena cu o delegație, în frunte cu episcopul Ignatie Darabant dela Oradea.

Ignatie Darabant fusese egumenul mănăstirii Sfintei Treimi, dela Blaj. La 1788 fu ales episcop al Orăzii. El era mai îndrăzneț decât Bob, și avea același suflet românesc ca și tovarășii săi de tagmă, Samoilă Clain, Șincai și Maior, numai cât avea mai multă prudență și inimă preoțească.

Episcopul Ignatie, fiind păstorul diecezei de Oradea, era afară de teritoriul de jurisdicție al guvernului transilvan, prin urmare el n'avea să se teamă de nimic umblând pe la Viena în cauza Românilor ardeleni. Ba nici nu i se lua în nume de rău, că umblă să înainteze cartea de cerere a colegilor săi din Transilvania.

În această „carte de cerere“, mai întâi se arată istoria Românilor din Transilvania, dovedindu-se că ei sunt cei mai vechi locuitori ai acestei țări. Că Românii au dat Ungurilor o sume-

³⁾ Barițiu, op. și loc. cit.

denie de bărbați distinși, ca Ioan și Matei Corvin, Nicolae Olah primatul din Strigon, ș. a. m. Românii au fost despoiați de drepturi și de averi pe încetul, mai cu samă după ivirea calvinismului, și continuă a fi despoiați și acum după unire, deși două diplome împărătești le garantează drepturile, adecă cele două diplome Leopoldine, cari au fost aprobate și nostrificate de toți Preainălțații urmași ai fericitului Leopold.

Ungurii, Săcuii și Sașii s'au aliat împotriva Românilor la anii 1437—38, și au înnoit alianța la 1613, 1630 și 1649, alcătuiind articoli de lege, cari să taie Românilor pentru totdeauna posibilitatea de emancipare. Se citează apoi pasagiile de articoli din „Approbatæ Constitutiones“, cari denegau Românilor orice drept, ca d. e.:

— P. I. Tit. 8, Art. 1: — Deși națiunea românească în țară nu e socotită între națiuni, totuși, *până când pentru folosul țării sunt tolerați*, preoțimea are să observe următoarele... etc.⁴⁾

— P. I., Tit. 9, Art. 1: — Cu toate că națiunea română este *admisă în țară pentru binele public*; de oarece însă, ea nu se gândește asupra ticăloasei sale stări... etc.⁵⁾

— P. II., Tit. I, Art. 1: Din cele trei națiuni din cari e compusă țara — păzind constituțiile ei, — dacă vre-una ar fi vătămată în libertățile, privilegiile sau obiceiurile sale, celelalte sunt datoare... etc.⁶⁾

— P. III., Tit. XXXIII, Art. 1: — Precum *religia națiunii române nu se află între cele patru religii primite*, așa nici ordul călugăresc... etc.⁷⁾

Inflăcărății autori ai suplicei, arătară cum aceste legi au fost făcute după ivirea Calvinismului, pe când Românii erau aici *cu mai mulți de o mie de ani înainte*. Ba după unirea pece-

4) Quamvis valachica Natio in Regno inter Status reputata non sit, nihilominus tamen donec propter emolumentum Regni tolerabuntur, sequentia Ecclesiastici observabunt... etc.

5) Quamvis Natio Valachica in Regno propter Bonum Publicum admissa sit, cum tamen ipsa villem suum statum non considerando... etc.

6) E tribus Nationibus consistente Regno (servatis Regni constitutionibus) si aliqua Natio in suis Libertatibus, Privilegiis, Consuetudinibus laederetur, teneantur reliquæ... etc.

7) Prout Religia Nationis Valachicæ e quatuor receptis non est, ita nec ordo Religiosus... etc.

tluită la anul 1700, în virtutea diplomelor Leopoldine, Românii aparțineau *Religiei Catolice*, ca și Romano-catolicii. Cereau apoi un loc convenit în țară pentru națiunea română, și că Românii, unde formează majoritate prin comitate, să se conducă prin oameni aleși din sinul lor. Incolo să fie considerați ca cea mai veche și numeroasă națiune din țară⁸⁾.

Suplica fu dusă la Viena de către o delegație, în frunte cu episcopul Ignatie. Cum a fost primită acolo, putem deduce din scrisoarea pe care acesta o scrisese episcopului Bob, după ce s'a întors acasă, care scrisoare am transcris-o după originalul aflat în arhiva mitropolitană din Blaj, neschimbând nici o iotă, adăugând însă câteva virgule și paranteze, pentru mai bunul înțeles.

Iată scrisoarea :

Preasfințite episcoape și frate !

După ce am luat (primit) cartea Măriei Tale la Beciu (Viena), tot am așteptat să-mi mai scrii, după cum te făgăduiseși în carte (epistolă), cele ce-s despre obște și binele neamului și a (al) Clerului, și asta-i pricina de s'au cam întârziat darea lucrului înlăuntru.

Eram în mare strânsoare (strământorare), că despre o parte cei de neam ai noștri, și însuși înălțatul împărat, îndemna să se dea lucrul. Despre altă parte, ne știind eu voia și nevoia Măriei Tale, stam îndoit cu lucrul gata, până când luaiu (aflai) dela prietini, că te-ai fi făgăduit înaintea lui, Măria Ta, cum că cele ce se vor da înlăuntru, măcar când și măcar unde, fiind întrebare, vei răspunde a fi cu știrea și voia Măriei Tale. Așa dară s'au dat, despre care lucru luaiu (primii) carte (epistolă) ieri dela Viena, cum că mere (merge) bine, cum că reprezentanția neamului s'au luat mai întâi „în Consilio Status“.

⁸⁾ Copia manuscrisă a Suplicei se află în biblioteca centrală capitulară din Blaj, de unde am și copiat acestea. Se află însă și tipărită în text latin și traducere, de Dr. Ilie Dăianu, Sibiu, 1901.

Pe ministrii și sfetnicii acestui Stat din lăuntru i-am preumblat pe toți și i-am informăluit deplin, de acolo cu opinie s'au trimis la împăratul, cătră Roma.

Am nădejde de bună opinie, de vreme ce și prințul cel mai mare, Francisc (Francisc II, urmașul lui Leopold), era aprins de dragoste și de dor a ajuta neamului (nostru), căruia mai de multe ori i-am povestit toate năcazurile noastre, precum și împăratului. Și mă crede frate, că nu într'alt chip, ce tocmai ca părintele pe fiii săi cei năcăjiți și dosădiți m'au ascultat. Ba încă cu o minune (mirare) oare care, m'au întrebat precum ți-am scris: — pentru ce Românii dela Ardeal nu cer să se numească „nație“ ? Mai multe (când vom fi) de față. Dară acum nădăjduiesc că pretenul nostru ți-au arătat lucrul tot.

Nu mă îndoiesc că ți-ar (îți va) fi plăcut, și cum că vei sta într'un gând și într'o lucrare cu neamul, de vreme ce toată curtea stă cu noi și pentru noi. Ba încă și căntălăria illiricească, înțelegând că întru aceea cerere s'au cuprins tot neamul românesc, fără osebire (de) religie, foarte bun stâlp va fi la tot neamul. Și mă crede că aceasta mult poate, și noi cu aceasta „civiliter“ uniți fiind, mai mult putem. Ba nădăjduiesc că această unire politicăască între noi și între ei, mai lesne și mai curând va aduce înlăuntru și unirea credinții, fără de care se cuvine a ști că pe altă cale, pentru stările împrejur de acum, nu vom procopsi nimic, nici în cele duhovnicești, nici în cele vremelnice.

Nu-ți prejeta dară Măria Ta, a te înțelege cu celalalt Arhiereu, cu Molnar, etc. despre binele de obște, că de vreme ce Domnitorii ardeleni și neamurile cele dintâi de acolo, și pe Arieni (Unitari) numai că-s de un neam cu ei îi primesc și se unesc întru toate cele politicești cu ei, mai vârtos noi trebuie să ne cunoaștem

sângele și să avem o înțelegere pentru fericirea neamului, după ce ne aflăm întru atâta asuprire de toți, ocară și izgoană. (Urmează chestiuni private).

Ungur cu Balint acum se duseră dela mine. Eu acestora, precum dela Beciu prin scrisoare, așa și de față le-am zis ca cu Măria Ta, și ei, și Țara, și ceialaltii, să aibă întru toate înțelegere, supuindu-se și făcând ascultare. Și aceasta pentru aceea am zis lui Ungur, că cu durere am înțeles încă la Pojon fiind, cum că n'ați fi într'un gând și într'o înțelegere, tocmai acum când e mai lipsă una a gândii, una a lucra.

Crede-mă Măria Ta, precum și din cartea (epistola) mea lui Ungur scrisă, chiar vei vedea că eu, și pentru dragostea care am pentru Măria Ta, și pentru binele de obște, și pentru cinstea și numele neamului nostru, și-am ținut și-ți fiu authoritașu, încă și înaintea clerului Măriei Tale, și la Curte, precum ducându-te Dumnezeu oare când la Beciu, dela toți vei auzi.

Pe Bran eu nu l'am chemat, precum îmi scri; ce cerându-se el, i'am scris că de va avea carte de slobozenie dela Măria Ta „sine praeiudicio Dioecesanorum“, lângă mine îl voi primi. Cu adevărat duhul și blândețele omului aceluia îmi plac, dar încă și a îndemna pe cineva, preste voia mai marilor săi, ca să vie la mine, n'am obiceiul, că a mea sânguință și bunăvoire aceasta este, ca cu Măria Ta, fiind că numai amândoi suntem de un neam Arhierei, să țin bună armonie și întru toate bună înțelegere pentru binele de obște.

Despre seminarium dela Leopold (Lemberg), să ști Măria Ta că noi trei arhierei (adecă el, împreună cu episcopul dela Muncaciu și dela Lemberg), am dat înălțatului împărat voia (învoirea) noastră înlăuntru, ca alumnii cu fundație cu tot, fiește căruia partea sa să ni

se dea în mână. Socotesc că nici a Măriei Tale alumnuşii aşa (nu) vor putea rămânea la Leopold. Despre acestea şi altele, (când vom fi) de faţă, mai pe larg. Aş vrea să aibi undeva noroc a mă întâlni cu Măria Ta, măcar la Ioan, măcar la Nireş.

Cu acestea rămân al Măriei Tale umilit în Hristos Frate.

Orade mare 12 Mai 1791.

Episcop Ignatie, m. p.

(9) Cu data de 18 Mai 1791, şi numărul cabinetului 4004, împăratul trimite din Florenţa suplica Românilor generalului Rall, care pe atunci era comandantul armatelor împărăteşti din Transilvania. Generalul o transpune dietei cu comitiva dela 20 Iunie 1791, numindu-o „*Cererii înaintate Majestăţii Sale în numele întregii naţiuni române*“⁹⁾.

În şedinţa dela 21 Iunie, suplica se comunică dietei, care pe atunci se ţinea la Mediaş, împreună cu rescrip-tul împăratului, în care porunca dietei să o ia în des-batere pe baza articolului VI dela 1744, şi să caute toate mijloacele prin cari poporului şi clerului român — fără deosebire de confesiune, — să i se facă dreptate. Aceasta produse însă, o mare furtună în dietă. Baronul Nicolae Veselényi se răsti cătră episcopul Bob, care singur era Român declarat şi regalist în dietă, întrebându-l dacă cunoaşte suplica. Episcopul răspunse că dacă n'ar cunoaşte-o, n'ar fi scris-o. — Este drept — mai zise episcopul, —, că sunt unii termeni cari nu mi-au plăcut, fiind că n'am redactat-o eu, dar am scris¹⁰⁾.

⁹⁾ Proces nomine universae in Transylvania nationis valachicae Suae Majestati exhibitas.

¹⁰⁾ Barişiu, op. şi vol. cit. pag. 337—538.

Suplica nu fu desbătută atunci, pe motivul că era prea lungă. Fu pusă la arhiv, iar episcopul Adamovici fu amenințat cu „acțiune fiscală”, pentru că a cutezăt a subscrie suplica Românilor.

Poate că referitor la „termenii cari nu-î plăceau” lui Bob, scrie episcopul Ignatie, că era în mare strânsoare, neștiind voia și nevoia lui”.

Episcopul Bob se plânse la împăratul împotriva dietei, iar împăratul care se afla la Milano, trimise un alt rescript și un alt ordin, ca cererile Românilor să se desbată în baza art. VI al legii dela 1744. Astfel, la 5 August, dieta trecu și peste ele, dar nu luă altă hotărâre, referitor la Români, decât ca „edictul de toleranță” al împăratului Iosif II, să se extindă și asupra Românilor neuniți. Așa respecta dieta ardeleană rescriptele împărătești, când acest popor mare, care forma $\frac{2}{3}$ din populația țării, avea numai pe episcopul Blajului reprezentant în dietă.

Cererile formulate de Români crescători prin școalele Blajului și prin cele catolice ale țării, și înaintate împăratului în numele întregului neam românesc din monarhia Habsburgică, deși n’au fost împlinite atunci, Români n’au renunțat la ela din cauza nereușitei, ci dela intelectuali — prin școalele Blajului, cari pe atunci erau singurele școale românești in toată lumea, — au trecut în sufletul poporului, plămădind și formând pe încetul „Cred-ul” politic al tuturor aspirațiilor naționale, realizate din mila lui Dumnezeu la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia.

Dr. Nicolae Lupu

OAMENI.

† Alexandru Ciura

În 28 Martie a fost petrecut la groapă de întreg Clujul românesc Alex. Ciura, directorul liceului „Gh. Barițiu“. A fost cea mai importantă înmormântare din anii din urmă, la Cluj.

A trebuit moartea să dea lui Alex. Ciura ceea ce vieața cu multă îndărătnicie i-a refuzat.

Nimeni n'a cunoscut mai bine și n'a putut aprecia la justă valoare pe Alex. Ciura omul, adevăratul om, în toată frumusețea lui, decât primii săi elevi pe cari acest neîntrecut educator i-a creat în decurs de opt ani, formându-le caracterele după cele mai sănătoase principii pedagogice, urmând totdeauna calea mijlocie : nici severitate extremă, nici bunătate exagerată.

Cine a putut să uite orele de l. română și latină, mai ales în cursul superior, când s'a lărgit orizontul vederii noastre, când spiritul pătrunderii în frumusețile operelor literare, desvoltat cu multă măiestrie de profesor, putea cât de cât să guste plăcerea estetică? Operele literaturii romane : Odele și Satirele lui Horatius, Eneida și Bucolicele lui Vergil, Metamorfozele și Tristia lui Ovidiu, discursurile lui Cicero nu cred să le fi analizat și lămurit mai cu mult farmec cîneva decât Al. Ciura, sau să te fi făcut să trăiești mai cu adevărat în lumea basmelor mitologice greco-romane. El știa să învie o lume de mult apusă, să o prezinte cu atîta realism încît să te simți în ea ca în lumea cea aieva. Tot el, rupînd cu tradiția, ne-a făcut să pătrundem fondul și concepția poeziei lui Eminescu și să ne delectăm în frumusețea neîntrecutei lui limbi ; să ne invesezim la sănătatea robustă și optimismul poeziei lui Coșbuc ; să trăim vieața

satului românesc cu Creangă și să râdem de proaspăta inighe-, bare a vieții românești cu Caragiale. Tot prin el am îndrăgit pe Iosif și Anghel, Goga și Cerna, și pe toți ceilalți poeți și prozatori tineri de atunci.

Vorba domoală, dar caldă, exprimarea aleasă, caracterizarea minunată a personajilor și situațiilor la care se adăuga seninătatea sufletului său bun reflectată într'un zâmbet discret, — rețineau încordată atenția și te transportau într'o altă lume plină de vrajă din care de multe ori nici sunetul clopotului nu te trezea la realitate.

Adâncirea temeinică a culturii clasice completată prin cunoașterea literaturii universale moderne au făcut din Ciura intelectualul de rasă iubit și respectat deopotrivă de prieteni și elevi.

Al. Ciura n'a fost însă numai profesorul ideal, omul de o cultură desăvârșită ci el a fost și scriitorul talentat care împreună cu alții a dat îndrumare nouă literaturii ardelenе, înfrățind-o cu cea de peste munți. Contribuția lui la însușirea unei limbi literare în Ardeal și la trezirea dragostei pentru literatura românească, e de netăgăduit.

Din tinerețe a colaborat la „Familia“, la „Tribuna“ din Sibiu, mai târziu la „Tribuna“ și „Românul“ din Arad, „Lupta“ din Budapesta, „Vieța Românească“ și „Sămănătorul“, ca apoi să redacteze „Unirea“ din Blaj.

Din primele foiletoane publicate în diferite ziare, Al. Ciura apare cu o fire impresionistă, dotat cu o fină putere de observație și un talent remarcabil de povestitor.

Dar meritul principal al lui Al. Ciura — pe care mulți istorici literari, cu voie sau fără voie, îl ignorează — îl formează întemeierea cu câțiva prieteni în anul 1902, pe când era student la Budapesta, a revistei „Luceafărul“ care pe drept e socotită ca un eveniment de covârșitoare importanță în viața culturală a Ardealului. Al. Ciura a fost primul redactor al „Luceafărului“ și sub conducerea lui revista și-a câștigat o nedesmințită reputație literară.

Scrisul lui Al. Ciura este cuprins în volumele: Visuri trecute, Icoane, Amintiri, Foiletoane, Subt steag străin etc.

În schițele și nuvelele sale, el evocă amintiri din copilărie, din viața de elev, zugrăvește crâmpiele din anii de student pe-trecuți între străini, prezintă lupta sufletească a intelectualului/

ardelean deslipit de vatra țărănească și nesiguranța orientării spre noua viață. „Tata-Moș“, „Muriți“, „Revedere“, „Gintă“, „Mitru“, „Promoție“, „In străini“, „Bătrânul“, induioșează până la lacrimi. Vieța trăită din plin, în petreceri care țineau zile dearândul; belșugul cu care răsplătea din când în când „Válva băii“ pe băieșii munților Apusení, ca apoi să-i prăbușească în prăpastii de unde să fie scoși cu ciubărul, se oglindesc în „Glüch-Auf“, „Válva băii“, „Pe valea Cerbului“ etc.

Al. Ciura își are partea lui de merit și în contribuția la împlinirea idealului național, pregătind prin cuvântul și scrisul său sufletele multora pentru înfrățirea ce avea să vină.

Prin întreaga lui activitate: de profesor, scriitor și ziarist, Al. Ciura n'a urmărit nimic pentru sine, nici glorie nici situații. A muncit pentru că a simțit un imbold láuntric să muncească, să creeze. De aceea firea lui dârză de Moș, convingerea religioasă sădită în sufletul său, în familie, de generații de preoți, întărită prin serioase studii teologice; gândirea filozofică însușită din cultura antică, i-au dat tăria necesară să treacă doar cu un zâmbet trist peste multe nedreptăți ce l-au ajuns. Conștiu de valoarea sa, nu s'a umilit, nu s'a îmbulzit; a lăsat să i se strecoare înainte mulți nechemați. El s'a retras într'o lume pe care însuși și-a făurit-o, încunjurat de câțiva prieteni sinceri cari l-au iubit și admirat.

Țímpul, judecător drept, mai curând sau mai târziu, îl va așeza însă pe Al. Ciura între cei aleși, la locul ce i se cuvine.

Istoria literaturii române va trebui să rezerve o pagină proprie scriitorului delicat.

Grigore Pădureanu

CRONICI

B. Iordan: *Invățătorii*

(roman, ed. Cugetarea)

B. Iordan, după ce a scris acel roman de simpatică ținută literară, dar mai puțin morală, „Normaliștii“, a creat în sufletul fiecărui fost normalist speranța că singur d-și ar putea scrie acceptabil un roman din viața dascălului rural.

Până la apariția „Invățătorilor“ d. B. Iordan a dat dovadă de plină cunoaștere a vieții învățătoarești (nu ca dl. Cezar Petrescu) dispunând de mijloace și de o tehnică severă, ca să prezinte pe învățătorul *României noi*, așa cum se desprinde figura energetică, ambițioasă și exaltată de idealism a lui Petru Ciudin din romanul „Delta“. Acest Petru Ciudin e un alt Nicolae Apostol (al dlui Cezar Petrescu). Dar, pe când Nicolae Apostol ar fi putut, folosind o altă tactică, să-și vadă idealul împlinit, chiar și alături de Lascăr Sofianu, bietul Petru Ciudin are de-a face cu un veros (Cuzma Pavlov), un om pentru care demnitatea se vinde și se cumpără cu o sumă de bani. Viața lui Petru Ciudin, învățătorul tânăr cu sufletul îmbibat de tot cece putea crea fantezia unui optimism robust, e o dramă mult mai adâncă, mai sguđuitoare prin sfârșitul ei, decât viața uniformă, lungă și impotentă a lui Nicolae Apostol.

Petru Ciudin e un erou al răbdării, al cinstei: moare în urma unui exercițiu greu și lung, de foame, numai fiindcă n'a vrut să calce în picioare o virtute: cinstea.

De fapt, *Delta* ar trebui privit ca un examen de maturitate literară, întrucât în acest roman se simte mai degajat și mai personal dl. B. Iordan. „Invățătorii“, nu vor constitui decât un succes de librărie, deocamdată. Zic *deocamdată*, pentru că acestui roman, nu i s'a acordat atențiunea pe care o merita. În afară de dl. Perpesicius, niciunul dintre criticii noștri nu s'au ocupat

de carte. De scris, s'a scris foarte, chiar foarte mult despre „Invățători“. In special, publicațiile învățătoresți au socotit o datorie ca să scrie despre romanul „colegului“ B. Iordan. Am numărat peste 37 de asemenea dări de seamă asupra „Invățătorilor“. Aproape toate au elogiât autorul și cartea. Doar un timpit, în revista învățătorilor mehedinteni, găsește că „e o carte care numai cînste nu poate să ne facă“. Bietul recenzent (inv. licențiat în matematici) ar vrea să se scrie de învățători numai bine; numai lucruri frumoase, chiar invertind adevărul — pe care a avut curajul să-l pună pe hârtie B. Iordan. Vai de ei literați, dacă ar urmări asemenea obiective! De ce n'a declarat război clerul lui Mihail Sadoveanu, lui Damian Stănoi, lui Tudor Argezi și altora că „și-au bătut joc“ de slujitorii altarului? N'au vrut să se supere ca văcarul pe sat. Și apoi, despre învățători, ca despre orice profesiune, când e vorba de *oameni*, se poate scrie și bine și rău. Așa cum a înțeles să scrie B. Iordan. Și bine a scris!

Domnul Perpesicius, într'o cronică la radio, spunea că toate rapoartele oficiale intrate în ministerul instrucțiunii publice, nu pot prezenta în mod atât de obiectiv starea de astăzi a învățătorilor tineri și a școlii primare rurale, așa cum o prezintă d. B. Iordan în „Invățătorii“. Iată deja că i se poate acorda o importanță sociologică. (Desigur, însă că sociologii nu se vor căsni să descifreze din acest roman linia de regresivitate sau progres a satului românesc).

Matei Bucur — eroul principal — după ce l-am cunoscut din posibilitățile sale de muncă fertilă în „Normaliștii“, își continuă viața în postura de „luminător al poporului“ din Șichirlichitai, sat cu 15 case, pierdut în pântecul uriaș al stepei basarabene. O comună, unde civilizația sec. XX nu era dorită, mai ales dacă era vorba să vină pe calea școlii. Numai de școală nu le ardea hoholilor din Șichirlichitai. Dar Matei Bucur vrea cu orice preț să imblânzească pe acești sălbăteciți: se pune deacurmezișul tradiției; din acel an Șichirlichitaiul *trebuia* să aibă școală! Cu ajutorul lui Taras Thimeanov, un fel de Tatăl, Fiul și Duhul sfânt al Șichirlichitaiului, s'a amenajat o „sală de clasă“ cu trei bănci (imprumutate din alt sat); tabla, o scindură pătrată albă, agățată cu o ață într'un colț de perete.

Trece 15 Septembrie, și elevi măcar unul nu s'a ivit pe la

școală. Sunt pagini de un umor dureros acelea în care descrie cum și-a atras spre școală cei dintâi elevi. Silca cel mititel, Grișa, Kolea și Vasea Durdui sunt primii pui îmblânziți. Matei Bucur s'a convins că *aici* e nevoe de educație și nu de instrucție. (Lucru care nu l-au înțeles organele de control cu vederi obtuze). Datorită priceperii și metodei lui, copiii au început să vină cu duiumul la școală. Ajunseseră așa de numeroși că nu mai încăpeau în bănci. În curând între Matei Bucur și oamenii din sat se infiripă o simpatie. Vedeau în el un binevoitor al lor. Ar fi făcut foarte mult — ce e drept — pentru Șichirlichitai dacă n'ar fi fost transferat în anul al treilea, la Dermendere, o comună mare, la nord cu câțiva kilometri. (Mulți au văzut în aceasta un defect de bază al lui Matei Bucur; lașitatea; lipsa de eroism patriotic. Dar numai cine n'a cunoscut și înțeles pilpiirile de suflet, furtuna gândurilor care se învâltoreau în creierul lui, poate să-l judece așa). Dermendere e oaza nădejzilor lui imediate. Scutit de atâtea griji câte îl asaltau la Șichirlichitai, șederea în această comună va fi rodnică pentru sufletul de mai târziu al lui Matei Bucur. La Dermendere cunoaște dragostea primă pentru învățătoarea mărunțică și inteligentă Clava Dobrovski, nume substituit cu Libelula. S'ar părea că mulțumirea își făcea loc în sufletul lui Matei Bucur. Însă, datorită unor intrigi țesute la revizoratul școlar, după o anchetă sumară și înjustă, e mutat la periferia județului într'un sat de găgăuși.

Între timp dă examenul de definitivat. Dragostea pentru Libelula se menține la același nivel. E anul al cincilea sau al șaselea de apostolat. Timp scurs cu atâtea pierdere de energie; irosirea gratuită. El își dă seama de acest lucru. Vrea să pună stavilă acestei risipiri: „Am dăruit prea mult suflet. Trebuie să mi-l fortific pe cel ce mi-a mai rămas. Altfel mă voi epuiza în anonimatul de aici și nu voi mai fi bun de nimic. Vreau să plec în capitala județului“. (pg. 159),

Dece îl atrăgea viltoarea orașului? Pentru că avea nevoe de *alți* oameni, cu alte pasiuni, decât găgăușii lui; cuteza să privească spre alte zări în unghiuri de vieață: „Vreau să mă împlânt în scurgerea vieții celei mari, să mă frământate puternicile pasiuni. Mi se pare că sufletul meu pentru asta a fost creat. Aici mă sinucid. Vieața asta e prea monotonă, prea mucegăită în idealism plat“ (pg. 160).

În sfârșit, plecarea la oraș e un fapt împlinit. Aici are o observație pe cât se poate de justă d. B. Iordan când vorbește de învățătorii ajunși la oraș: „... la oraș vin, aproape toți acei cari-și simt sufletele săcătuite de ideal, epavele cari nu mai sunt bune de nimic și cari, strângând ban lângă ban, și-au asigurat o căsuță pe o stradă liniștită, și vor să trăiască în liniște (pg. 186).

Și la oraș, ca și la țară, uneori zilele se scurg în monom de plictiseală. Se produce în sufletul lui Matei o schimbare: cer-turile dela Asociație, intrigile dintre colegi, controlul compro-mișător al revizorilor, modalitatea tâmpită de avansare prin acele ridicole inspecții speciale; mediocritatea vieții învățătores-ti, toate îl desgustă. Ar vrea să demisioneze din învățământ, dacă n'ar fi mizerabilele condiții materiale ale vieții. Libelula e singura în măsură a interveni pentru rezolvarea unui asemenea conflict, care nu era decât o confuzie: Matei Bucur uita că e învățător și nu un vizionar, un pasionat creator de noi aspecte de viață. Poate, avea dreptate să urască tot ce-i aducea aminte de școală și slujitorii ei: unii slugi și lingăi, alții niște cărturari ratați, alții, de o uimitoare insuficiență culturală. Superiorii? Aprecierea lor? Asta vine foarte rar și mai mult la recomanda-rea organizațiilor locale ale partidelor. Un ministru al școalelor, vizitând și școala unde funcționa Matei Bucur, fiind invitat să-i viziteze expoziția de cărți la care lucrase cu copii câteva săp-tămâni, nu știa cum să scape de rugămintile lui, „că n'avea timp...“ Din pricina aceasta, Matei Bucur isbucnește: „Să mun-cești până la nimicire! Să te abrutizezi muncind! Oamenii aceș-tia nu sunt în stare să-ți recunoască truda. Dacă psihologia mi-nistrului e așa de strâmtă și nu poate sesiza un efort acolo unde s'au risipit anii de eforturi, pentru ce să te mai sbați? Pentru un ideal? Haida de, e un ridicol! (pg. 238).

Unde e elanul, unde e entuziasmul dela Șichirlichitai? Au rămas cu zece ani în urmă. Și dacă au rămas? Nu entuziasmul duce mai repede la ratare, la mediocrizare? Ca o deciziune se impune o revizuire de conștiință: ori rămâi dascăl, și atunci știi ce te așteaptă, ori fii mai puțin dascăl sau deloc, ca să poți rezista, să te poți smulge unei imbecilizări forțate. Matei Bucur acceptă ultima concluzie: evadarea din rândul învățătorilor „mi-litanți“ spre a se indeletnici cu meșteșugul pentru care, corpul

didactic primar ii va mulțumi — măcar după moarte — dlui B. Iordan, îngemănat până la identitate cu Matei Bucur.

Ca să poată fi *altul* și a se regăsi pe sine, schimbă mediul, își examinează resursele sufletești și se angajează într'un curent de regenerare spirituală, profitul fiind și al învățătorimii.

A mai vibrat odată sufletul Libelulei pentru plecarea lui Matei Bucur la oraș. Dar acum când pleca pentru totdeauna, spre locuri necunoscute în căutarea altor noi senzații, noi corespondențe sufletești!

În câmpul frământărilor vârstei și a celor profesionale redate așa de fidel și echilibrat, în jurul lui Matei Bucur se mai ivesc câteva nume de prieteni și colegi de promoție a căror viață *incă* lărgeste, dă amploare acțiunii romanului: Mareș, Lupescu, Ivașcu, Radu Florescu, și două fete, ca două duminici de primăvară: Iulia și Viorica. Cea dintâi, ruinele unei cetăți cucerită prin bătălia primei irumperi erotice când era în ultima clasă (acțiunea se petrece în „Normaliștii“ și numai incidental e amintită în „Învățătorii“), cea de a doua, l-a atras prin armonia culorii și incandescența privirilor; dar nici odată n'au ajuns cu sentimentele la o reciprocitate discretă.

Mareș, învățator în Șagani, moare de tuberculoză. Aceeași soartă o are Niculae Stoian. Lupescu își caută și acum poate, o „tovarășă de viață“. Însă, muncește din greu. A ajuns la o școală din mahalaua capitalei județului. Radu Florescu și Ivașcu, mai cred în mirul inspectorului sau al revizorului școlar.

Învățătorimea, ea care are mereu nevoie de surogate, și-a manifestat nemulțumirea pentru lipsa de altruism a lui Matei Bucur: În toiul muncii fuge din Șichirlichitai, lăsând baltă acel început frumos de muncă; sacrifică iubirea elevantă a Libelulei părăsind-o, numai pentru a-și satisface vanitatea, *a se realiza pe sine.*

I s'a mai adus învinuirea că acțiunea romanului sfârșește confuz și neunitar. Rămâne valabilă și serioasă ultima. Pentru celelalte, avem ceva de spus. O etică, dacă pot să-i spun învățătoarească, putea să-i ceară respectarea acestor „obișnuinți“ moștenite. Dar este o altă etică a eului propriu desintegrat de convenționalul moral al maselor sau al profesiunii. Matei Bucur a ajuns la intuirea propriei lui ființe; și-a desghiocat — prin introspecțiune — viitorul, și a înțeles că *altele* sunt condițiunile

de realizare a individualității sale de vizionar și interpret a sentimentelor omenești. El e un învățător cu o lume și o sensibilitate aparte. Știe că a fi un învățător bun, e egal cu o ratare detimpurie. De aceea fuge de ratare și ramoliment, părăsind vechile poziții, urmărind un veșnic *nou*, care nu e deloc himeric, preocupat mai mult de zarea gândurilor decât de o fustă, sau de bucuria unei mese grase în amiaza zilei sau sub cupola nopții.

Un Matei Bucur e d. B. Iordan, un Teofil Lianu, Octav Sargețiu, V. Copilu-Chiatră, George Popa, Ion Moldoveanu, Const. Ștefăniu și alți învățători tineri cari au alt destin decât irosirea vieții în idealismul plat și îngust al apostolatului rural.

„Învățătorii“ domnului B. Iordan e poemul dragostei pentru spiritualitate, e avertisment pentru mediocrități, e invitație la *neliniște* și urcuș.

Nic. Albu

CĂRȚI

Cezar Petrescu : Nirvana, roman

Biografia romanțată, cultivată cu succese editoriale neobișnute în Apus, — e deajuns să amintim aci numele lui Emil Ludwig, — a ajuns și la noi, un gen literar, atacat din ce în ce mai des, de condeie cu mare reputație. Temele cari au preocupat până acum la noi sunt puține. O înmulțire considerabilă a lor nici nu o credem cu putință, căci nu oricare din figurile istorice poate oferi materialul uman spiritual și largimea cadrelor necesare procedului romanțării. Biografia romanțată a fost impusă și este susținută de două considerente : neputința închegării vii și complexe a unei personalități dispărute numai din urmele documentare și cu procedeu riguros științific și, în al doilea rând, tocmai necesitatea de a învia cât mai real figurile gânditorilor mari, coeficienți ai potențialității spirituale dintr'o anumită epocă. Biografia romanțată nu clădește științific viața care-i este obiect, dar nici nu desconsideră cea mai neînsemnată urmă oficială, ori tradițională, ci, interpretându-o în sensul esențial al ansamblului, o amplifică și o aprofundează.

Vieța lui M. Eminescu a preocupat la noi în acest sens pe dnii : C. Petrescu și E. Lovinescu. Deosebirea între acești doi este că dl. C. Petrescu — și dânsul este pe calea cea bună — romanțează viața reconstituită întâi documentar, pe când dl. Lovinescu tinde mai mult a crea un ciclu de romane, cu prea multe episoade de invenție proprie, în care marele gânditor și poet e situat în rolul eroului principal. Ca atare, ușor a putut aluneca în episoade comice și compromițătoare pentru Eminescu din care, cu multă dreptate, relevă câteva dl. Cazaban. (Universul, de Luni 24 Febr. a. c.)

Nirvana, al doilea volum din Luceafărul sau Romanul lui Eminescu, cuprinde viața poetului la Viena și Berlin. Copilul Mihai, îndrăgostit de codri, de viața vietăților mărunte, de basmele bătrânului prisăcar, de călătorii fără țință, de ochi negri ori albaștri și cu serioase preocupări poetice din volumul „Luceafărul“, apare acum ca *ausserordentlicher Hörer* la Universitate,

dar acasă ori în drumurile bibliotecelor și anticarilor, o personalitate gânditoare cu linii bine trasate, și cu o sensibilitate excepțională. În viața bogată în bucurii și lipsuri a studenților români din Viena — principăteni, transilvăneni și bucovineni — Eminescu este prezentat real: o fire ciudată, excepțională; bun camarad de nevinovate hoinăreli, cu epoci însă de completă izolare; un pasionat bibliofil cititor — dar cu o deosebită preferință pentru cărțile românești — și un cultivator și cinstitor fără pereche a ceea ce copilăria a încrustat în sufletul său. „Ce-am învățat eu de-aici, fără carte, n'are să-mi clatine ori să-mi smulgă învățătura cărților. S'adaogă pe-o temelie adâncită în pământ...” (pag. 97) Sunt cuvinte prin cari, adresându-le prisăcarului Miron, Eminescu cerea oamenilor și naturii dela Ipotești, reinvierea vechei prietenii. Intrat în vechile cărări din codri, de nimeni știute, în interiorul auditorului de cursuri și a cetitorului de tomuri savante „se încrucișau, se împleteau, se întreșeau încăodată simțiri și judecăți din două chemări deosebite ale unei singure și aceleași mlădițe a Ipoteștilor... Poetul slăvea frumusețile și tânguia înstrăinările; mintea cărturarului june le cugeta cu o răceală de „geometru” (pag. 99).

Cuprinzând o viață mult mai largă, — cea a studenților români la Viena — dl C. P. a reușit totuși să mențină și în acest volum figura poetului ca principal punct de atracție. Urmărind aproape pas de pas documentarea istorico-literară, completată însă cu dialoguri ori descrieri analitice deplin adecvate ansamblului, volumul *Nirvana* ne apropie simțitor de sufletul vulcanic al marelui poet puțin înțeles numai din citirea operii.

Câteva scene la Viena și mai ales la Berlin, admirabil reconstituite, ne produc fiorul tragic al suferințelor de mai târziu. Deasemenea problemele filosofice multiple, prezic eclectismul gânditorului poet.

Dl C. P. a înțeles că vorbind despre viața lui M. Eminescu nu vorbește despre un om ci despre un geniu, a lăsat deci la o parte patimile cu căderile șlor comune tuturor oamenilor. Și această omisiune dă cărții o calitate în plus, care o ferește de criticele ce se pot aduce volumului „*Bălăuca*” al dlui Lovinescu.

N. Comșa

Dragoș Protopopescu: **Fortul 13**, Ed. Cugetarea, București 1936.

Ziarist, distins prin nota vehementă și robustă a verbului, d. Dragoș Protopopescu nu este nici un debutant în literatură. Poet simbolist în paginile revistelor „Vieața Românească” ori „Universul literar” de pe vremuri, autor al „Iarmarocului metehnelor” și „Condamnaților la Castitate”, a dat mult de lucru criticii literare. Unii i-au contestat orice talent dar alții l-au decretat ca cel mai autentic umorist al nostru. Recunoaștere și detestare de talent. Să-l așeze cititorul, în acest caz, la mijloc. Critica literară la noi — de ce n'am spune-o? — se face după simpatii ori antipatii personale, după calcule cu cifre sunătoare de arginți. Cartea, în general, trebuie lansată cu surle și tobe ca să se vândă. Plătește editorul, se sbate scriitorul, lucrul se face. Nu? Trebuie norocul orb ca să-și facă drum. E în firea lucrurilor noastre să se întâmple așa.

Dar D. P. este un scriitor care excelează prin originalitate și prin sinceritate, în abordarea subiectelor și în tratarea lor. Să fie asta cauza pentru care mulți îl detestă ca scriitor? Se pune atunci o altă întrebare: Trebuie scriitorul să fie sincer? Evident că da, chiar când se inspiră din actualitate. Și e cazul *Fortului 13*, document al unor vremi de transformare a lumii acesteia corupte și în descompunere.

Iată-l pe D. P. tronând pe o înălțime, cu pipa în colțul gurii, lăsând frâu liber gândului. Flegmatic (unii spun pentru că și-a desăvârșit studiile în Anglia), își râde de sine, de cei din jur, de tot. E ceea ce i-a făcut pe mulți să-l considere lipsit de seriozitate. Dar râsul lui D. P. este puternic, sănătos și, cine nu știe că el poate acoperi o amărăciune, că e pornit ca un fel de ușurare a sufletului? D. P. a vrut să scrie o carte aparent veselă, însă cu mult tragism în fond, un început de trilogie, care va fixa aspectul societății românești de azi. O carte de moravuri, o satiră deci? Și una și alta și ceva mai mult decât atât. Mai mult, fiindcă se întâmplă cu eroul — odată cu el și cu alții — o transformare sufletească, o purificare, ajungând în contact cu o lume pe care n'o cunoșteau și nici n'o bănuiau, cel puțin.

Eulampe Sîbică, e un original. S'a născut abia în al 32-lea an al vieții. Cum? Foarte simplu! A devenit erou de roman.

Nu erou adevărat fiindcă n'a fost în războiu și nici n'a făcut nîscaiva fapte vitejești în timp de pace. Era intelectual „subțire“, băiat de viață, elegant, pudrat, cu trecere în lumea feminină. Trăia fără griji. Ba nu: Avea grijă de întâlniri amoroase, de melon, de baston și foarte rar de somn. Dar toate merg până la un loc. Intr'o bună noapte e luat pe sus de forța publică și dus la poliție, iar de acolo la închisoare. Ce pagini caustice acestea în care descrie peripețiile arestării! Era vinovat cu ceva? Doar culoarea ochilor și hainele în culoarea ierbii primăvăratice, dacă nu vor fi fost vinovate! Intrarea în *Fortul 13* nu o face singur. Cu alți cunoscuți și cu „cerbii“. Și acum, în fortul fără confort, în dosul gratiilor de fier, Eulampe Sibică, are timp suficient să mediteze, să observe și să noteze. Notația aceasta a celor mai mici întâmplări — dela jocul de țințar, la scobitul în măsele ori la somnul pe dușumea, e explicabilă prin încetineala cu care trece timpul. Lucruri pe cari altă dată nu le băga în seamă, acum iau forme și proporții nebănuite. Ce este, oare, altceva „expediția“ de dimineața, dela ora 9, în căutarea locurilor dosnice? Par grotești acesta descrieri dar le explici prin starea omului lipsit, temporar, de libertate.

Și cu toate acestea, în dosul gratiilor fier, în fortul de sub pământ era mult răs, multă voie bună (?). Căntece de diferite nuanțe, căntece eroice, glume, discuții, ordine și disciplină chiar, umpleau timpul care trecea încet. De unde acest flux de viață? Oamenii din dosul gratiilor se simțiau curați ca lacrima celor rămași acasă și nu puteau decât să se mire că au ajuns ei, cerbi ai pădurii, închiși în cușcă. Zilele acelea, în așteptarea libertății ce trebuia să vină neîntârziat — după desmetecirea celor cari i-au dus acolo — le socoteau ca un mic popas necesar (?) în viața lor eroică. Eulampe Sibică, avea timp să mediteze despre deșertăciunea vieții lui anterioare, să-și pună la punct chiar un nou sistem de împărțire a disciplinelor sufletului omenesc. Acolo, în grup și în promiscuitate, omul apare în adevărata lui ființă, cu adevărutul lui fel de a fi. Societatea, cu libertatea ei, cu pretențiile ei, îl obligă la rețineri, la fapte neconforme cu firea lui.

În altfel de împrejurări, n'ar fi putut Eulampe Sibică să ajungă erou de roman, nici să facă notații și observații, iar D. P. nu ne-ar fi dat o carte cu multe pagini frumoase (nu trebuie uitat portretul acela, pe care-l socotese unic în literatura noastră,

al generalului Brancovan), dar căreia îi reproșem unele situații ori expresii ce puteau lipsi, fără să piardă nimic din valoare.

În timp, *Fortul 13*, va câștiga mai mult, fiind prea aproape de noi evenimentele din care a luat naștere și prin prizma căreia mulți caută să-și judece valoarea, cu toate că ar trebui să se țină samă numai dacă opera e realizată deplin. Este cazul cu această carte, o nouă despicătura curajoasă de sabie în câmpul literaturii noastre. Să ne așteptăm la imitații? Cred că D. P. nu poate fi imitat fiind totdeauna un original, fie în scris, fie în felul de a învăța bastonul, ori de a ține pipa în colțul gurii.

V. Stoica

Ion I. Moța : *Cranii de lemn* (articole, 1922-1936).

Undeva, în amintire, îmi stăruie încă imaginea feciorului de popă rumânesc, îmbrăcat în straie tot așa de rumânești, cu ochii aceia vioi și scăpărători de inteligență ce țineau înleștată în atenție o sală întreagă, cu ocazia unei conferințe.

Astăzi, după ani, îmi cade în mână o carte a lui cu titlu atât de curios : *Cranii de lemn*. Am desfăcut, pe îndelete, cele 254 de pagini și am găsit în ele o singură linie de gândire, o singură preocupare : naționalismul românesc, în toată puritatea lui, cu toate drepturile lui încălcate, trebuie să biruiască. Ce este acest naționalism și care este sensul lui, ne-o spune d. Moța în rândurile pe care le reproducem și pe cari, suntem siguri, le-ar iscăli cu dragă inimă orice minte luminată :

„Naționalismul Românilor nu este simplul produs, mai mult sau mai puțin durabil, al unei activități filosofice a gânditorilor, al unei propagande abile a publiciștilor sau a unei dirijări ideologice infiltrate în mase de către conducătorii politici. El este, în rândul întâi, o supremă înțelepciune câștigată prin experiența de veacuri a vieții noastre românești, scump plătită cu suferințele noastre proprii, veac de veac, înțelepciune coborită până în subconștient, infiltrată până în instinct. El isvorește din experiența, din cunoașterea inductivă, prin care am verificat an de an, secole dearându-l, rezistența acestei realități ireductibile a frângerii omenirii în națiuni etnice concurente și rivale, gata de

a abusa oricând de un vecin care e slab fie prin însușirile rasei, fie prin situațiunile grele în care a fost pus de împrejurările istorice.

Naționalismul nostru este o datină, o atitudine sufletească tradițională (mai veche chiar decât existența termenului de „naționalism“). El e ceva care este al nostru așa cum ale noastre sunt cojocul și opinca, fluerul și iia înflorită, doina și privirea blândă dar veșnic prudentă a plugarului și ciobanului. Experiența aceasta a streinului dușman, începe cu năvălirile barbare, e îmbogățită de luptele cu Turcii, Tătarii, Leșii, de prigoanele acelei „unio trium nationum“ (să fie deci criteriul național o apariție a veacului al 19-lea cum spun unii?), sau de prigoanele grecești cari au împins pe Român la haiducie și la Tudor; această experiență am plătit-o apoi scump cu temnițele ungurești și cu tot șirul de suferințe ale Ardealului strivit nu atât de teoria naționalistă a lui Apponi și Tisza cât de realitatea faptei de prigoană pornite din ura și pofta străinului. Iar azi această experiență culminează cu desmoștenirea Românilor de către veneticii streini, în propria lor țară liberă, cu lupta din toate domeniile de viață dintre noi Românii și poporul iidovesc care formează în sânul nostru o unitate distinctă, solidară, activând organizat pentru a ne scoate din pozițiile și drepturile noastre.

Toate acestea sunt pentru fiecare Român adevăruri necontestate, elementare. Naționalismul românesc se dovedește astfel a fi o atitudine înrădăcinată adânc în tot trecutul nostru istoric, chiagul vieții noastre care străbate până în cele mai tainice tresăriri ale procesului nostru vital.

Naționalismul nostru e un uriaș înfipt cu tâlpi late și de neclintit în pământul nostru românesc, piept de granit, ochi de oțel, cari își impun neîndurata voință de dănuire și de apărare oricât de furioase ar fi valurile adversității de orice fel“ (p. 204-205).

Este o pagină unică, un imn de slavă cântat acestui naționalism românesc, în numele căruia și pentru care, tinăra generație de după războiu a avut atât de suferit. Dacă aruncăm însă o privire în trecutul apropiat — și cartea dlui Moța ne invită s'o facem — vedem că ceva s'a schimbat în mentalitatea românească. Revirimentul produs de mișcările studențești arată că tinerețea este pe drumul cel bun, că trebuie să li se dea dreptate anumitor tineri „zănatici“ ori „rău crescuți“ de acum

câțiva ani. Și dacă au fost greșeli în aceste mișcări tinerești ele s'au datorit vârstei tumultuoase, inexperimentate, ori virginității terenului ce trebuia desțenit. Ceea ce este sublim în eforturile acestea e ideia ce se desprinde luminoasă din ele. Și ea contează în primul rând; felul de manifestare, în dibuirile începuturilor, putând să rămână pe al doilea plan să fie și greșit. Am compara acești ani din urmă cu o furtună ce-și varsă șiroaiele de apă, nimicitoare dar și binefăcătoare, fără alegere, dar care apoi se retrag în alvia râurilor pentru a curge, liniștite, spre mare. O vreme nu prea îndepărtată a acestor limpeziri de ape românești trebuie să vină.

Craniile de lemn sunt un popas aproape de alvie, o privire — pentru cititor — în urma zilelor scurse timp de 15 primăveri, care au însemnat tot atâtea eforturi, ale tinereții pe drumul cel mare al românismului.

V. Stoica

Alice Voinescu: **Montaigne** omul și opera.

Fundația „Regele Carol II“ București, 1936, Pag. 348, Lei 70.

Sunt unii morți — după cum spune Jules Payot — cari sunt, totodată, mai vii și mai în stare de-a împărtăși vieața, decât cei vii. Unul dintre acești morți, este autorul „Essay“ — urilor, Michel de Montaigne. Este viu în sensul acesta, fiindcă „Montaigne — ca Socrates în antichitate — este o santinelă pe care geniul culturii europene a așezat-o de pază la granițele a două lumi, pentru a nu lăsa să treacă dintr'una în alta, decât sensul lui viu și etern“. (p. 39).

Opera lui Montaigne a constituit și constituie încă și azi, un izvor de inspirație pentru pionerii celor mai multe discipline spirituale. Arta, morala, religia, literatura, filosofia și pedagogia l-au preocupat pe Montaigne aproape în aceeași măsură și în fiecare disciplină a tras o parte de lumină. Durere însă, meritele nu i s'au recunoscut în măsura cuvenită. Nu s'a ținut sama că Montaigne a scris pentru *om*, iar nu pentru o singură disciplină spirituală. Și în zilele noastre, când omul și mai ales tineretul, pare a fi mai deconcertat ca oricând, reinvierea ideilor lui Mon-

taigne oferă un balsam întăritor. Aceasta a fost și intenția sublimă a uneia dintre cele mai reprezentative figuri ale scrisului feminin dela noi, D-na Alice Voinescu.

„Montaigne”, recenta lucrare a d-nei Voinescu, cuprinde pasagi și idei de-o acută actualitate. Deși nu s'a putut reda opera lui M. într'o formă mai amplă, ceea ce nici nu era intenția autoarei, s'au expus în această monografie laturile cele mai esențiale din opera gingașului senior și în lumina concepției moderne.

Pentru cei inițiați, cătuși de puțin, în istoria educației și pedagogiei, creșterea aleasă pe care a primit-o micul M. în castelul tatălui său, — educație montaigneană — nu este o revelație. Inșă, acestei creșteri alese i se datoresc principiile și metodele blânde despre educație, pe cari M. le-a lăsat posterității și în bună parte școlii noi de astăzi. Ideile trandafirii ce-și făurise despre lume tânărul Michel, au început a i se spulbera odată cu intrarea lui în viața socială. Când tatăl său i-a cumpărat un loc în magistratură, înainte de a îndeplini vârsta legală, și-a dat sama de nedreptatea care domnește în lume și sufletul său se umple de revoltă. Devine sceptic. Ii murise și cel mai bun amic al său, Boëtie, lăsându-i în interiorul lui o profundă grijă despre vieață și moarte. De moarte se cutremura. Dar după îndelungate reflexii află rostul ambelor: Vieața, e conștiința trează, iar „scopul vieții e fericire și chezășie ii este Sf. Scriptură”. (p. 76). Explicația morții, primește acelaș sens ca și la Socrates.

Preocuparea esențială a lui M., fără indoială, a fost problema individului, problema *Eului* și valoarea omului. În acest scop, pentru a afla „condițiunea umană”, întreprinde o serie de investigații bazate pe simțuri, rațiuni, instincte, etc. și află că nimenea n'a putut judeca omul potrivit valorii lui adevărate, fiindcă nimeni nu are dreptul de a hotări, ce și cât poate omul. Singura atitudine îndeptățită, e *indoiala activă*, care te îndeamnă la cercetare. Omul, află M., are în sine și o doză de rău. Acesta însă nu trebuie distrus, fiindcă își are rostul lui în complexitatea conștiinței, ca și veninul în organism. „Cine ar distruge semințele de rău în umanitate, ar distruge însușirile esențiale ale vieții”. (p. 196). Problema individului, însă, nu-l mulțumește cu atâta, ci îl determină să caute *Eul* sub toate aspectele: moral, religios, artistic, etc. De aceea caută specificul individualității, „la

maîtraise forme“, condensat în „calitatea“ ei, pentru a putea ajunge astfel până la condițiunea generală omenească. Dacă M. nu s'a putut trăi pe *El*, se datorește aceluiași împrejurări în care răiesc toți oamenii: „non selon moy, mais selon le temps, selon les hommes, selon les affaires?“

În „*Essay*“ — urile sale, M. a destinat un capitol special problemei educației. Pentru creșterea copilului, îl pasionează aceleași idei ca și pentru formarea omului, fiindcă numai cunoscând temeinic firea copilului, se va putea face educația lui potrivită și se va putea forma viitorul *om*. Cât privește instrucția copilului, M. nu este pentru mulțimea cunoștințelor, ci pentru profunzimea lor. Ca mijloace de educație recomandă călătoriile și comerțul cu oameni de calitate, iar mai târziu, și cetirea, pe care le află între cele mai mari bucurii ale vieții sale, alături de dragoste.

Montaigne, nu este dușman nici al plăcerii trupești, fiindcă ar fi nedrept, după cum e păcat să lași sufletul robit de ea. „Numai sufletele slabe se feresc de bucuriile trupești și nu știu să se descurce în ele“. (Intreagă dragostea lui M. după cum reese din raporturile lui cu soția sa și cu fiica sa adoptivă M. de Gournay, este de ordin pur evdemonic. Astfel se exprimă despre fiica sa adoptivă, în pragul bătrâneții: „... o femee, în care să cimenteze pretenia, grația trupului să poarte armonia spiritului, inima caldă și supusă să înviezeze cugetul limpede și liberat“. (p. 250).

Eseurile lui M. sunt o pildă vie a unui fel de a fi conștient. Cetitorul atent se regăsește pe sine în lectura lor: ascultă sfaturile și retrăește clipele intime ale unui sincer amic.

„Montaigne“, este o lucrare elaborată cu multă seriozitate, în care ideile sunt just interpretate, expuse în ordinea lor cronologică și sincronică cu lux de argumente și trimiteri la operele originale. Stilul natural, fără accent didactic și moralizator, fac din lucrarea d-nei Alice Voinescu o lectură plăcută și instructivă. Singurul reproș ce s'ar putea aduce, sint prea dese citele franțuzești într'un jargon desuet — de acum 3—4 veacuri —, cari, probabil, au determinat-o pe D-na Voinescu să se familiarizeze mai mult cu o formă streină a limbii și să comită unele greșeli ortografice și puțin-gramaticale, ca: „...foarte mândăcios ii a părut rău lui M“. — (p 152). „...a i-i propune un proce-

deu — individului“ (p. 222). „Două vor fi mobilele ale unei asemenea confesiuni“ (p. 225). Și greșeli de felul acesta se mai întâlnesc la D-na Voinescu. Acestea însă nu scad prestigiul „Fundațiilor Regale“ care au îmbogățit bibliotecile tineretului cu încă o carte bună.

T. Aștilean.

Dr. Eugen Nicoară și Vasile Netea : **Murăș, Murăș, apă lină***

Pe vremuri conduceam o revistă în care nu de puține ori ne-am ocupat despre folklorul românesc — această bogăție ce se pierde an de an sub ochii noștri. Ba Vasile Netea chiar scriese despre trei învățători mari, pasionați culegători de folklor : *Mihail Lupescu* (trecut între „Oameni aleși“ — români ai d-lui Ioan Simionescu), *Ion Pop-Reteganul* și *I. Rădulescu-Codin*. Urma ca autorul acestor rânduri să prezinte pe doi povestitori bănățeni : *Gheorghe Cătană* și *Emilian Novacovici* (ultimul a fost membru corespondent al Academiei Române). Publicația a trecut în alte mâini, care n'au înțeles rostul prezentării acestor mari figuri de cărturari rurali. În sufletul lui Vasile Netea *de atunci* a incolțit dorința de a da la lumină comorile spirituale ale regiunii Mureșului de sus, din care s'a smuls și el. A avut și un mare noroc la împlinirea gândurilor. Și-a găsit un tovarăș bun, înțelept, energic și mare dușman al *intunericultului* sufletesc în care se complăce țăranul nostru. Acesta e doctorul *Eugen Nicoară*, vestit prin ordinea, munca și faptele realizate în cadrul Despărțământului Reghin al Astei, căruia „i-a creat cea mai frumoasă faimă dintre toate despărțămintele vechi noastre Asociațiuni“ Cu doctorul Eugen Nicoară, Vasile Netea a cutreerat satele depe Valea Mureșului de sus, duminică de duminică, strecurând în sufletele sătenilor crezuri nouă pentru vremuri nouă. De această legătură cu „*multimea*“ satelor, s'au folosit autorii acestui volum (300 pagini) de folklor mureșan.

Prefața elogioasă, iscălită de păr. Ion Agârbiceanu, mă scuțește dela orice laude. Le-aș fi atribuit un mai mare merit d. Nicoară și Netea, dacă s'ar fi mărginit *numai* la ceea ce le putea da valea Mureșului de sus (dela Reghin până la Varviz). Mult

*Ed. „Astra“ despărțământului Reghin 1936

material, și poate mai valoros, a rămas necunoscut autorilor. Ce balade frumoase a cules prof. univ. Simion Măndrescu din Râpa! Cât material prețios nu s'ar fi putut culege din comunele izolate, înghesuite între păduri bătrâne: Valea Cornii, Idicel și Deleni? Și încă ceva: în loc de acele fade versificate *scrisori din război*, ar fi fost mai bine plasate rugăciunile (în versuri) zilelor de peste săptămână — ca acel frumos „Tatăl Nostru al Vinerii“ — reminiscențe bogomilice, ce vor pieri odată cu părinții noștri. Inșă, mă întreb: dar dacă n'ar fi făcut nici atât acești doi entuziaști cărturari, ca atâția alții? Iată de ce, cu toate scăderile ei, socot opera d. dr. Nicoară și Netea un *inceput* mai mult decât bun.

Nic. Albu

CARNET

Reviste românești Analele de Psihologie

Director: C. Rădulescu-Motru. Volumul I, 1934. Pag. 222. Lei 90; Vol. II, 1935. Pg. 302. Lei 140. Societatea Română de cercetări Psihologice. — București.

Secole dearândul, psihologia n'a existat ca știință de sine stătătoare, ci a fost înglobată în studiul filozofiei, ca toate celelalte discipline ajutoare ei. Abia la începutul secolului trecut, când Herder numește psihologia ca „fizică sufletească“ — și Herbart a formulat matematic mecanica reprezentărilor, psihologia a devenit conștientă de independența ei.

Dacă în trecut toate disciplinele filozofice — psihologia, logica, sociologia, metafizica, etc. — au putut conviețui în bună armonie, astăzi ne aflăm în fața unui fenomen ciudat în această privință: nu numai că fiecare tinde la o completă autonomie, dar fiecare fragment, fiecare teorie nouă din aceste discipline, nizuește la o altă independență. Și dintre disciplinele filozofice, cea care a suferit mai multe scindări — fiecare având funcțiuni și numiri speciale — este psihologia. Un german a deosebit, numai la psihologia aplicată, 25 de diviziuni. Iar Societatea noastră de cercetări psihologice a stabilit, deocamdată, 19 secțiuni: (psihologia filozofică, fiziologică, endocrinologică, behavioristă și reflexologică, patologică și medicală, genetică, experimentală, caracterologia, psihologia individuală, configurației, pedagogică cu pedologia, sexuală și psihanaliza, judiciară și criminologia, socială, militară, aplicată, animală și comparată, para-psihologia și istoria psihologiei — biografii), rezervându-și dreptul de a înființa noi secțiuni în caz de trebuință.

O astfel de diferențiere, prea amănunțită, mai mult dăunează psihologiei generale, fiindcă fiecare secțiune este lipsită în felul acesta de unul din elementele cele mai esențiale: continuitatea vieții sufletești. Fapt

îmbucurător, în această evoluție a psihologiei, este însă tendința de diferențiere dela popor la popor, fiecare revendicându-și un anume fel de a manifesta și constata funcțiunile sufletești, tinzându-se în felul acesta la ceea ce s'ar numi *psihologie națională*. Și mai ales la noi, Români, s'a simțit nevoia unei psihologii specific românești, mai mult ca la oricare alt popor. Atât școlarul cât și profesionistul român, prea mult au fost supuși unor criterii de observații și trieri psihologice streine. Nu s'a ținut samă, că „fiecare popor constituie o totalitate organică, inzestrată cu anumite însușiri sufletești bine diferite și în mod constant transmise, prin legile nredității, din generație în generație“.

De acest adevăr, cel dintâi a fost sesizat, la noi, d. C. Rădulescu — Motru. La inițiativa Dsale a luat ființă în 12 Februarie, 1934, în București, *Societatea română de cercetări psihologice*, cu următorul scop :

a) Cercetarea și explicarea tuturor problemelor generale sau speciale de psihologie și ale acelor probleme care sunt în legătură cu psihologia;

b) Difuzarea și promovarea în România a chestiunilor de psihologie și informarea membrilor și a publicului românesc asupra problemelor, evoluției și însemnătății științei psihologiei;

c) Crearea posibilităților corecte de cercetare a problemelor psihologice, atunci când membrii și-ar manifesta interesul special pentru vreo problemă;

d) Incercarea de structurare a unei „mentalități psihologice“ în țara noastră prin prezentarea și cunoașterea corectă a problemelor de psihologie;

e) Studiul amănunțit al sufletului românesc, în toate datele și manifestările lui.

Pentru difuzarea cunoștințelor rezultate din cercetarea problemelor de mai sus, Societatea română de cercetări psihologice editează publicația : *Analele de psihologie*. Până în prezent au apărut două volume : I-ul pe anul 1934 și al II-lea pe anul 1935, adunând câteva interesante probleme.

Dintre studiile volumului I, remarcăm articolul d. prof. C. Rădulescu — Motru : *Intuiția timpului*, în care, pe lângă enumerarea elementelor aparținătoare intuiției timpului și cunoscute din vechime până azi, d. C. R.—M. aduce o notă întregitoare bazându-se pe fenomenul psihologic românesc.

Timpul, ca și alte lucruri, se măsoară atât prin intuiția simțurilor, cât și cu ajutorul inteligenței. În zilele noastre chiar, „...se dovedește că omul care știe căuta cu mintea vede cu ochii mai bine decât acela care nu știe căuta. Adeseori, nu numai că vede mai bine, dar găsește cu vederea lucruri pe care altul nu le găsește. Simțurile descoper aceea ce inteligența caută“ (p. 1) Iar după ce expune teoriile cunoscute asupra intuiției timpului, dela cea speculativă a filosofiei eleate, la aceea *apriorică* a lui Kant, se oprește mai mult asupra teoriei bergsoniene, a timpului real psihologic, aducând completările necesare. Astfel, după d. C. R.—M. „timpul, simț de durată, nu se poate măsura cronometric, ci cel mult se poate explica în condițiile organice ale conștiinței; în schimb intuiția obiectivă a timpului nu se poate explica în condițiile ei organice individuale, ci din condițiile vieții sociale. Dela simțirea duratei, până la intu-

iția timpului, pendular, uniform, avem evoluția întregii culturi omenești* (p. 12). În felul acesta, pusă problema cunoașterii științifice a intuiției timpului, d. C. R.—M. o încadrează deopotrivă psihologiei fiziologice, psihologiei experimentale și psihologiei sociale.

În restul volumului, se cuprind studiile dd. D. Tudoranu, B. Biegeleisen, Trude Beraru, dr. G. Marinescu, etc. Partea finală cuprinde note și recenzii interesante

Volumul al II-lea cuprinde studii și constatări, mult mai apropiate de cerințele vieții noastre sufletești, în special studii de psihologie socială și psihologie pedagogică. Fără să vrem, trebuie să ne oprim și aici, tot asupra studiului d. prof. C. R.—Motru, *Psihotehnica și munca națională*, fiind de o ardentă actualitate.

Până în prezent, conform noilor cuvinte ale sociologiei moderne, se credea că punând pe tot insul „la locul care trebuie”, s'a soluționat criza somajului, găsindu-și fiecare un loc util în angrenajul social. Dar astăzi s'a ajuns la convingerea, că nu numai pașii unui individ trebuie dirijați pentru o rentabilă profesie, ci însăși munca unui popor trebuie să fie făcută pe un plan științific, în care să se țină samă, în primul rând, de dispozițiile sufletești ale acelor care muncesc. În acest scop a luat naștere, în unele state încă înainte de războiul mondial, o nouă știință, care deschide drumuri noi muncii omenești pe toate terenurile, începând cu cel economic și sfârșind cu cel educativ : *psihotehnica*.

„Psihotehnica” este știința care se ocupă cu aplicațiunile adevărilor psihologice, pe terenul de activitate omenească, în care tehnica muncii are un rol hotărîtor. Ea urmărește în special să descopere condițiile optime în care munca se poate realiza cu profit moral și material, atât pentru individul care muncește, cât și pentru grupul social al acestuia” (p. 3).

Psihotehnica își ia drept scop principal, mijlocirea muncii unui popor în condițiile cele mai prielnice de realizare. Apoi, orientarea profesională a absolvenților de școală, selecționarea uncenicilor și a muncitorilor în genere, raționalizarea industriei, comerțului, agriculturii, reeducarea celor dovediți improprii muncii folositoare, etc. adevăratele componente ale problemei ce rezidă în *dirijarea muncii naționale*.

Metoda de care se servește psihotehnica în cercetările sale, este examenul psihologic al funcțiunilor și aptitudinilor. Totdeauna, examenul psihologic este precedat de examenul medical, care, era admis până acum singur valabil. Examenul medical singur însă, nu este suficient, fiindcă el nu indică *dinamica specială a psihologiei insului*: inteligența, puterea de atenție, de abstracție, de memorie, de simbolizare, însușirile de temperament, caracter, etc. De aceea astăzi, aproape toate instituțiile cele noi admit examenul psihotehnic.

Ministerul Muncii, prin anteproiectul de lege *pentru pregătirea profesională, exercitarea meseriilor și a comerțului*, din toamna anului trecut, pune pentru prima oară problema dirijării muncii naționale, cu ajutorul psihotehnicii. Tot prin această lege, pe lângă altele, se decide organizarea institutelor psihotehnice în vederea orientării profesionale.

Suntem printre cele din urmă state, cu introducerea oficială a exa-

menelor psihotehnice. Nici măcar acele *fişe pedagogice*, legierate atât în învăţământul primar, cât şi în cel secundar, nu se utilizează când este vorba de admiterea unui elev sau ucenic într'o instituţie care-i face pregătirea pentru o profesiune. Şi în majoritatea cazurilor, se opun şi părinţii copiilor, acestui examen, fiindcă nimenea n'ar dori să-i fie copilul dirijat spre o altă carieră decât ceea ce a biurocratismului. Sântem încă prea în-lănţuiţi în concepţia aceea orientală, de a ne face copiii „domni“, cu orice preţ, chiar dacă facultăţile intelectuale nu-i ajută. Deşi o îndrumare arbitrară i-ar putea prilejui mai mult rău copilului, părinţii nu se gândesc la această ipoteză. La noi, după cum spune d. C. R.—M., nu există teamă de sancţiuni, chiar când acestea vin dela natură.

În orice caz, acţiunea începutului pe care a avut-o Ministerul Muncii, cu privire la examenele psihotehnice merită toată lauda.

Pe lângă studiul d. C. R.—Motru, mai amintim din cuprinsul vol. II. şi studiile d. d. *C. Georgiade*: Metode de studiu în psihologia copilului; şi *I. M. Nestor*: Metode experimentale de cercetarea psihologică a copilului de 6—7—8 ani, cari intră în cl. I-a sau a II-a primară. Asupra acestora vom reveni în mod special cu altă ocazie.

Note şi recenzii bogate completează cuprinsul.

Inceputurile modeste, dar promiţătoare, ale „Societăţii române de cercetări psihologice“, ne îndrituiesc la cele mai bune speranţe, atât în ce priveşte ştiinţa sufletului românesc cât şi ştiinţa psihologică în genere.

BCU Cluj / Central University Library Cluj **T. Aştilean**

Lanuri An. III Nr. 2. Admirăm zelul conducătorilor acestei vieoie reviste, dd. George Popa şi Mihail Axente. Şi dacă i-am găsi vr'o spărtură în luminişul pe care-l aduce cu fiecare număr, credem, n'ar trebui să-i supere; mai ales că George Popa însuşi ne-o cere aceasta. O facem tocmai pentru că „Lanurile“ ne sunt dragi. Să ne ocupăm deci, chiar de numărul depe Martie care începe cu o nuvelă „Nereida“ de Carmen Sylva într'o splendidă traducere de Iulian Axente. Poemele d-lui George Vaida, slabe. Idem schiţa „Mărturie“ a d-lui Mihail Axente, dela care aşteptăm mai mult.

Aurel Marin de reţinut în *Oameni*. George Popa, foarte vast şi simţit, fără a fi profund şi original, în eseu „Intuiţia tragică a vieţii“. Vasile Cristu şi Ion Th. Ilea acceptabili, cu observaţia că Ilea nu s'a scuturat de „profetismul“ şi oratoria poemelor din „Gloata“. Şi nu e bine.

Fragmentul (de roman sau nuvelă?) d-lui Şt. V. Balaci nu mai e actual — nici chiar după împintenarea cuvintelor — de când cu... „Răscoala“ lui Liviu Rebreanu. Un tânăr talentat e d. Ion Moldoveanu. Ce n'aş da să-i pot reproduce poezia „Cântec pentru chip de floare“! Dar nu pot. Ascultaţi numai o strofă:

„Imaginea şi-o chem în asfinţit.

„Şi totuşi chipu-ţi dăltuit din floare

„Nu mă fericeşte pe cât mă doare“.

Cronici, cu mult simţ critic şi bunăvoinţă pentru debutanţi, semnează George Popa. Delicat ca un veritabil estetik, d. Mihail Axente iscăleşte un medallion comemorativ pentru Carmen Sylva.

Freamătul școlii Nr. 3-4. Această revistă de Pedagogie și cultură generală a învățătorilor din județul Cluj e una dintre cele mai frumoase în genul ei.

Iată, s'au găsit câțiva învățători care prin tăria cuvântului scris, au arătat condiția imperioasă a unei completări de cunoștințe, pe lângă cele profesionale a învățătorului. — Nu știu, și nici n'aș vrea să știu, — dacă sunt mulțumiți învățătorii clujeni de revista lor. Ar trebui să fie. Dacă totuși observațiile noastre vor indica unele părți slabe ale revistei, se datorește tocmai înțelegerii largi și încrederii ce i-am acordat-o. Și aceasta, numai ca pe viitor dl. Găgescu — sufletul publicației — să evite mediocruul și banalitatea din paginile acestei îmbietoare reviste.

Câteva cuvinte despre ultimul număr: dl. Teodor Arcan, util prin „Măsurarea inteligenței la adulți”, Zevedei Barbu, în „Problema femeii”, ușor, interesant și simpatic, ca o plimbare prin Victor Margueritte.

După ce am străbătut articolul d-lui Andrei Ciobanu asupra lui Paulov, mi-a lăsat impresia că n'a uitat „Reflexele condiționate”, opera fundamentală a marelui fiziolog rus mort de curând. Pentrucă altfel nu putea pune problema psihologiei la Paulov așa cum a pus-o. Dl. Gh. Minescu, care enunță o chestiune destul de importantă și pentru învățământul primar, s'a plasat la periferie; și aici mărginindu-se la teorie, când subiectul i-ar fi înlesnit gândirea spre *practic* în „Desvoltarea sentimentelor cu ajutorul literaturii”. Versuri, nu reținem decât cele semnate de Ion Moldoveanu. Cred că nu mai e nevoie să spunem de ce. V. Copilu-Cheatră are un admirabil fragment de roman, „Mămăligarii”. Pe cât ne-a entuziasmat granitul cuvintelor și încremenirea de stei a frazelor lui, pe atât ne-a indignat sumedenia de greșeli ortografice, pe care le atribuim, natural, culegătorului. (Corectorul ce rost mai are atunci?) Și iar d. Zevedei Barbu, de astădată facil și curtenitor cu dl. C. Sudețeanu, despre cartea căruia scrie („Durckheim și doctrina școlii sociologice franceze”)

Cronici foarte bogate și unele chiar bune (ca cele ale lui V. Copilu-Cheatră) completează acest număr.

(n. a.)

Reviste streine

La nouvelle revue française

Nr. 271—1936.

Susținută de cele mai alese condeie ale gândirii și literaturii franceze, N. R. F. aduce, lună de lună, câte un eseu ori cronică, un vers ori o nuyelă, note și reflexii, pe care, deoarece vin dela personalități ca André Gide, Alain, Julien Benda, Albert Thibaudet, Jean Cocteau, Paul Claudel ș. a., le vom comenta sau însemna aici regulat, pentru cftitorii revistei noastre.

Nr. de pe Aprilie al acestei reviste aduce câteva însemnări despre artă, semnate de Paul Claudel. Sintetice, de intuiție sigură, venind dela P. Claudel — le redau aici în întregime.

„Mi s'a pus de multe ori întrebarea pe care din nou mi-o puneți azi: Ce este arta? ce este poezia? Ar trebui să spun mai întâi ceeace nu sunt

ele în ochii mei. Artă este cu totul altceva decât copia mai mult sau mai puțin îngrijită a realității, cu toate că eu nu neg interesul acestor compoziții naive de școlar când autorul pune în ele suficientă sinceritate în serviciul unei priviri directe și pure. Și poezia însăși este altceva decât o compoziție artificială și numerică de silabe și consoane, cu toate că alexandrinul și sonetul pot să aibă un loc legitim și onorabil, imediat lângă sectorul orologerie și bijuterie, în Expoziția generală a produselor ingeniozității umane.

Artă ca și știința este o atitudine în fața realității. Artă ca și știința are ca obiect: de a întreba realitatea și, pentru a obține un răspuns semnificativ sau util, de a-i pune întrebări juste. Pentru a obține aceste răspunsuri, artă și știința întrebuintează mijloace diferite și chiar poezia are o tehnică, în parte sugerată de tradiție, dar pe lângă aceasta și mai ales adaptată la limbajul propriu și la situația particulară a interpelatorului. E vorba de a găsi, în cutare moment favorabil, propoziția atât de adecvată și atât de precisă accentul atât de puternic, intonația atât de convingătoare, încât veșnicul nostru interlocutor să nu se poată sustrage invitației. La acest rol trebuie un suflet bogat și o abilitate încercată. Trebuie ca martorul artistului, lectorul poetului să poată spune ascultându-l: Da, iată ce aș fi vrut să zic eu însumi, iată ideea pe care aș fi voit să o pun în lumină eu însumi pentru a ști cece ea are să facă sau să opună (nouă, într-o lume devenită nouă cu ea), iată întrebarea pe care aș fi voit să o pun, o întrebare atât de frumoasă și atât de profundă, atât de irezistibilă încât poartă cu ea însăși răspunsul său. Vreau să zic: o întrebare atât de bine formulată încât ea crează în noi condiția necesară construirii răspunsului, care este o atenție extaslată*.

Radu Brateș

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Mercure de France

Nr. 906—1936.

Cuprinsul: Georges Duhamel—Le mystère des Dons; Émile Henriot — Tout va finir roman, II; Samuel Silvestre de Sacy — Poèmes; Marcel Roland — Vie du Cloporte; Max Daireaux — Tribulat Bonhommet et Claire Lenoir; o seph Conrad — La Rescousse, roman, IX, tradus din englezește de G. ean-Anbry.

Din cronică bogată, desprindem un fragment dintr-o încercare de schițare a personalității lui R. Kipling:

„Kipling nu e un maestru al frumuseții propriu zise, ci mai de grabă e un maestru al puterii și în acest domeniu el e unul din cei mai mari maestri din câți au existat vreodată. Înainte de orice, el caută să prezinte puternic viața. Mai ales viața primitivă, elementară, eternă; viața prinsă în manifestațiile ei intense. Detaliile, ființele, situațiile — în opera lui — nu sunt numai vii, dar trăiesc în însăși materialitatea lor; sunt tangibile, palpabile, între ele se stabilesc raporturi noi, uimitoare. Nu este neglijat nici un mijloc de evocare, nimic din ceea ce frapază ca originalitate. Asemenea scopuri conduc la procedee estetice cu totul personale. La Kipling lucrurile sunt reprezentate cu vigoare, violență, brutalitate, totul este riguros, încordat, condensat; imaginile, fără să fie forțate, sunt noi, îndrăznețe, surprinzătoare; cuvintele sunt caracteristice; expresiile, creații personale. Înainte de ori ce interesează verba, scriperea, culoarea, felul de a prinde lucrurile. Restul, frumusețile, estetica tradițională a frazei, calitățile de stil, sunt de o importanță cu totul secundară...

(Randolph Anghes: Kipling)

P. D.